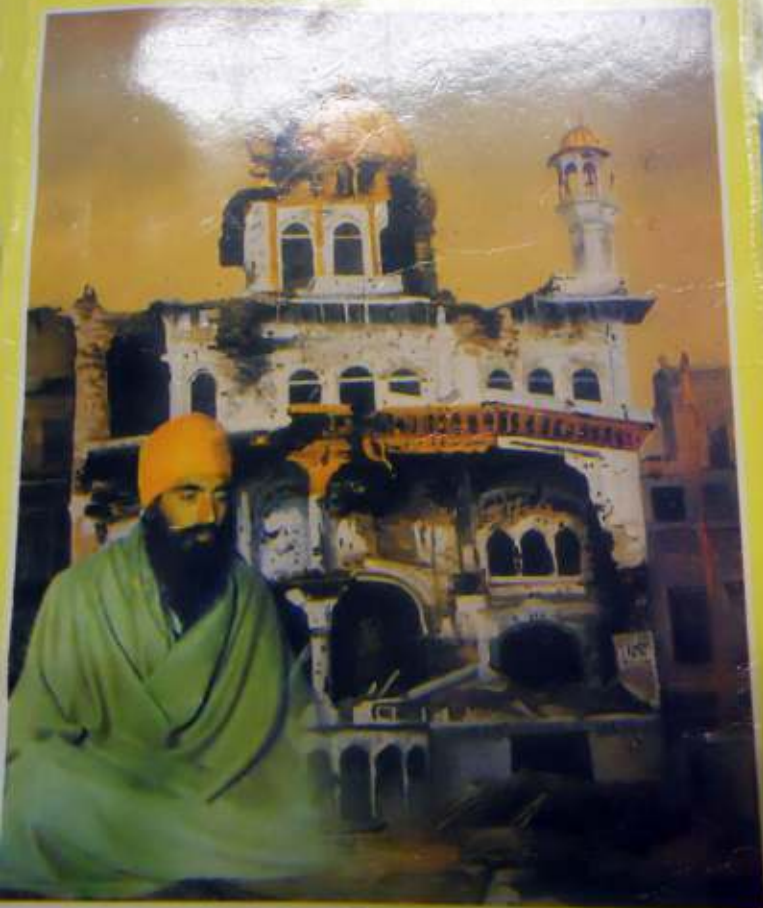

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਫਿਰੀ ਦਿਲ

ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ :

- ਨਾ ਫੂਹੀਂ ਪਰਛਾਵੇਂ
- ਯੇ ਇਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਆਸਾਂ

ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

M. S. Dhillon

Saka Neela Tara Ton Baad

BY: Hardeep Singh Dibdiba
Village : Dibdiba, P.O.: Kaushal Ganj,
Tehsil: Bilaspur, Distt. Rampur, U.P.
Phone : Mobile (Punjab) 98151-29523, (U.P.) 98979-56046

Printed in India

© : ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਦੂਜੀ ਵਾਰ : 11 ਅਗਸਤ 2006

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

ਕੀਮਤ : ਦੋਸ : 100 ਰੁਪਏ
ਪ੍ਰਦੇਸ : \$ 10/ ਯੂਰੋ 10/, £ 5/

ਸਮਰਪਣ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਨਾਲ
ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਗਏ

MOHAN SINGH

14-7-07

ਬੋਲਿ ਸੁ ਧਰਮੀਭਿਆ ਮੋਨਿ ਕਤ ਧਾਰੀ ਰਾਮ॥
(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)

*World is a dangerous place not
because of evil but because of
those who sit quiet and do nothing.*
-Albert Einstein

ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਖਤਰਨਾਕ ਪਿੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਬੁਰਾਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ
ਕਿ ਏਥੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਚੁੱਪ
ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਰਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।
-ਅਲਬਰਟ ਆਈਨਸਟਾਈਨ

ਹਰ ਮੀਲ ਕੇ ਪੱਥਰ ਪੇ ਯੇ ਲਿਖ ਦੋ
ਕਿ ਨਾਪਾਕ ਇਰਾਦੋਂ ਕੋ ਕਭੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਕਈ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਡਿੱਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਚੁਰਗ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਾਪੇ ਗਏ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬਤੌਰ ਪੀ.ਏ. ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨੇੜਲਾ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1985 ਤੋਂ 1989 ਤੱਕ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਮਾਨ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਰਹੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਨੀਂਹ 'ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ' ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਣੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਲ ਨ ਪਾਲਿਉ' ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਇਹੋ ਭਾਵਨਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਡਿੱਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਾਲਸਈ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪਰਖੀਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਵੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਆਪ ਉਹ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਣ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਆਮ ਸੰਗਤ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਪਨਾਹੀ ਸੀ, ਦਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਬਣਨਾ ਇਸੇ ਤੱਖਲੇ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਲ ਇਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ 1986 ਦੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਘਟਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਬ ਉੱਚ ਕਹਿਣਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤ ਸਮਝਣਾ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਲੀਹੋਂ ਲੱਥ ਜਾਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਬਦਬੂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਅਕਾਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕਮੁੱਠ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਹਾਲਾਤ ਹੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਜਜ਼ਬਾ ਇਕ ਦਰਿਆ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭੋਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਪਾ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਸੋਧ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸਦਕਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੀ। ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਹਿਮ ਕਦਮ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਚੀਆਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀ ਉਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਪਰ ਸਰਬ ਉੱਚ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਮੰਨਦੀ ਜੋ ਉਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਰਬ ਉੱਚ ਕੀ ਹੋਈ। ਸੋ ਇਸ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਰਬਨਾਸ਼ ਦੇ ਬੀਜ ਸਾਫ ਉੱਜਲ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਦੋਵਾੜ ਹੋਣਾ, ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਗਦਾਰੀ ਦੇ ਤਮਗੇ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਣਾ, ਭਗਾ-ਮਾਰੂ ਜੋਗ ਸੁਖੇ ਸਖੀਰੇ, ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭੋਲੇ ਪੈਟਰੋਲ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਇਹ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਦੀ ਹੀ ਕਲਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਨਾ, ਬਰਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਲੀਸ ਭੇਜਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ 1988 ਤੱਕ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਗੰਢਤੁੱਪ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਬਾਰੇ ਬਾਕੀ ਲਖਕਾ ਨੇ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖਾਸ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਹਨ, ਕੋਮੀ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਇਹ ਬੜੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਜਾਤੀ ਤਾਅਲੁਕਾਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਛੁਡਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਲੈਣੇ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਵੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀਵਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਸੱਚ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਮਾਨ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿੱਤੀ ਹੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਸਿੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਹਾਰ ਗਏ।

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਜੇਕਾ ਕਿਰਦਾਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਜ਼ਾਰਤੀਕਰਨ ਦਾ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਫੀ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਸੱਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਥਾਂ ਦੇਣ ਤਾਂ ਹੀ ਤਜ਼ਾਰਤੀਕਰਨ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਇਕ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਰਵਟ ਲਈ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੋਚ ਹੀ ਹਾਵੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੀਜਾ ਮੋਰਚਾ। ਖਾਲਸਾਈ ਜਾਹੇਜਲਾਲ ਅਤੇ ਸੋਚ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਹਨ ਸੋ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸਵੈਪੜਚੋਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਵੱਲ ਚਿਐਦਾ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਬੱਲੇ ਚੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਖਾਲਸਾ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਅਤੇ ਬਿਪਰਨ ਦੀ ਗੀਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਗਵਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਭਾਈ ਡਿਬਡਿਬਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਾਈ ਡਿਬਡਿਬਾ ਨੂੰ ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਬਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਘੱਟ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਸ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤਜ਼ਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। Albert Einstein ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦਾ ਕਬਨ ਹੈ World is a dangerous

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

place not because of evil but because of sit quiet and do nothing.
ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਖਤਰਨਾਕ ਪਿੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਬੁਰਾਈ ਹੈ ਪਰ
ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਥੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰ
ਕਰਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਜੋ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ
ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਪਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ
ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ
ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਫੁਡਾਇਆ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਦਾ
ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੇ
ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ
ਹੋਵੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਅਤੇ
ਸਿੱਖੀ ਸ਼ਰਧਾ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰੱਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਵੱਸ
ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਅਣਥੱਕ ਵਰਕਰ ਅਤੇ
ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਹੋਵੇ।
ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ ਉਤੁਤਾਈਆਂ ਹੋ
ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿਛਲੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ
ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਤਲ ਬਾਰੇ
ਭਾਈ ਡਿਬਡਿਬਾ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਸਾਰੇ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਟੱਪਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹਰਮਿੰਦਰ
ਸੰਧੂ ਬਹੁਤ ਸੁਲਭਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਅਤੇ ਨੀਤੀਵਾਨ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ ਸੀ
ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਏ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦੇਣੀ
ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ
ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ
ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਅਜੋਕੇ ਮਾਡਰਨ ਯੁੱਗ ਦਾ
ਲਾਮਿਸਾਲ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋ
ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ
ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਦੇਖੇ ਸਨ ਪਰ ਮੌਕੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਿਆਣੇ ਆਗੂ ਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ
ਫ਼ੁੱਫ਼ੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੂਤ
ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜੋ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੇ ਸੀਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੋ ਇਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਰਹਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਇਥਰ (ਪਰਿਵਾਰਕ) ਹਾਲਾਤ ਉਸ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਹਰ (ਅਮਰੀਕਾ) ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਗ੍ਰੀਸਮਾਨ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਨਿੰਗਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਆਗੂ ਸੀਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਭੇਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਆਗੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਤਗਵਾਨ ਸਿੰਘ

* * *

‘ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ’ ਦਾ ਸੱਚ

‘ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ’ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਫਿਥਡਿਥਾ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਿਤਾਬ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੀੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਮੁਲਤਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਉਸਲਵੰਟੇ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।” ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਥੋਸ ਨੇ 20 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬ ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚ ਆਏ ਖਲਾਅ, ਜਿਸ ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਚਿਤਰਵਦਾ ਹਾਂ।”

ਇਹ ਖਲਾਅ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੂਰਾ ਕਰੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੇਖਕ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਇਸ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿ ਮੌਕਾ ਆਉਣ ‘ਤੇ ਉਹ ਚੰਗੇ ਲੀਡਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗਾ, ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮੇਤ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ, ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਥ ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਮਿਹਨਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਕੌਮ ਆ ਸਕੇ। ਲੇਖਕ ਬੜਾ ਆਸਵੰਦ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ ਧਿਰਾਂ, ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਥ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਬੈਠਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਪਏ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਜੀਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਗੀਆਂ।” ਲੇਖਕ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਇਕ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਰੰਗ ਲਿਆਵੇਗੀ।”

ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖਬੰਦ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ’ ਦੀ ਮਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਵੱਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਜਾਮਨੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਸ਼ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਆਗੂ ਸ. ਡੀ. ਐਸ. ਗਿੱਲ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਮੇਰੇ ਹੋਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਬਰ ਦੀਆਂ ਉਂਚਾਈਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਭੁਰਿਆ ਹੈ। ਸ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਉੱਘੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕਿ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਪੰਥ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ, ਮੇਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਰਮੋਰ ਪੰਥਕ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਆਮਦੀਦ ਆਖਦਿਆਂ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੇਖਕ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਇਆ ਰੱਲ ਵੀ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ, ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਹਰ ਹਰਫ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖਾਸਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਹੀ ਦੋਹਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਆਗੂ ਹਨ ਜੋ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਦਾ ਅੰਤ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਕਬਨੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਦਾ ਫਰਕ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਕ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ (ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਪੋਕਸਮੈਨ) ਰਾਹੀਂ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੈਂ (ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ) ਉਸ ਮੌਕੇ ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਭੈਭੀਤ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੰਫੜਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਡਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕੌਮ ਦੀ ਉਹ 'ਬਹਾਦਰੀ' ਜਿਹੜੀ ਕੌਮ ਦੇ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਭੁਗਤੇ।"

ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਫੋਨ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰਨ ਕਾਰਨ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਧਮਕੀਆਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ-ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਦਫਤਰ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਫੋਕਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ-ਅਪਨੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀ ਤਵਾਰੀਖ ਲਿਖੋ ਕੈਸੇ, ਗੈਰ ਕੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਕਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ... ਕਿਤਾਬ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ (ਕਿਤਾਬ) ਨੂੰ ਕੌਮ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਨ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਾਂ, ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਧੀਕੀ ਲਈ ਉਹੀ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਹਨ।"

(ਸਹੀ : ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ, 24-07-2006)

ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ, ਬਤੌਰ ਗਰੁੱਪ (ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਹਿਊਮਨ ਰਾਈਟਸ ਆਰਗੇਨਾਈਜੇਸ਼ਨ-ਆਈ.ਐਚ.ਆਰ.ਓ.) ਦੇ ਇਸ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਜੋਖੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਹੈ। ਸੱਚ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੱਤੀ ਤਵੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ।

ਗੁਰੂ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੇਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੋ।

ਡੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ

* * *

‘ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ’ : ਇਕ ਟਿੱਪਣੀ

ਸ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਟਾਈਟਲ ‘ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਹਨ :

ਸਿੱਖੀ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਇਕ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਾਨਵੀ ਨੇਕ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਇਕ ਲੰਮਾ ਪੌਛਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪੜਾਅ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਪੜਾਅ? ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ? ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਫਰ ਹੈ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਚੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਉੱਚੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ ਵਧ ਕੇ ਹੀ ਦਹਿਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੀ ਖਾਈ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵੀ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉੱਪਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ। ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਵਾਪਰੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ‘ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ’ ਵੱਲ ਜਦ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਹਨ-ਬਾਬੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ) ਅਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਧੁੰਮਾ (ਬਾਬਾ)। ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ ਇਕ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਸਦਾ ਸਾਥੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਤਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪ ਛੱਡਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਝਾੜਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਸੁਧੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੀ ਹੈ? ਸਾਦਾ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਚੇਤਾ ਰਹੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ‘ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ’ ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ, ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ‘ੴ ਤੇ’। ਅਰਥ ਹਨ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਸਤਿ ਦਾ ਭਾਵ ‘ਸਤਿਨਾਮ’
Totality is one and it is self Genrative.

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਨੱਕ ਉੱਚ ਕੀਟੀ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਅੱਖਰੀ ਬਿਆਨ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ 'ਮੂਲ ਤੱਤ' ਨੂੰ 'ਮੂਲ ਮੰਤਰ' ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਬੜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੂਲ ਤੱਤ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬਾਨੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੂਲ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹੀ ਆਦਿ ਤੇ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਯੁਗਾਂ ਤਾਈਂ ਸੱਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕੁਦਰਤ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਯਤਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਾਣਾ ਅਤੇ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਭਾਵ ਕੋਸ਼, ਕੰਘਾ, ਗਾਤਰੇ ਆਦਿ ਅਜੋਕੀ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪਰਖ ਵਜੋਂ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰੇ। ਬਾਬਾ ਹੁੰਮਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਹੀ ਪਰਖ ਅਧੀਨ ਆਉਣਗੇ। ਬਾਬੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਨ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਵਰਜਿਤ ਹੈ।

ਸ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ 'ਪਰਿਵਾਰਵਾਦ' ਅਤੇ 'ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ' ਵਿਚਾਲੇ ਜਿਸ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਚਰਚਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਈ ਕਵਾੜ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵੱਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਭਟਕਣ ਦੀ ਕਿਧਰੇ ਝਲਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਸਮੇਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪਰਖ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ 'ਤੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਵਰਤਾਰਾ ਸੱਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਹੰਢਾਇਆ ਅਤੇ ਜੇ ਵਰਤਾਰਾ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਣਾ ਪਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਰਖ ਹੇਠ ਵਾਚਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਸੰਕੇਤ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਪਰਖ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕਸ਼ੁਟ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਕਈ ਲੋਕ ਸਤਿ ਅਤੇ ਨੇਕੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਰਖੂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਰਿਵਾਰਵਾਦ ਦੀ ਲਾਹਨਤ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਇਕ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ 'ਵਾਰਸਾਂ' ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਰਾਂਡਵ ਨਾਚ ਅਸੀਂ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਹੋਂਦਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀ ਹਵਾਸ ਜਿਥੇ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਅਮਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲਪੇਟੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਚੇਤਾ ਰਹੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ, ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਆਰਟਿਸਟਾਂ ਨੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਉਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਢਾਅ ਲਾਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾਵਾਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅਮਰ ਹੋਣ ਦੀ ਇਸੇ ਤਮਨਾ ਨੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟਿਆਂ ਰਾਜੀਵ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣੀਆਂ। ਦੁਬਰਾ ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਲੰਗੇਵਾਲ, ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਜੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੋਵੀਂ ਲਾਲ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਤਾਂ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਧਰਮਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਸਮੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਤੇ ਚੋਧਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸੀ ਇਹੋ ਉਹ ਕੱਜ ਸੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਢਾਇਆ ਅਤੇ ਇਹੋ ਉਹ ਕੱਜ ਹੈ ਜੋ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ 14ਵੇਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਬਾਬੇ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਧੀਨ ਉਮਾ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਕੱਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰੋਂ ਸਮੇਟ ਦੇਣ ਲਈ ਤੌਤਪਰ ਰਹਿਣਗੇ।

ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੱਤਰਕਾਰ

* * *

ਭੂਮਿਕਾ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੁਖਾਤ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਮਵਰ ਹਸਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਮਾਰਕ ਟਲੀ, ਸਤੀਸ਼ ਜੈਕਬ, ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ, ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਪਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਤੇਜ ਸਿੰਘ, ਏ.ਆਰ. ਦਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋਜੀ ਵਰਗੇ ਐਸੇ ਉੱਘੜਵੇਂ ਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਿਸੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਐਸੇ ਵਡਾਅਰਥੀ ਅਤੇ ਵਡਾਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਲਿਖਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਸਹੀਣਾ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੁਝ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਲੁਕਵਾਂ ਅਤੇ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਪੂਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁੰਮਨਾਮ ਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਏਨਾ ਨੀਵਾਂ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੌਮ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੇਖਦੀ ਸੀ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁਖਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਘਰ ਗਏ ਹਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਵੇਂ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਦ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥ ਦੇ ਚੋਗੇ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਅਸਲ ਪੰਥ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਕਰ ਬੈਠਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਈਂ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਵਰਗੀ ਮੁਰਖਤਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮਬੰਦ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਆਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੀ ਪੁੱਜ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਤੱਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਸੌਂਪ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ-ਪਧਰੇ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ

ਜਿਹੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਸਕਾਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਰਜੀ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਢਾਅ ਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕੌਮ ਦਾ ਅਥਾਹ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਤੱਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਰਧਾੜ ਅਤੇ ਲੁਟੇਰੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਪਾਏ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਅਤੇ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵੱਲੋਂ ਖਿਲਾਰੀ ਗਈ ਹੁੰਦ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਅੱਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਲਗਭਗ 22 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਜ਼ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਅਤੇ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹੋਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਸ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮਦੀ, ਫਿਰ ਸਿਰ ਚੁੱਕਦੀ, ਬਹਿਦੀ, ਰਿੜਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਹੋ ਉੱਠਦੀ, ਉਂਗਲੀ ਲਾ ਕੇ ਝੁਰਦੀ, ਫਿਰ ਕੱਜਦੀ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਉਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਲ ਪਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਵਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉੱਠਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੀ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੌਤ 'ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਗਾਨਿਆਂ ਸਣੇ ਮਰ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਯਾਦਾਂ ਉਸ ਮਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ।

ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ

***

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉੱਖੜੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਦੀ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ

ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣ ਜਾਣ ਉਹ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦਮ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਸਤਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਈਏ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉੱਘੜਵੀਂ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੜੀ ਗਈ ਜੰਗ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਲੜੀ ਗਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਇਸ ਵਿਚ ਤਿੱਖਾ ਮੰਡ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਤਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਕ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀਲੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਉਦੋਂ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੰਗ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਇਤਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਜੀਆਂ ਸਣੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਏਨਾ ਤਿੱਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲਗਭਗ ਇਕ ਸਦੀ ਲਹੂਵੀਟਵਾਂ ਲੜਿਆ ਗਿਆ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਬੋਝਚਿਰੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਜੰਗ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹੀ, ਜਿਹੜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਸਾਕਾਰ ਹੋਈ। ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਦੌਰ ਵਜੋਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਾਜ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਨ ਦੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਰਾ ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਦਾ ਹੀ ਮੁੱਢ ਬੋਝਿਆ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਤਮਘਾਤੀ ਸੋਚ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓੜਤੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਮਲਿਕਾ ਰਾਣੀ

ਜਿਦਾ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ ਅੰਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ
ਚੜੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਕਿਆਂ ਦਾ ਲਾਵਾ ਝੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ
ਸਭ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੜੀ ਗਈ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਰਾਜ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਸਦਕਾ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲੀਹੋਂ ਹੀ ਲੰਬੇ ਸਗੋਂ ਅਣਿਆਈ ਮੌਤ ਮਰ
ਗਏ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਕਸਦ ਉਸ ਦੇ
ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਉਣਾ ਕਤੌਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
ਦੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ
ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ
ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਉਦੋਂ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਕ
ਜਾਇਦਾਦ ਸਮਝਦਿਆਂ ਆਤਮਘਾਤੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ
ਬਾਬੂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਵਿਢਿਆ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਚ
ਇਕ ਵਾਵਰਲੇ ਵਾਂਗ ਉਭਰਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਬੋਹੜ ਪੁੱਟ ਕੇ
ਮਹੌਲ ਛੱਡੇ, ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਲੈ ਗਏ ਪਰ
ਜਦੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਜਾ
ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਰਦਿਆਂ ਤੇ ਦਮ ਤੋੜਦਿਆਂ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ?

ਵੱਲੋਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ
ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚਾਰ ਮਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਰਨਾ
ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ
ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਖਿਸਕਾ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹਰ ਹੀਲਾ
ਵਰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਡੋਲ
ਖੜੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਸਲਤਨਤਾਂ ਨੂੰ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ।
ਫਲਸਤੀਨ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਜਰੀ
ਮਿਸਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੇਪਾਲ ਦੀ ਰਾਜਾਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਵੱਲੋਂ
ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਲੰਕਾ ਦੀ ਜੰਗ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ
ਦਾ ਹੁਸ਼ ਵਰਗੀ ਮਹਾਂਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨੇਸਤੋਨਾਬੂਦ ਕਰਨਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ
ਹੋਰ ਉਪਭਵੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬੇਦਿਲ ਹੋਈ ਸਿੱਖ
ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜਥੇਬੰਦ
ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਾਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ
ਥਰਤਾਨੀਆ ਵਰਗੀ ਹਕੂਮਤ (ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡੁੱਬਦਾ) ਨੂੰ
ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਵਰਗੀ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਰਗੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨਾ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜੇ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜੇ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੜ੍ਹਾ ਲੰਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉਖੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਵਾਦ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸ. ਬਾਦਲ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਗਲਤ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਆਉਣ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਵੇ ਇਹ ਉਸ ਵਿਚ ਦਮ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾ ਬਣੀ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਕੋ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸ. ਬਾਦਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉਖਾੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਗੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਆਤਮਘਾਤੀ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਅਬਦੁਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਪ੍ਰਸਤ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਹਿਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਬਦਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਲਤ, ਅਪਮਾਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਸਲ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਕੁਝ ਭੁੱਖ ਆਪਣੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਨੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ-ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਧਾਰਾ 25 ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਨਸੂਬੇ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਤਦ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੰਗੀ ਚਿੱਟੀ ਧੱਖਾਏਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਪੱਲੇ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਸ਼ਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਚਾਹੇ। ਪਰ ਬੰਦੀ ਬਹੁਤੀ ਵੀ ਮੁਲਾਹਜੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰਦਿਆਂ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਝਗਾ ਚੁੱਕੇ ਦਿੱਤੇ। ਅਖੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ 'ਅਬ ਵਕਤ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਦਲੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌ ਰਾਜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜੀਨਾ ਸੀਖੇ'। ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੱਕ ਖੋਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਖੇਰਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਰੀਫ ਪੌਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਜਵੀਂ ਪੁਸ਼ਤਪਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਸੇ ਕੜੀ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਬਾਪੜੀ ਗਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਣ ਅਤੇ ਬਣੀ ਫਿਰਨ 'ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਣ ਜਾਵੇ ਪਰ ਫਰਕ ਉਦੋਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਅਡੰਬਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਕੋਝਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸਰੀਹਣ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਿਟ ਸਿਆਪਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੋਰਚੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਚਿੱਠੀ ਹੀ ਭੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ 1982 ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਸੀ। 1978 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਮਿਥ ਕੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ 7 ਪਿਆਰੇ ਸਾਜਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਇਕ ਕੂੜ ਦਾ ਅਡੰਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਅਡੰਬਰ ਨੇ 1982 ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕੂੜ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਗਏ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਥੇ 'ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦੇ ਹੱਕਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ 13 ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। 'ਜਥੇ ਬਾਣ ਲਾਗਿਓ ਤਥੇ ਰੋਸ ਜਾਗਿਓ'। ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖੜਕਦੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ, ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਢ ਕੇ ਇਸ ਕੂੜ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਾਫੀ ਮੱਠੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਚੁਕਣਾ ਸਾਰੇ ਪੱਥਰ ਪਾੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰਗੇ ਪਾਲੇ ਹੀ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਹੋਣ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾੜ ਕੇ ਮੱਧਣ ਨਹੀਂ ਖਵਾਉਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਾਪਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਵਾਪਰ ਗਿਆ। ਅੱਗ 'ਤੇ ਘਿਓ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਲਾਲਾ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਖੁੰਹਦੀ ਕਸਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਸੱਤਾ ਪਿਆਰੀ ਸਮਝੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲ ਦੁਆਲੇ ਵਾਤ ਬਣ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈ। ਸਰੁਆਮ ਹੋਈ ਇਸ ਸੀਨਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਸਦਮੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਉਡਰਦਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਲੱਗੇ। ਗੱਲ ਧੁਖਦੀ ਧੁਖਦੀ ਮਚਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਾਬਾ ਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਿ੍ਹਵਤਾਰੀ ਨੇ ਇਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜੰਗ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਧਰ ਅਕਾਲੀ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਨਹਿਰ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਕਪੂਰੀ ਤੋਂ ਮੋਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਾਇਆ ਮੋਰਚਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੀ ਪਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਿਰੋਲ ਆਰਥਿਕ ਮਾਮਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਆਖਿਰ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਆਰਥਿਕ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲਿਆ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਜਿਹੜਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ਼ਰਮ ਹਯਾ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਠੁੱਠ ਵਿਖਾ ਕੇ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਰਾਹੀਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਤਿ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਢਾਹਢੇਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਲੱਥ ਯੋਧਿਆਂ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਿਆਂ ਰਣਤੱਤੇ ਵਿਚ ਉਜਲ ਮੁਖ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਵੱਡੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਹੱਕਾਰ ਨੂੰ ਚੂਰ ਚੂਰ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਜੰਗ ਤਾਂ ਜੰਗ ਸੀ ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੀ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਾਵੀਂ ਜੰਗ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰੋਹ ਭਰੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਗਿਣੀ ਮਿਥੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਰੋਡੀਓ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਐਸੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਭਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕਿਸ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ 'ਸੰਤ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਹੋਨ, ਅਸੀਂ 30 ਜੂਨ ਨੂੰ ਟੀ ਵੀ 'ਤੇ ਵਿਖਾਵਾਂਗੇ', ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦਾ ਜਰਨੈਲ ਅਗਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੰਗ ਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਇਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੋਹ ਅੱਧਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਦਕਿ 6 ਜੂਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਫੌਜ ਨੇ ਕਰਾਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਫੀਡ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਕਈ ਖਾੜਕੂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਉੱਘੜਵੇਂ ਨਾਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਣੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸੰਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪੁਖਤਾ ਰਾਏ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੈਡਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵੇਖਣ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਆਪ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ। ਉੱਤੇ ਉੱਤੇ ਸਾਵੀ ਦਿੱਖ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੇ ਪਲ ਪਲ ਬਦਲਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੜਖੜਾਉਂਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਾਰੇ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਖਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਲੂਮ ਲਾਊਟ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਏਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਡਰਦੀ ਮਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲੇ ਅੱਗ ਰਖਿਅਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਹੀ ਡੈਣ ਹੋ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਵਾਪਰੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਏਨਾ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਸਦਮੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਨੀਮ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਗਏ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਗਮ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਹ ਰੋਹ ਭਰੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਉਹ ਦਿਲ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਝੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਗੂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਰਿਹਾ। ਸਾਰੇ ਆਗੂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹੀ ਡੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੁਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚੁਭਾਰੂ ਟੁਕੜੀ ਸਨਮੁੱਖ ਜੂਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਆਰੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਜੇ ਕੋਈ ਉਥੇ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਕਾਰਨ ਏਨਾ ਉਖੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ੀ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਫੌਜ ਦੀ ਇਕ ਤਰਫ਼ਾ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਕਬਰਾਂ ਵਰਗੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਗਹਿਰੀ ਅਤੇ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਫਵਾਹ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲੰਮੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਜੇਤੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਵੱਡੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਖੁਦ ਫੌਜ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕ ਡਵੀਜ਼ਨ ਫੌਜ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇ ਘੱਟਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਫਤਹਿ ਕਰ ਦੇਵਾਂ, ਕੋਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਕੋਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਰਗੀ ਸਪਿਰਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਫਤਹਿ ਕਰ ਲਈਏ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਹੋਸਲੇ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮੋੜਵੇਂ ਜਵਾਬ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਤਜ਼ਾਰ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਦਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਜਾਹਰ ਕਰਨ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਲਿਸ਼ਕ ਪੁਸ਼ਕ ਕੇ ਲਾੜੇ ਵਾਂਗ ਛਤਰ ਖੁਲਾਉਂਦਿਆਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਅਚਕਨ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਟੁੰਗੀ ਆਉਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪੁੱਠਾ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰੋਹ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਵਾ ਬਣ ਕੇ ਫੁੱਟਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ 2 ਸਤੰਬਰ 1984 ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲੋਂ ਬੁਲਾਏ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ ਸਾਰਿਆਂ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਗ ਉਗਲਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹੀਆਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਛੇਕ ਦੇਣ ਲਈ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਸਖਤ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਾਈ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਾਰੇ ਤੋਂ ਬੁਖਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ
 ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਮੈਂਟ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ
 ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮੈਂਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ
 ਲਗਾਤਾਰ ਖਬਰਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦਾ
 ਤਿਉਂ ਰੱਖ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੇਤੇ
 ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
 ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮੈਂਟਣਾ
 ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕਰਨ
 ਵਾਸਤੇ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੁਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਉਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਉਹ
 ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਜਿਹੜੇ ਉਦੋਂ ਕਾਰ ਸੇਵਾ
 ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਿਸ
 ਅਧਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਬਚਪਨ ਦੇ
 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ
 ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਏਨੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਮਨ
 ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪੁਲੀਸ ਬਲ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅੰਦਰ
 ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਦੇਂਦੇ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਭਾੜਝੰਬ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ
 ਨੇ ਬਾਬਾ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਾਜੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ
 ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਮ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕਰੀਬ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਖੁਦ ਇਦਰਾ
 ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦੇਂਦਿਆਂ ਜੇਨੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ
 ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਸੋਨਾ ਲੈ ਜਾਓ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤਖਤ ਨੂੰ ਜੇਨੇ
 ਨਾਲ ਮੜ੍ਹ ਦਿਓ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਾਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ
 ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਦੋਂ ਲੋੜ
 ਚੁੱਕ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਬੰਨੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ
 ਲਾਡਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਨ ਮੁੰਨ ਕੇ
 ਖਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਛਕ
 ਕੇ ਬੈਰਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੜੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ
 ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ
 ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੀ
 ਖੂੰਹਦੀ ਕਸਰ ਵੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
 ਤਖਤ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ

ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਜਿਸ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਸੁਹਿਰਦ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਗਤਣਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਮਰੇ ਸੱਪ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਕੌਮ ਦੇ ਗਲੇ ਲੱਥ ਗਏ।

ਸਰਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਮੁਹਿਮਤ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਢਕਵੇਜ਼ ਰਚਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤਾਂ ਤੜਕੇ ਛੜਕੇ ਲਾ ਕੇ ਦੇਗਾਂ ਛਕ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਖਬਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਣ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਸਗੋਂ ਉਲਟ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਾਪਾਕ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤਖਤ ਹਰਗਿਜ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨੱਕ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੌਜ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਨੀਮ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਮੋਟਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸਦੀਆਂ ਤਾਈਂ ਸਾਡੇ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੀਡੀਏ ਦਾ ਯੁਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੌਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਹਿਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਲੱਗੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਭਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਭਰੋਸਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਮੀਡੀਏ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਤਾਂ ਲਿਆ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਅਮਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਇਹ ਨੇੜਤਾ ਜਾਹਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਸਰਗਰਮੀ ਜਿਹੜੀ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੋਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦੋਰਾਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਅਤੇ ਨੇੜਤਾ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕਰਦੀ। ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਵਕਫੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗੁਆ ਕੇ ਦੇਣੀ ਪਈ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਮਤ ਤਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗ ਹੋਣਾ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਖੈਰ ਹਰ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਾਂਗ ਸਿੱਖ ਇਸ ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਏ। ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗਹਿਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਛੋਟੀ ਹੀ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਅਰਜਨ ਦਾਸ, ਲਲਿਤ ਮਾਕਨ ਆਦਿ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਨਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿਰ ਕਹਿਰ ਵਰਤਾਉਂਦਿਆਂ ਭੀੜਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ।

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ 'ਜਬ ਬੜਾ ਪੇੜ ਗਿਰਤਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਹਿਲਤੀ ਹੀ ਹੈ' ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਸਮਝ ਆਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਤੱਤਪਰਤਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਦਮ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹਕੀਕਤਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਕੁਝ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸੌਂਝੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਸਦੇ ਜਖਮਾਂ 'ਤੇ ਮਲ੍ਹਮ ਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਮਕ ਛਿੜਕਣ ਵਰਗੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਸਦੇ ਜਖਮ ਨਾਸੂਰ ਬਣਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਗੂਰ ਆ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਚਿੰਨੇ ਹੀ ਚੀਸਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤਾਂ ਬਣਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਢਿਡਅੜੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਖਾਸ ਕਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ

ਸਭਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਚੁੜਦਾ ਨਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸਿਰਦਾਰਦੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਹਿਲ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਨੂੰ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਪੱਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬਾਤਾਂ ਦੀ ਗਹਿਰੀ ਸਮਝ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਬਾਤਾਂ ਦਾ ਵਹਿਣ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲ ਪਿੰਡ ਰੋਡਿਆਂ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਗਾਊਂ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤਿ ਕਰੋਸ਼ੇਯੋਗ ਆਦਮੀ ਇਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾਂ, ਜੋ ਪੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਵਕੀਲ ਸੀ, ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਲਈ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਾਈ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਲੀਥੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਖਿਝ ਕੇ ਹੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਲਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਦਾਅ ਲਗਦਾ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਵਿਧਾ ਮੁਤਾਬਕ ਵਰਤ ਵੀ ਜਾਂਦਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਦੀ ਕਾਟ ਵਜੋਂ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਿਲਪਾਈਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮਨੀਲਾ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਮੰਗਵਾਇਆ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਗਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਅਣਗੌਲੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਹੀਰੋ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰੇਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਦੇਸਾਂ ਬਿਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਬਿਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਹਸਤੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਖੁੱਡੇ 'ਚ ਡੱਕ ਲਿਆ ਸਗੋਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ ਜਿਹੜੀ 9 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹੋਏ ਏਕੇ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਲੁਕਵੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਇਹ ਗਰਮ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਧੜੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲੜਨ ਨਾਲੋਂ

ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਲੜਦੇ ਰਹੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੇਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਛੱਤੀ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੇਲ ਸਿੰਘ ਦਰਮਿਆਨ ਨਾਰਥ ਪੋਲ ਅਤੇ ਸਾਊਥ ਪੋਲ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਸਿਰਫ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਮੋਹਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਹਾਲਾਤ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ, ਸਿਰਫ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬਦਲੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਥੱਪੀ ਭੇਰ ਨਾਲ ਕਨਪੁਤਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਬਗਲਲ ਲੀਡਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਕੰਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਲਦ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਮੋਹਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸਿਰਫ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਕੋਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਅਪਵਾਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਨੌਸ ਫੈਸਲੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਉਸਦੀ ਫ਼ਾਸਦੀ ਉਸ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਵਿਖਾਉਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਪਨਾਹੀ ਕਰਨਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੀ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਕੌਮ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗੇ ਹਨ। ਕੌਮ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅੱਜ ਵੀ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਖਿਡਾਰੀ ਬਦਲੇ ਹਨ, ਖੇਡ ਓਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਲਈ ਆਪ ਚੇਤਨ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ਚੰਗੇ ਲਈ ਆਪ ਫੈਸਲੇ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੇ। ਸੁਣੇ ਸਭ ਦੀ। ਬੜੇ ਰੋਗ ਵਟਾ ਵਟਾ ਕੇ ਸਬਚਬਾਗ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੇਲੇ ਲਈ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੋ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਫੈਸਲੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਰੋਅ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਆਪ ਮਾਲਕ ਬਣ ਸਕੀਏ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਲੀਡਰ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਆਗੂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੇਮੀ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਆਪ ਮਾਲਕ ਬਣੋ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ, ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਉੱਜਲ ਬਣ ਸਕੇ। ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਵਾਜਬ ਹੈ ਕਿ ਠਾ ਤਾਂ ਇਹ

ਜੰਗ ਜਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛੱਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਜਬੂਤ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਜਿਹੜੇ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਮੁਤਾਬਕ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੇਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੜਾਈ ਇਥੋਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਹੁਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਭਰਨੀ ਨਹੀਂ।

ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਬੰਦੂਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ। ਦੁਨੀਆਂ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਦੀ, ਸਿਆਣਦੀ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਠੋਸ ਰਾਏ ਬਣਾਉਂਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਦਮ ਤੋੜ ਜਾਣਾ ਉਸ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਬਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖ ਚੁਟਕੀ ਭਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉੱਖੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਆਤਮਘਾਤੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪੱਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਗਿਆਨੀ ਜੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤਿ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਜੇਲ੍ਹੀ ਡੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਖਾਤਰੂ ਧਿਰਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰੂਪੋਸ਼ ਸਨ ਜਾਂ ਜੋਧਪੁਰ ਵਰਗੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ, ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਧਿਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਤੇਜ਼ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਏਨਾ ਸਹਿਮਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਬੰਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦੀ। ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਭਜਾਏ ਹੋਏ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਨੌਜਵਾਨ ਟਾਵੀਆਂ-ਟਾਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਦੀ ਕਦੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੇ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸਾਰੀ ਰਣਨੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼

ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਘਟਗਿਣਤੀ ਦੀ ਕਾਤਲ ਹੋਣ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਾਲ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਰਾਬ ਹੋਏ ਅਕਸ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਲਈ ਰਾਤ ਦਿਨ ਨਵੀਆਂ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਉਸਾਰਦੀ ਅਤੇ ਢਾਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦਾ ਅਤਿ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਮਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਦਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਹਿਸਾਨ ਸਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਦਜਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੇ, ਹੌਸਲੇ ਪਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਢਿੱਲੜ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿੱਸਲ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚੋਂ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਕੁਸਦੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਬਣਾਏ ਬਗ਼ੈਰ ਇਸ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕੂਟਨੀਤਕ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉਖਾੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨਪਸੰਦ ਨਿਕਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਖਾਕਾ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਠੀਕ ਮੌਕਾ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੰਤ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣਾ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਰਾਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਧੁਰੰਧਰ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ

ਲੋਗੋਵਾਲ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਥ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ
 ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਗੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ
 ਕੁ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਹਿਤ ਸ. ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਵੀ ਲਿਖਤ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਜਿਸ
 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸੰਤ ਲੋਗੋਵਾਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਮਿਲ
 ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਉਦੋਂ ਤਾਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋ ਹੀ ਘੋੜੇ
 ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਤੀ
 ਭਰੋਸਾ ਲੈ ਨੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
 ਅੰਤਚਨ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਧਿਰਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ
 ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ
 ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਲੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਰਖੇ ਪਰਥਾਏ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ
 ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ
 ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੀ
 ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ
 ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਉਦੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜਮਾਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਪਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਜੀਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਆਗੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ
 ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ
 ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਾਈਂ ਪੁੱਜਦੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਜੰਗ ਨੂੰ
 ਅਸਾਮ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
 ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਉਸ ਵਕਤ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਾਮਬੰਦ
 ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਬਾਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ
 ਮਾਨਚਾਹਲ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਉਸਮਾਨਵਾਲਾ, ਮਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚਹੇੜੂ ਅਤੇ ਭਾਈ
 ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਉੱਘੜਵੇਂ ਨਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ
 ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ
 ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ
 ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋਖਮ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ
 ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਰਾਹ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਦੋਂ
 ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ
 ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ
 ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਖ਼ੋਕਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
 ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਨਾਵਾਂ
 ਦਾ ਭੇਦ ਵੀ ਜਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲੀਸ ਬੜੀ ਸਰਗਰਮੀ
 ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿਲਣ ਦਾ

ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਉਹ ਇਕੋ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਰੱਬੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬਾ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਰਸਮੀ ਵਤਰਿਹ ਦੀ ਸਾਝ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਬੰਨੇ ਤਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਪੋਖਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੱਤਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅਕਸ 'ਤੇ ਵੀ ਆਥ ਆਵੇਗੀ। ਔਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਪੱਖ ਨਾਲ ਪੋਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਲਈ ਸੋਹਾਂ ਖਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਵੇਖ ਸੋਖੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੋਰਚਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪੈਸ ਵੀ ਆਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫਿਰ ਕੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ 'ਤੇ ਟਾਲ ਦਿਓ, ਪੈਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਕਰਾਂਗੇ। ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਵੇਖ ਸੋਖੇ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਜ ਆਪਾ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਹੀ ਮੁੱਕਰ ਜਾਣ, ਉਹ ਲਿਖਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ। ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਫਿਰ ਕੀ ਹੈ ਮੁੱਕਰ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹੜਾ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹੜਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਆਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸੱਤਾਂ ਦਾ ਗੜਵੱਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜੋ ਰਰਨਤਾਰਨ ਸੜਕ 'ਤੇ ਨਹਿਰ ਕੱਢੇ ਸੀ ਉਥੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਚੱਲੋ ਅਸੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਆ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦੋਵੇਂ ਤਿੰਨੇ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਬਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਓ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਉਦੋਂ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਰੋਡੀਓ 'ਤੇ ਖਬਰਾ ਆ ਗਈਆਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸੰਯਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਨਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਓ ਪਰ ਸੇਖੋਂ ਫਿਰ ਵਿਚੋਂ ਥੋਲ ਪਿਆ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦਾ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੇਖੋਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦਾਖਲ ਦੇਣਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਵਾਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਇਤਜ਼ਾਰ ਸੀ ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਪਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਖਦਸੇ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਵਕਫੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਐਡਹਾਕ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੰਗ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਜੰਮਦਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਲਗਣਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਜੰਗ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣ ਗਈ ਇਸ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਦਸੇ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਏ।

ਕੌਮ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਭਰਪੂਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਇਕ ਬੰਨੇ 85 ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ 90 ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਧ ਅਗਵਾਈ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜੰਗ ਦੀ ਮੜਕੂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਤਰਜੀਹ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸਗੋਂ ਨਵੀਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਮਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਲੈ ਆਂਦੀ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰੀ ਐਡਹਾਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਦੋਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਜੀਹ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਸਮਖਾਸ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਨਕੋਲ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵੜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਰਵਾਇਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵੱਲੋਂ ਇਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਟੁਕ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਉਧਰ ਸੇਖੋਂ ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਊਂਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀਲਹੁੰਜਤ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਅਸਤੀਫਾ ਲਿਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਸਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ

ਦੇਰਾਨ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ
ਜੁੜ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਜੇਮਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਭਰੂਣ ਹੋਇਆ ਲਈ
ਅਸਤਰ ਨਸ਼ਤਰ ਧੰਦੀ ਮਾਜੀ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਰੁਲੇਵੇਂ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ
ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਢੁੱਚਰਾਂ ਭਾਗੁਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਇਸ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਹੋਈ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ
ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਏਨੀਆਂ ਆਸਾਨ ਹਮਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੇ ਉਹ
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ।

ਵੱਲ ਖਿਸਕਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਲੀਕ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਤਾਰਪੀਡੋ
ਬੰਤਰਿਗੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਏਨਾ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ
ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ
ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ
ਦਾ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਆਉਂਦਾ।

ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੁਆਲੇ ਸਿੱਖ
ਕੌਮ ਦਾ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣਾ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ।
ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ
ਜੇ ਉਦੋਂ ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ, ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਵਾ ਕੇ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ
ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਜਿਹੜੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ
ਸੀ, ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਬਣਨ ਵੱਲ ਰੁਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ
ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਭਰਾ ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ। ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ
ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦਾ ਕਤਲ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਗਲਬਾ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ।

ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਹੀ
ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ) ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸ.
ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ
ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਬਣੇ ਸਨ, ਚਾਰਚੁਫੇਰੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਨਿਕਲਣਾ ਖਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਵਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੌਤ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਆਗੂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਉਸੇ ਮਿਆਰ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਂਥੀ ਅਤੇ ਪੰਚੀਦਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਉਦੋਂ ਬਣਦੀ ਜਦੋਂ ਖਾੜਕੂ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਉਸੇ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਾਇਆ ਦਾ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਲਖੀਆਂ ਵਧਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਏਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਏਲਚੀਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਸੰਤ ਲੌਗੋਵਾਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੋਰਚਾ ਡਿਕਟੇਟਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਖੇਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਧੜਾ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਹੱਲ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਧੜਾ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੀ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਗਰਮਾਉਣ ਲਈ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜਨ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਲੌਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਕਰ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦੁਚਿਤੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਥੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀਆਂ ਉਥੇ ਲੌਗੋਵਾਲ ਧੜਾ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਮਸਲੇ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਦੁਵਿਧਾ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਓ ਸਟਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤਾਏ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਤਰਾਹੀ ਤਰਾਹੀ ਕਰ ਉੱਠਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ

ਖੇਤਰ ਦੀ ਨੌਕ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਸਿਰਜਣ ਨਾਲ ਲੋਗੋਵਾਲ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ
ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਾਜ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਫੇਰੀ ਭੇਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੇਜ਼
ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ
ਲੋਗੋਵਾਲ ਦੀ ਨਰਮ ਨੀਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਮੱਧ ਭੰਗ ਕਰ ਦੇਵੇ ਖਾੜਕੂਆਂ
ਨੇ 20 ਅਗਸਤ 1985 ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਗਰਮ ਦੌਰਾਨ ਸੱਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੋਗੋਵਾਲ
ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਸੀ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਕਤਲ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਮਾਈ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਹੀ
ਕੀਤੀ। ਲਿਖਤੀ ਸਮਝੋਤ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ
ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਫੇਜ਼ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ
ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ
ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਰਮੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਨੌਕਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਉਣਾ,
ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਾਰੇ
ਸਿੱਖ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝੋਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ
ਲੋਗੋਵਾਲ ਦਲ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅੱਵਲ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ
ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਜਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ
ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੋਗੋਵਾਲ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ
ਟੋਹੜਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਵਰਗੀ ਸਥਾਪਤ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ
ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਨੂੰ
ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਵਰਗੇ
ਸਥਾਪਤ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਹੀਜ ਪਿਆਜ ਵੀ ਟੋਹ ਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ
ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸਾਊ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸੀਸ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ
ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਪੇਡਣ ਲਈ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਸਿੱਖਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮੁਹੱਈਆ
ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਖੇਡ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੁਥਾਨੀ
ਕਲਾਮੀ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਰ ਨਹੀਂ
ਸਕਦੇ। 1997 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਧਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਫੋਕਾ ਜਿਹਾ ਲਾਰਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਰਾਜ ਦੇਵਾਂਗਾ ਪਰ ਬਾਹਮਣ
ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਨੂੰ ਇਹ ਏਨਾ ਰੜਕਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ

ਅਖੌਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਕੇਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਲੱਭ ਕੇ ਡੀ ਆਈ ਜੀ,
ਲਿਆਂਦਾ ਪੀ.ਸੀ. ਡੋਗਰਾ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਝੀ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕੀਤੀ
ਸੀ ਬਈ ਜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ
ਡੋਗਰੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਗੇ ਭਾਵੇਂ ਪੀ.ਸੀ. ਡੋਗਰਾ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆਦਮੀ ਸੀ,
ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੁੱਭਵੀਂ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ
ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਰਾਜ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਭਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਤੋਂ ਹੋਰ ਆਸਾਂ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

* * *

ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸੱਦਾ

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਨਾਂ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੈਅਸ਼ੁਦਾ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀਲਹੁਜ਼ਰ ਅੰਗੂਠੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਾਉਂਦੇ ਸਗੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਰਨਾਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤਾਲ ਠੱਕ ਕੇ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰਿਆ ਤੇ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਮਵਾਲੀਆ ਵਰਗੇ ਭੰਡ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ਬਾਗ ਵਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਉਧਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੜੇ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੁਚਿਤੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਪੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੇ। ਪਰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੱਲੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਘੜਨ ਲਈ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਨਿਕਲੀ ਖਾੜਕੂ ਜਮਾਤ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਅਮਲ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਲਈ ਬਜ਼ਿੱਦ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਨ ਵੀ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਚਿਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਉਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਵਜੂਦ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਬੇੜੀ ਬਹੁਤ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਣਦਿਆਂ ਹੀ ਫੌਜ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ

ਜਵਾਨੀ, ਬਿਰਧ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਜਿਹੜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਦੇ ਅਤੇ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਗਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੀ ਹੋਏਗੀ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣਦਿਆਂ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫਾਟਕ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਹਮਸਾਏ ਜਿਹੜੇ ਨਰਕ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਤ ਆਉਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੋਏ ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਬੱਧਾ ਕਿ ਲੋਕ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਉਂਕਾ ਹੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਗਏ। ਚੋਣ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਵੀ ਲੜੀ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਜਿੱਤੇ। ਇਸ ਚੋਣ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਏ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ 'ਤੇ ਖਰੇ ਉਤਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਮਸਾਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਇਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਜੂਦ 'ਤੇ ਆ ਬਣੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਟੇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਖਾਰ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਉਸ ਚਾਣਕੀਆਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੇ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਮ ਦਾਮ ਦੰਡ ਭੇਦ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ ਫਿਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲੇ ਵਰਗੇ ਸਾਊ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸੱਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਗੈਰ ਯਕੀਨੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੋਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼ਰਤ ਤੋਂ ਠੁੱਠ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਰਨਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਅਰਸ਼ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਜੇ ਬਰਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਜਾਣ ਬਦਲੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਨਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਅੱਗੇ ਚੋਫਾਲ ਹੀ ਲੇਟ ਗਏ। ਹੁਣ ਇਹੋ ਜਿਹੇ

ਇਖਲਾਕ-ਹੀਣੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਕੀ ਐਕਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਫਿਰ ਬਰਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਹ ਉਹ ਕੁਕਰਮ ਕਰਵਾਏ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲਈ
 ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੀ ਜਮੀਨਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਰਿਖੇਰੇ ਵਰਗੇ
 ਜ਼ਾਲਮ ਡੀ ਜੀ ਪੀ. ਲਾ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ
 ਪੇਂਡਿਆ। ਆਪਣੇ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ
 ਸਿੱਖ ਮੱਥ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਫੌਜ ਭੇਜਣ ਜਿਹਾ ਬੱਜਰ ਪਾਪ
 ਕਰਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਜ਼ੀਰ ਉਸ
 ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਏ। ਮੁੱਧੇ ਮੁੱਧੇ ਡਿੱਗਦੀ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ
 ਲਈ ਨੰਮਣਾ ਦੇਈ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮੱਦੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੋਰ ਕਈ
 ਵਾਇਰ ਕਰਨੇ ਬਾਕੀ ਸਨ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ
 ਜਥੇਦਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਸ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
 ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਛੇਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ
 ਪਾਪ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉਸਾਰ ਕੇ
 ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ
 ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਆਪ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ
 ਤਿੱਖਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਇਆ। ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
 ਹੱਡ ਗੁੰਥੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਕਸੂਰਵਾਰ ਗਿਣਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰੇਤ
 ਲੱਗਾ। ਰੋਲਾ ਉਸੇ ਮੌਕੇ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਗੁਰੂ
 ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਜੁੜੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨੌਜਵਾਨਾਂ
 ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਬੜੀ
 ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ
 ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਰੱਜ ਨਿਕਲੇ।
 ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਜੋ ਉਸ ਮੌਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਰੋਧੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ
 ਬਣਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਤੋਟੀ
 ਲਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ
 ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਟੇਜ ਲਾ ਲਈ। ਕੁਝ ਕੁ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦਰਸ਼ਨੀ
 ਡਿਓੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਉਤੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੁਲਾ ਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ
 ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਵੱਡੀ
 ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ
 ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਮਲਬੇ ਦਾ ਢੇਰ ਸੀ ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਫਿਰ

ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਡਰਾ ਕੇ ਭਜਾਉਣ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਕੌਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਬੰਸਾਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਦੁਸਰੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾਖਲੇ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

✱ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੇਬਲਕੂਸਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਿਆ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਜਿਹੜੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪੁੱਛਤਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਐਲਾਨੀਆ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਰਾਮਰੋਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਕੱਠ ਸੰਦਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ।

ਚੌਕ ਮਹਿਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਬਿਮਲ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੀ। ਭਰਵੇਂ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵੇਹਦਿਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਆਏ ਖੁਦ ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਕੌਮ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਕੌਮ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਸੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰੇ ਨਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਤਾਂ ਸੁਲਝ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ 6 ਜਨਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਸੰਦਿਆ ਗਿਆ।

ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇਵਾੜ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਚੀ ਸੀ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹੀ ਡੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਭਾਈ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਆਦਿ ਆਗੂ ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਤਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਓਸਮਾਨਵਾਲਾ, ਭਾਈ ਮਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚਹੇੜੂ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ, ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਪੁਰ (ਜਿਹੜੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਕਮਾਂਡੋ ਫੋਰਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖੀ ਬਣੇ) ਆਦਿ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਹੋਈ—ਭਾਈ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਭਾਈ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭੋਪਾਲ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾ ਬਣੀ, ਭਾਈ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲਾ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨਾਲ ਫੋਟੋ ਛਪ ਗਈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਕਵਾਇਦ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਨਵੇਂ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਣੀ ਪਰ ਕਾਹਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲੀ 'ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਵਧਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਬਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਫਾਰਮੂਲਾ ਇਹ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਆਗੂ ਐਸਾ ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਭਰੋਸਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ

ਜੋਧਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਫੋਡਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ
 ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਪਾਏ ਤੇ
 ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ
 ਇਹ ਪਾੜਾ ਮੋਟਿਆ ਜਾਏ। ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ
 ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਵਿਚਾਰ
 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੈਸਲਾ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ
 ਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਮਾਦ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ
 ਪਿਛੋਕੜ ਕਿਉਂਕਿ ਟਕਸਾਲੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਟਕਸਾਲ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ
 ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ
 ਦਾਮਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਫੇਰੀ ਐਲਾਨ ਕਰਨ
 ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅੜਿੱਕਾ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਸੀ
 ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਖਾੜਕੂ
 ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ 'ਤੇ ਹੀ
 ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਂਦੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹੀ ਡੱਕ ਦੇਂਦੀ ਸੀ।
 ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ
 ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਇਹ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ
 ਜਾਵੇ। ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਬਾਬਾ
 ਗੱਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ
 ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ
 ਨਾਲ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਗੁਪਤ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਏਥੇ ਵੀ
 ਆਪਣੀ ਹੀ ਪਕੜ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਿਆਂ ਨਵੀਂ ਲਾਈਨ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀ
 ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ
 ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਨਵੀਨਰ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਣਾ ਕੇ ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ
 ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਲਈ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ
 ਬਜਾਏ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਕਾਹਲੋਂ ਦੀ
 ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਲਿਆ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਭਾਈ
 ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ
 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ
 ਕਾਹਲੋਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ
 ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਦੀ ਕਨਵੀਨਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ
 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੋਡੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਦੇ ਕੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ

ਸੀ। ਅਗਲੇਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਰਵਾਦ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਝਾ। ਜੇ ਜੋਧਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਧੜੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਗੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਪੇਕੋ ਬੈਠਣ ਪਿੱਛੇ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਸਾਦੀਆਂ ਸਨ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕੁੱਖੋਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਵਖਰੇਵਾਂ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਵਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸਣੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਇਸੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰਿਵਾਰੋਂ ਬਾਹਰਲਾ ਮੈਂਬਰ ਵਾਰਿਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਹੋਰ ਵੱਖਰਾ ਕੇਂਦਰ ਉੱਭਰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਦਾ ਪੇਕੋ ਬੈਠਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਹੁਣ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਣਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਕੜ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਤਲੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸਮੇਤ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਫੁੱਟ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਭਰਾ ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਗਏ। ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ, ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅੱਕਾਂ ਵਾਲੀ, ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾਖਾ, ਜਗਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਉਘੜਵੇਂ ਨਾਂ ਭਰਾਮਾਰੂ ਜੰਗ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।

* * *

ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਵਿਹੜਾ ਅੱਜ ਦੇ ਇਕੱਠ ਲਈ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਰਕਰਮਾਂ ਇਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਖਾਲਸਾਈ ਜਾਹੋਜਲਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਕੇਸਰੀ ਦਸਤਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਜਿਥੇ ਤਾਈਂ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਦਸਤਾਰਾਂ ਹੀ ਦਸਤਾਰਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਕੇਸਰੀ ਦੁਪਟੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣ ਲਈ ਅਪੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਕੱਠ ਭਾਵੇਂ ਮਿਥੀ ਤਾਰੀਖ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਘੜਨ ਵਾਸਤੇ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਤਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਮੁਖੀ ਧਿਰਾਂ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਰੇ ਲਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨਾਮਵਰ ਖਾੜਕੂ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਪਰਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

'ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ' ਸਮਾਗਮ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਲੈ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਵਿਚਲੇ ਬੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਕਿਉਂਕਿ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਮਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚਹੇੜੂ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਉਸਮਾਨਵਾਲਾ, ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਕੋਹਾੜ, ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ, ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਹਾਏਪੁਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਧਿਰ ਮੰਨ ਕੇ ਸਿਰਫ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਰਬੱਤ

ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਪੰਥ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਵਾਉਣੀ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅਸੀਰਵਾਦ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਖਲ ਦੇਣ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੱਕਾ ਪੁੱਕਾ ਅਸੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੀ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਫੇਰ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਿਸਟ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਬਕਾਇਆ ਬਾਕੀ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵੀ ਟਾਈਪ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਹ ਮੁਕੰਮਲ ਤਿਆਰੀ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਪਣ ਸਬੰਧੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦਖਲ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮਾਹੌਲ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰਮ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਚੱਲਦੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਦਾ ਬਾਹਰ ਆਮ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਰੋੜਕਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਲਿਸਟ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਸਟੈਂਡ ਅਤੇ ਵਾਕਆਊਟ ਕਰ ਜਾਣ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਧਮਕੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁਖ਼ ਤੋਂ ਨਰਮ ਪੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਰੱਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨ ਬਿਨ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਦੇ ਨਾਂ ਸਟੇ ਤਿੰਨ ਨਾਂ ਬਦਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਏਨਾ ਤਿੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੱਲ ਤੋੜਵਿਛੋੜੇ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਅਖੀਰ ਲੰਮੇ ਰੋੜਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਝਾਏ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦਿਆਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਗਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੀ, ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਤਾਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਕੌੜੀ ਗੋਲੀ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਕੋਫ਼ੀ ਸੀ। ਇਕ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਾਸਲ ਹੋ

ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਤੋਂ ਸੁਪਰੀਮ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਣੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਟੌਤੀ ਕਰਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਪਲਾ ਤਾਈਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤਣਾਅ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਸੰਦੇਹ ਦਾ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਅਮਲ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਨੱਪਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਹੋਰ ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਇਕੱਠ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਥ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਲਈ ਜੁੜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਮਨਫੀ ਸੀ। ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਖੀਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸਿੱਖ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹ ਰੋਕੀ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਦੋਸਤ ਤਾਂ ਦੋਸਤ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਖਾਸ ਕਰ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੀ ਸਿਖਰ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ 'ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਜਮਾਈ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਰਖੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਵਹਾਅ ਤੇਜ਼ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਪਲ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਜੁੜ ਕੇ ਖੜੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਥਾਂ ਸੌਂਪੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਟੇਜ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦਾ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੋਇਆ। ਢਾਡੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸੁਰਤ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਅੰਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਜ਼ਾਰਾ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੱਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਇਦ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਏਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ
ਜੁੜੇ ਸਨ।

ਸਭ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਟੇਜ 'ਤੇ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਬਾਰੇ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ। ਲੋਕ ਹੁਣ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਪੰਥ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ
ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਟੇਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਜਿਸ ਕੋਲ ਬੋਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੁਨਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ
ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਬੁਲੇਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬੁਲਾਰੇ
ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਢਾਡੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਉੱਚ ਪਾਏ ਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ
ਅੱਜ ਦਾ ਇਕੱਠ ਇਕ ਖਾਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਜੁੜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਮਕਸਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਜਾਣੂ
ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਗੁੰਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੇਕਾਰਿਆਂ ਦੀ
ਗੂੰਜ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤੈਰਦੀ ਹੋਈ ਜਾਣੀ ਸੱਤ
ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਬੈਠੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।
ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਬੁਲਾਰੂਣ ਜੋਗਾ ਸਮਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ
ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹੁਬਹੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਸੱਤ
ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੈਡਲ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਮ ਪਤਨੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ
ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੈਡਲ
ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਹੁਣ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਅਸਲ
ਮਕਸਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਈਂ ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ
ਲੱਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
ਨੇ ਪੰਥ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ
ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰੀ ਸਾਂਝ
ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਗਿਆਨੀ
ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਜਾਣੇ ਪਛਾਣੇ ਦੇ ਨਾਂ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ
ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਦੇ
ਤਿੰਨ ਨਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਜਾਣ ਜਿਹੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਨ। ਪਰ ਪੰਥ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ
ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਰੋਮ ਵਿਚ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲ
ਮਕਸਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ

ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪੰਜਾ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਅਛਪਲੇ ਜਿਹੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਆਮ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਆਮ ਕੀ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਬੇਦੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਿਰਧ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਕਾਵਟ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ਼ ਅਰਦਾਸ ਹੋਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸੀ, ਸੋ ਸਭ ਕੁਝ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰ ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਪੰਥ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਘੜਨ ਲਈ ਇਕ ਮੱਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਪਰ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਅੱਜ ਦਾ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪਾਠ ਪਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਦਰਾਰ ਓਪਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਅਤੇ ਘਸਮੇਲੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬੱਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭੂਚਾਲ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡੇ ਲਾਵੇ ਫਟਣ ਲਈ ਮਚਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਭਸਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 17 ਜਨਵਰੀ 1987 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਐਕਟਿੰਗ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਰਣਨੀਤਕ ਪੈਂਤੜੇ ਲਈ ਫਿਰ ਕੌਮ ਤੋਂ ਲੁਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਜੰਗ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਠਣ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਜੰਗ ਵਿਰਾਟ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਇਆ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਪੰਥਕ ਸਮਾਗਮਾਂ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਉਦੋਂ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲੱਗੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਨੂੰ ਸਖਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨੀ ਪਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਜ ਸਾਝੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਬੇਦਾਗ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਸਦਕਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਏਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਹੁਕਮ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਦਿਆਂ

ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਚਲਦੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਦੇ ਤੜਕੇ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਪਰੋਠਿਆਂ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਕੇ ਆਪ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਜਬੂਰਨ ਛਕਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੰਗਰ ਦਾ ਮਿਆਰ ਹੀ ਸੁਧਰਿਆ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵੀ ਬਹਾਲ ਹੋਈ।

ਮੈਂ ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਵਾਂ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਸਟੇਜ ਜਿਹੜੀ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਔਖੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਊਂਕੇ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਬੱਧ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਰਦਾਰੀ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪਈ ਤਰੇੜ ਦਾ ਥੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਹੋਰ ਚੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਧੜੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬਹੁਤੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵੀ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਸੀ।

* * *

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਾਰਨ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਜਾਣੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਰੋਸਾ ਜਿੱਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਰਜੀਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਗਵਾਰ ਗੁਜ਼ਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਿਰੋਧ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਾ ਮਿਲੀ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕਢਦਿਆਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਿਤਕ ਦੇਹ ਤੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਨਾ ਫਟਕਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲੇ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਸਬੂਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਟੋਪਾਂ ਵਿਚ ਸਨ ਉਹ ਟੋਪਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਉਥੇ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭੰਗ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਮੰਗਣ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਸੰਤ ਸਨ, ਨੂੰ ਦਸਤਾਰਦਸਤੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਹੀ ਮਾਇਨੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਦਸਤਾਰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਜੋ ਇਹ ਦਸਤਾਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਾਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਜਿਹੜਾ ਹਿਸਤੀ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਲਗਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨਾਵਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਉਸੇ ਘਰ ਦਾ ਜਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਘਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਵਕਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਪਾਤਰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕ ਮੁਤਾਬਕ

“ਅਸੀਂ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਮਾਝੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਦੇਈਏ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦਸਤਾਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਰੱਖਣੀ ਹੈ”

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਘਟੀਆ ਦਲੀਲ ਨੇ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਝੇ ਦਾ ਜੋ ਵੀ ਸੰਤ ਸੀ ਉਹ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਿਆ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸਖਸੀਅਤ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਇਹ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸਲੀ ਟਕਸਾਲ ਕਿਹੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮਾਲਵੇ 'ਚੋਂ ਇਕੋ ਇਕ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਤਟ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਸੱਚ ਦੇ ਸਾਥ ਨੇ ਹੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਵਰਗੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸਖਸੀਅਤ ਪੰਥ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਈ।

ਜੇ ਮੈਂ ਗੱਲ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਪਏ ਪਾੜੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਜ੍ਹਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣਾ ਵੀ ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿਊਂਕਿ ਸੰਤਾਂ

ਦਾ ਪੋਰਟਰ ਰਾਈ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੀ ਏ. ਨਿਰੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਟਕਸਾਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੁਕਵੇਂ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦਾਵਾਂ-ਘਾਵਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਟਕਸਾਲ 'ਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਜੰਗ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਲੜਾਈ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਵੱਡੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਅਸਲ ਜੰਗ ਦਾ ਮੁਹਾਣ ਮੋੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕੌਮ ਲਈ ਲੰਘੇ ਇਸ ਅਤਿ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਾਜ ਲਈ ਇਕਸੁਰ ਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹ ਲੁਕਵੀਂ ਜੰਗ ਕਦੀ ਕਦੀ ਜਾਹਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਪਿੰਡ ਕਾਲੋਕੇ ਨੇੜੇ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਕੱਠ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਇਕੱਠ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ 5500 ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਿਤ੍ਰ ਕੇ ਰਿਬੰਦ ਵਰਗਾ ਹੈਕਤਬਾਜ਼ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਵੀ ਪਿਟ ਉੱਠਿਆ ਸੀ ਅਖੇ ਬਾਬਾ ਜਿਧਰ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਜਾਂਦੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦੇ। ਏਸੇ ਹੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਕੱਠ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹੇ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਰ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਹੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਬੜੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਹੀ ਫੁੱਟ ਪਿਆ। ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਟਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸਖਤ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

* * *

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਬਦਲੀ

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਦਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਟਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਅਪਰੈਲ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਲਿਊ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਲਡ ਸਿੱਖ ਯੂਥ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਸਿੱਖ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੈਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਨੀਲਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਲਿਆ ਕੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਗਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਗਿਣੀ ਮਿਥੀ ਰਣਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਮ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਵੀ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਵਿਚ ਅਤਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਕਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਆਸਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਇਹ ਨੇੜਤਾ ਇਕ ਰਾਜਦਾਰ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਅਟੁੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਆਹ ਸਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੌਰੀ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਠਾਹਰ ਇਸੇ ਡਿਪਟੀ ਜੇਲ੍ਹਰ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਬਿਦੇਸ਼ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬਿਦੇਸ਼ੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਸਮਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਡਿਪਟੀ ਜੇਲ੍ਹਰ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਗੁਪਤ ਮਿਲਟੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲਿਆ ਪਰ ਬਾਹਰਲੇ ਖਾੜਕੂ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੋਹਰਾ ਬਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਣ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਵਰਤ ਜਾਵੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਅਜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੀ।

* * *

ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਛਿੱਕਾ ਟੁੱਟਾ ਕਹਿਣ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਬਾਅ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਬਤੌਰ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਕਰਨ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਗਾਤਾਰ ਇਸ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਟਾਲੀ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਐਲਾਨ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ਼ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖ਼ੁਦ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਐਲਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਅਮਲ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਮਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੱਲ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਅਖੀਰ ਗੱਲ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੀ ਨਿਬੇੜਨ 'ਤੇ ਅੜ ਗਈ। ਫੈਸਲਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ ਪਰਚੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ 'ਤੇ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਜਿਹੜੀ ਪਰਚੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਰ ਆਵੇ ਉਸੇ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਪਰਚੀ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅੱਜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਦੂਜੀ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਜੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਤੀਜੀ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਦੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪਰਚੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਪਰ ਤਰ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਜੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ 'ਤੇ ਅਪਾਰ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਖਾੜਕੂ ਜਿਹੜੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਅਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਵੀ ਬੇਮਾਅਨੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ 29 ਅਪ੍ਰੈਲ 1986 ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਸੱਦ ਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹੁਕਮਅਦੂਲੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਬਨਾਸ਼ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਖਾਲਿਸਤਾਨ

ਨਾ ਬਣਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਬਣਿਆ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿਰ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਕੇ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਸਰੂਪ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਅਮਲਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਬਹਾਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਫਿਰ ਉੱਖੜ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਪੁਲੀਸ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਹੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਵਜ਼ਾਰਤਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕਈ ਆਗੂ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ।

* * *

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਕੀਤੀ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀ

ਉਧਰ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸਿਪ ਅਤੇ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਿੱਧਾ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੂਝ ਰਹੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜੁਟਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲੰਮੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਬੰਦੀਆਂ ਭੱਲਣ ਲਈ ਕਰੌਂਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਬਣ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਿਬੇੜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਜਾਓ। ਅਸੀਂ ਜੋਧਪੁਰ ਦੇ ਬੰਦੀ ਵੀ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਸਣੇ ਬਾਕੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਨਿਬੇੜਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰੋ ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਗਰ ਜੇਲ੍ਹ ਜਿਹੜੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੜਬੋਲੇ ਸਾਲੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਸਾਲਾ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਆਈ.ਡੀ. ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾ-ਚੱਕਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਦੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰੇਲੂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਹਰ

ਸਥਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੇ ਬਾਅਦ

ਆਉਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰਕ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੋਏ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਸਾਰੇ
ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼
ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬਾਹਰ
ਆ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਜਬ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖਾੜਕੂਆਂ
ਦਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਬਿਆਨ
ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਆਗੂ ਰਿਹਾਅ ਕਰੋ, ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਫੇਰ
ਕਰਾਂਗੇ, ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜ਼ੀ
ਹੋ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਏਨੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਿਬੇੜੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ
ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ
ਭਾਵੇਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਓ ਭਾਵੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਮਤਾ ਜਾਂ ਵੱਧ
ਅਧਿਕਾਰ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ
ਵੀ ਇਕ ਸਰਰ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ।

* * *

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਣੇ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਖੁੰਢਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭੋਗ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਵੈਰਾਗਮਈ ਕੀਰਤਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਤਲ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਥਾਂ ਬਣਾ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਜਥੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਅਲੋਪਦਿਆਂ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵੱਲੋਂ ਥਾਪੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜਥੇਦਾਰ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਬਾਬਾ ਆਮਟੇ ਅਤੇ ਸੁਨੀਲ ਦੱਤ ਵਰਗੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਹਸਤੀਆਂ ਸਿੱਖ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਵਕਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਪੰਥ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਤਰਕ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਿਚਲੇ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਇਸ ਪੁਖਤਗੀ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਜਬੂਰਨ ਮੰਨ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਵਾਅਦੇ ਨਾਲ ਗਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਖੁਦ ਪੈਰਵੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਬਰਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਲੀਸ ਭੇਜਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 30 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਬਾਦਲ ਸਮਰਥਕ ਹੀ ਸਨ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਵੀ ਬਦਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ

ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਦਣ ਹੀ ਭੋਗ ਪੈ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਰ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੌਹ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੰਥ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ
 ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਾਂ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
 ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰ. ਦਰਬਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਤੌਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ
 ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।
 ਕਿਉਂਕਿ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਰਦੇ
 ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਦਲ ਦਲ
 ਵੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ
 ਤਜਵੀਜ਼ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦਲ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ
 ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਦਲ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਦੋ ਨਾਂ ਮੰਗੇ ਗਏ। ਪੰਜਵਾਂ ਮੈਂਬਰ
 ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਦੋਹਾਂ
 ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਤਵਾਜ਼ਨ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਕੈਪਟਨ
 ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਜਾਗਰ
 ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾਂ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਵਰਗੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਬਾਬਾ ਜੀ
 ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ
 ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ
 ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁੜਮ ਫੱਤੂਵਾਲ
 (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਾਈਂ ਪੁੱਜਦੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
 ਪਰ ਫੱਤੂਵਾਲ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕੈਪਟਨ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਫੱਤੂਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਕੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
 ਕਿੰਨੇ ਆਏ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਗਏ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਾ ਦਿਓ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣ
 ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁੱਖਾ
 ਜਵਾਬ ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਥੇਦਾਰ ਫੱਤੂਵਾਲ
 ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਚਲ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ
 ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿਓ ਜੇ। ਪਰ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁੜਮ ਤੋਂ ਏਨੀ
 ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਲੁਕੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੇਠੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ
 ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ
 ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ
 ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਪਲ ਪਲ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਇਥੇ ਸਿਆਸਤ ਖੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾਂ ਅਤੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਜਤਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬਣਤਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਇਸ ਵਿਸਥਾਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੇ ਭੋਲੇਪਣ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਪੜੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇਦਗੀ ਬਰਾਬਰ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੇਖਵਾਂ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੇਕਰੋਸਗੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣੇ ਪਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਇਸੇ ਗੁੱਸੇ ਮਾਰੇ ਹਰ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤੇ।

ਖੈਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਇਹ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਹੁਤ ਟਿਕਾਊ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਰਜਨ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਅੰਜੋ ਹੀ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰੀਆਂ ਮਾਣ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਲੋੜੇਂ ਵੱਧ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣਾ ਇਸ ਏਕਤਾ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅੜਿੱਕਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਾਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜੇ ਦੀ ਵਫਾਦਾਰੀ ਹਾਸਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਸ਼ੁੱਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਮ ਇਜਲਾਸ ਦੌਰਾਨ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਆਪਸੀ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸਮਝਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਿਆਂ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਟੈਂਡ ਲੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਜਥੇਦਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰੁਖਸਤ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾ ਲਈ।

* * *

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਮ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਸਵਾਗਤ ਹੋਇਆ ਪਰ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਖਲੋਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਰੋਵਰਾਂ ਦਾ ਮੁਜਾਹਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੰਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਉਲਟ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਸੱਤਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਹੁਣ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਅਤੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਉਹ ਦੌਰ ਅੱਜ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰੇ ਅਤੇ ਸਹਿਮੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਡਰਦੇ ਇਕੱਲੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਹਿਮਤ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਕਾਬਜ਼ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਗਹਿਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਸੱਠ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਇਆ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲਈ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਅਸਾਲਟ ਫੜੀ ਸਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਆ ਬਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਰਹੱਸਮਈ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਰੜਕਦੀ ਅਤੇ ਡਰਾਈ ਰੱਖਦੀ।

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਾੜਕੂ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਈ ਚੋਟੀ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਜੇ ਬਚ ਗਏ ਤਾਂ ਅਤਿ ਦੇ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਸਾਰੀ ਦੀ

ਸਾਰੀ ਕਵਾਇਦ ਬੇਅਰਥ ਗਈ। ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਲੱਗਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾਨਾਜੋਗੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਭਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਬਗੈਰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮਾਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਸੁੱਢੇ ਹੀ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜੰਗ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਵਾਬ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਬੇਮਾਇਨੇ ਸਨ। ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਜੂਦ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੰਗ ਵਰਗੇ ਲੈਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਖਾੜਕੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਵੱਲ ਉਲਟੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

* * *

ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ

1988 ਆਉਂਦਿਆਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਖਾੜਕੂ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਐਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹਰ ਪੰਜ ਸੱਤ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦਾ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਭਾਵੇਂ ਲੋਕਲ ਥਾਣੇ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਹੀ ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜੱਟ ਕਿਸਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅੰਦਲ 'ਤੇ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨੱਕ 'ਤੇ ਉਗਰਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਵੇਲੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਉਧਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਬੋਲੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਫਤਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜੀਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਮੋਟੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਲਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਦੀਆਂ। ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਘਰ ਬਾਰ ਵੇਚ ਕੇ ਵੀ ਜਾਨ ਛੁਡਾਉਣ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਸਮਝਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਈ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਬੰਡਾਲੇ ਦਾ ਸਰਪੰਚ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਬਦਮਾਸ਼ ਅਤੇ ਦਸ ਨੰਬਰੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੋਹਤਬਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌਲ ਆਪਣੀ ਫਰਿਆਦ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਲੱਖ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫੋਰਸ ਦੇ ਲੈਟਰ ਪੈਡ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਮਿਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀ. ਏ. ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਕੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਣ ਲਾਗਿਆਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੁਕਮਅਦੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਉਸ ਕਮਰੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾ ਕੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਇਕ

30-35 ਸਾਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਮੈਂ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਫਤਹਿ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਯੂ ਪੀ. ਐੱਸ. ਗੁੱਥੀ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਰੁੱਖੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹੁਕਮ ਕਰੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੋਲੇ ਗਏ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਫਿਰ ਨੰਗੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਦੀਆਂ ਲਟੂਰੀਆਂ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਗਈਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਦੋਰ ਨਾ ਲੱਗੀ ਇਹ ਨਵਾਂ ਰੰਗਰੂਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਜਰਾ ਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚਿੱਠੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਉਸ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫੋਰਸ ਦਾ ਏਰੀਆ ਕਮਾਂਡਰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਹ ਚਿੱਠੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਚੋਕੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ ਜੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੀ. ਏ. ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਕੌਣ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ? ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਈਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲਹਿਰ ਬਦਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਫਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਆਂ ਕਰਨ। ਅਸੀਂ ਅਸਲਾ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ? ਨਾਲ ਹੀ ਤਲਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਹੁਣ ਆ ਗਏ ਓ ਚੋਲ ਖਾਣ ਜਦੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਸਨ ਉਦੋਂ ਕਿਥੇ ਸਉ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਾਵਾਂ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਬਈ ਮਾਮਲਾ ਦੋ ਨੰਬਰ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀ ਤਲਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਚੋਲ ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਆਏ ਗੋਲੀਆਂ ਵੀ ਖਾਧੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਨਵੇਂ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਲਗਦੇ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਬਕਾ ਮਾਰਿਆ ਉਹ ਨਰਮ ਪੈ ਗਿਆ। ਛਿੱਥਾ ਜਿਹਾ ਪੈਦਾ ਬੋਲਿਆ ਜਾਓ ਫਿਰ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਚਲੋ ਜਾਓ ਉਹੀ ਦੱਸਣਗੇ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿਹੜੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ

ਕੋਲ? ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਜਥੇਦਾਰ? ਏਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਲ ਦੀ ਬਾਹੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਚਿੱਠੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਲਗਪਗ ਵੇਸਾ ਹੀ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਥੇਦਾਰੋਂ ਦੱਸ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਸਰੂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਚਲੋ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਏਨਾ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀ ਪਾੜ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਆਪ ਦਿਓ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿਣ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਏਥੋਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖ ਤਸੱਲੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਈਏ। ਐਸਾ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸਾਡੇ ਵੀ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਜਿਹਾ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਮਾਮਲੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਬੰਦਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਦੱਬਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪ ਵੇਖਿਆ ਜਿਹੜੀ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਕ ਬਿਜਲੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਗੇੜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਮਦਦ ਲਈ ਗੁਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

* * *

ਬਲੈਕ ਕੈਟਸ ਕਮਾਂਡੋ ਫੋਰਸ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਿਆਨ

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਜੇ ਹਵਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਇਕ ਬਿਆਨ ਲੱਗਾ ਖਿਲਾਫ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੱਚੜ ਗਵਰਨਰ ਸਿਧਾਰਥ ਸ਼ੇਕਰ ਰੇਅ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਸਲਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਅਸਲੇ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਐਸ ਐਲ ਆਰ. ਹੀ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਧਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਖੋਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮਾਊਜਰ 455 ਬੋਰ ਦੇ, ਚਾਰ ਕਾਰਬਾਈਨਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਹੀ ਐਸ ਐਲ ਆਰ. ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਲਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਬੈਗ ਵਿਚ ਭਰੇ ਗੱਲੀ ਸਿੱਕੇ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ 9 ਐਮ ਐਮ ਦੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਏਨਾ ਹੀ ਅਸਲਾ ਪਿੰਡ ਰੋਡ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਆਇਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸਲੇ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਵਿਖਾਵੇ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀਆਂ ਸਦਕਾ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਪੂਰਵ ਲਕੋ ਕੇ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਣਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਐਸੇ ਹੀ ਟਕਸਾਲੀ ਬੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਹੀ ਸੌਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਹਾਟਲਾਈਨ ਸਿਸਟਮ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਤਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਿੱਧਾ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨਾਲ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸ਼ਬੀ ਅਤੇ ਸੋਮਾਇਆ

ਰਾਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ
 ਤਾਂ ਵੀ ਕਾ ਅੱਖ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੰਟ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰਲੇ ਸਭ ਤੋਂ
 ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਗੁੱਟ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ
 ਆਦਮੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਤੇਵਰ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਤਿੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਅਜੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ
 ਸਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਨੂੰ ਵਰੀਦਕੰਟ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
 ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ
 ਸਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਹ ਖਬਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਦਸ਼ਾ ਜਾਹਿਰ
 ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਬਲ ਤਾਂ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ
 ਕਿਸੇ ਪਲ ਵੀ ਭਾਣਾ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਹਾਟ
 ਲਾਈਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ
 ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਈ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੀ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
 ਬਠਿੰਡਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ
 ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ
 ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ
 ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸਮਝਦਾ
 ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਫਿਟਣੀਆਂ ਦਾ ਫੋਟ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟੀ ਜਾਵੇ
 ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅੰਤਵਾਦ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲ
 ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫੜਨ ਸਾਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਇਤਹਾ
 ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਉਹੀ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਦੇਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ।
 ਕਿਉਂਕਿ ਘੱਟਣੇ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਮਾਸ ਪੱਟਾਂ ਤੋਂ ਉੱਧੜ
 ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ। ਕਈ ਦਿਨ ਬਾਦ ਤੱਕ ਵੀ ਉਹ
 ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਡੁਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਇਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਕਸ਼ਨ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਵੀ ਬਚਾ ਲਈਆਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਹੋਇਆ ਸੀ ਔਰ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਜਿੰਨੀ
 ਗੁਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਵੀ ਛੁਡਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਉਸ ਦਿਨ
 ਅਸੀਂ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਈ ਸ਼ਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਸਾਂ ਜਦੋਂ
 ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ

ਬਾਹਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਦਦ ਵਜੋਂ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਐਸੀ ਮਦਦ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਚਾਹਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਨੀਅਤ ਕਰਕੇ ਟਾਲਾ ਵੱਟ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਲਚੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਬਹਾਨਾ ਅਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ। ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੰਭਵ ਹੋਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ ਹਰ ਵਾਰੀ ਤਾਰੀਖ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਉਤਾਵਲਾ ਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੜਾ ਨਾਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘ ਦਾ। ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਖਬਰ ਹੁੰਦੀ ਦਿਨ ਦੀਵੀ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੰਨ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਉਸ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਿਖਦੀਆਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਤੇਜਿਤ ਸਾਂ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੀ ਤਿੱਖੀ ਝੜਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਕਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ 'ਚੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਫਿਰ ਕਿਧਰ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਮਿਲੇ ਨਫਰਤ ਦੇ ਭਾਵ ਉਭਰੇ ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਅਜਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲਣ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਥੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਉਡੀਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ

ਉਦੋਂ ਹੋਂਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਭੇ ਸੁੱਕੇ ਜਹੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਹੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਤਾਈਂ ਵੇਖਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਬਦਬਦੀ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਪਸੀਨਾ ਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਕਿ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਨਾਮਵਰ ਖਾੜਕੂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਿੜਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸ਼ਖਸ ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਹੈ।

ਮਾਮਲਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਜਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਡ 'ਤੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 2 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਘਾਣ ਬੱਚਾ ਪੀੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਬੜਾ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਆਇਆ। ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਵਕਤ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਦਫਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਦਫਤਰ ਸਕੱਤਰ ਸਾਂ। ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਚਾਈ ਜਾਨਣੀ ਚਾਹੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪੈਡ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੋਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਨਾ ਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਪੈਡ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਖਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਸ ਭਲੇਮਾਣਸ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਏਥੇ ਤਾਂ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਕ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਦਫਤਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਦੇ ਗੇਟ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਪਤਾ ਕਰ ਲਓ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਉਸ ਦਫਤਰ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਫਤਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨਾਲੋਂ ਚੜ੍ਹਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਜਬਬੰਦੀਆਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਮੰਨਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਕ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਫੋਰਸ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਉਦੋਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬੁਹਮਾ ਸੀ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆ ਅਜੇ 15-20 ਮਿੰਟ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦੋਂ 10-15 ਨੌਜਵਾਨ ਲੋਹੇ ਲਾਥੀ ਹੁੰਦੇ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਆ ਧਮਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾ ਉਹ ਸਹਿਮਿਆ

ਹੋਇਆ ਬਚਰਗ ਵੀ ਸੀ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਦਮ ਕਈ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਘੱਟ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹੀ ਚਿੰਨੀ ਜਿਹੜੀ ਬੰਬੀ ਦੇਰ ਕਿ ਚਿੰਨੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਫਤਰੋਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਨਿਕਲਿਆ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਤਲਖ ਹੋਈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੜੀ ਢਿੱਡ ਪੀੜ ਹੈ ਨਾ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲੀਆਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੋਗੀਆਂ। ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਸਿਰੇ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਗੱਲੀਆਂ ਹੋਗੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਥੁੜ੍ਹ ਨੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਓ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਇਤਜ਼ਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ। ਮੇਰਾ ਫੋਕਾ ਦਬਕਾ ਕੰਮ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੁੜ੍ਹ ਬੁੜ੍ਹ ਕਰਦੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਗੱਲ ਆਈ ਗਈ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਸਰੀ ਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਮਕਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਜਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਲ ਡੇਢ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਦੌੜ ਗਈ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੱਚੀਆਂ ਤਰੇਲੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਸਿੰਗ ਫਸਾ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਭਰਮ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਦਿਨ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਖੁੰਬਾਰ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਖਾੜਕੂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰੀ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਟੀ.ਵੀ. ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ।

ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਖਾੜਕੂ ਸਫ਼ਾ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਉਵੇਂ ਉਵੇਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਹਿਮੇ ਕਰਮ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਅੱਧਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਫੀਆ ਗਰੋਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਸੋਖਾ ਹੈ, ਬਾਹਰ

ਆਉਣਾ ਅੱਗ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ
ਵਾਰ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅੱਗ ਇਹ
ਇਕੱਲੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੁਖਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਿੱਖ ਸਰਕਾਰ
ਨੂੰ ਭਾਇਗੀ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਹਰ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ
ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ।

* * *

ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਸਤੀ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕੁਟਾਪਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸਾਂ, ਜਦੋਂ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਕ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡੀ ਪੇਸ਼ੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਫਲਾਣੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਾ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਘੰਟਾ ਘਰ ਚੌਕ ਵੱਲ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਜਿਹੜੀ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਣਬਣ ਕਰਕੇ ਪੇਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਕੇਸ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵੱਲੋਂ ਫਲਾਣੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਫਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਸੌਂਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਲੜਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਦਵਾਉਣ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਭਲਾਈ ਹੈ।

ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਮਿਥੀ ਤਾਰੀਖ 'ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਜਾ ਸਹੀ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਖਾੜਕੂ ਸਫਾ ਵਿਚ ਹੁਣ ਘਰੀਂ ਬੈਠਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਛਿੱਤਰ ਨਾਲ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਪਾਗਲਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹੋ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ। ਸੰਭਾਵਤ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ

ਉਸ ਕਮਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਦਫਤਰ ਸਕੱਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਲੜਕੀ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਿਥਿ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਕ 7-8 ਜਣੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੱਜਣ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜੇ ਵਾਂਗ ਰਟਾਇਆ ਬਈ ਹਰ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸੱਤ ਬਚਨ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸਵਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਤਾਂ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਲੈਜਾਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਦਿਓ, ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਰਿਕਰਮਾ ਤੱਕ ਸਥਾਪਤ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜੀ ਤਸੱਲੀ ਉਸ ਵਕਤ ਮਿਲੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੜਕੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਬੰਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਪਏ ਰੋੜਕੇ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਨ।

ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਹਾਂ ਜੀ, ਕੀ ਝਗੜਾ ਹੈ? ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਵਧੇ ਅਤੇ ਵਿਗੜ ਜਾਏ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਗੱਲ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਜੀ, ਵਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਭਾਂਡੇ ਠਹਿਕ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਤੋਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਾਪਤ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਮਿਜਾਜ ਬਦਲ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੱਲ ਸਾਫ ਨਾ ਹੋਵੇ ਲੜਕੀ ਕਿਵੇਂ ਚਲੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਜੇ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੋਣ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਵਿਗੜ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਨਿਬੇੜਨੀ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਾਨੂੰ ਛੇੜਨੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜ ਗਏ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੁੰਡਾ ਦੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਗੱਲ ਝਗੜੇ ਦੀ ਜੜ ਦੱਸਣ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈ। ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ। ਮੁੰਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਜਥੇਦਾਰ ਦੁਆਲੇ ਖੜੀ ਮੰਢੀਰ ਜਿਹੜੀ ਲਗਪਗ ਸਾਰੀ ਵੀਹਾਂ ਤੋਂ ਬੋਲੋਂ ਦੀ ਸੀ, ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਈ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ ਸੁਟਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ

ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਕੁਝ ਛੁਡਾਉਂਦਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਕੁੱਟੀ ਗਈ। ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਪੰਗ ਲੱਥ ਗਈ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਓ ਦੀ ਵੀ ਪੰਗ ਲੱਥ ਗਈ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਆਏ ਪੰਚਾਇਤੀਆਂ 'ਤੇ ਉਗਲਾ ਕਰ-ਕਰ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆ ਪੰਚਾਇਤੀ ਵੀ ਆਹ ਆਹਦਾ ਸੀ, ਅੱਗ ਵੀ ਆਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਛੁਡਾਉਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਛੋਟੇ ਪੈ ਗਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਮਾਇਤੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਮੂਹ ਰਖਣੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਤਮਾਸ਼ਾਈ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਮਿੱਥ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੱਲ ਮੰਗਲਵਾਰ ਹੈ ਪਰਸੋਂ ਬੁੱਧਵਾਰ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਤੂੰ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਨਹੀਂ ਅੰਜਾਮ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਔਰ ਸੁਣ ਓਏ ਚੌਰਿਆ, ਅੱਗ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਦਾੜੀ.... ਦੇ ਦਿਆਗੇ। ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਸੁੱਟੀ ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਲੜਖੜਾਉਂਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦਿਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਦੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਾਲ ਪਰਤਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਲਕਵਾ ਮਾਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਭਾਣੇ ਦਾ ਗਿਲਾ ਜਾਹਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਮੈਥੋਂ ਵਿਚਾ ਹੋਏ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਏਥੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਦਸਲੂਕੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਸ਼ਾਮ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਇਸ ਘੋਰ ਅਨਰਥ ਦਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਸਾਂ।

ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲਗਪਗ ਰੋਜ਼ ਸੁਣੀਦੀਆਂ ਸੀ ਪਰ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਉਗਰਾਹੀ, ਜਬਰਦਸਤੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੜੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਵੱਲ ਮਾੜੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਤੱਕਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੇ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਦਿਲੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵੱਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਲਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਲਗਪਗ ਮੋਹ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂ ਰਾਤ ਕੱਟ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜਿਹਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਓਹੀ ਲੋਕ

ਇਸ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਪਾਪ ਦੀ
ਜੇਥਾ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਨਿਜਾਤ ਦਵਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ
ਪਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਆਖਰੀ ਕਿੱਲ ਠੇਕੇ। ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇਗੇ ਜਿਥੇ
ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰਫਿਊ ਲਾਉਣ
ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਥੇ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ
ਬੰਡਰ ਦੌਰਾਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਿਰਫ 300 ਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ
ਕਰਫਿਊ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਮ ਵਰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਨਜ਼ਰ
ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

* * *

ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ

9 ਮਈ 1988 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਸਤੇ ਸਵੇਰੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਬਦਲਣਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਚੈੱਕ ਘੱਟਾ ਘਰ ਵਾਲੇ ਬੰਨੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦੀ ਉਤਲੀ ਫੱਤ 'ਤੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਕਮਰੇ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸਵੇਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਇਕ ਬੀਬੀ ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਜਿਹੜੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਵੀਰ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਆਇਆ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਬਸਤੀ ਨਾਨਕ ਦਰਬਾਰ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੈ, ਚੱਲੋ ਚੱਲੋ ਕੇ ਲੈ ਲਓ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਾਨ ਬਦਲਣਾ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ ਜਾਓ, ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਸਮਾਨ ਤਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਜਾ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਨਿਕ-ਸੁਕ ਜੋ ਹੈ ਅਸੀਂ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਲੱਭਦਿਆਂ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਲਗਭਗ ਦੋ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਲੈ ਆਂਦੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਜੋ ਬਦਹਵਾਸ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਰਹੀ ਸੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ। ਅਚਾਨਕ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਹਵਾਸ ਭੱਜਣਾ ਕਿਸੇ ਅਨਹੋਣੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?

ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਏਨਾ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗੋਲੀ ਚੱਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਮੋੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਖਾਲਸਾ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕਾਲਜ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜੇ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਅਜੇ ਫੋਨ ਚਾਲੂ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਅੱਗੋਂ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿਸ਼ਤੋਦਾਰ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਡੀ ਆਈ.ਜੀ ਵਿਰਕ ਦੇ ਗੱਲੀ ਵੱਜ ਗਈ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਰ ਗਿਆ ਜਾਂ ਬਚਿਆ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ ਆਰ.ਪੀ. ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਫਾਇਰਿੰਗ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਲੋਟੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਗੱਲੀਆਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਸੰਪਰਕ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫੋਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਖਾੜਕੂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਮੁਖਬਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ 'ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਉਸ ਨੇ ਗਲ ਵਿਚ ਥੱਪਾ ਸਾਈਨਾਈਡ ਦਾ ਕੈਪਸੂਲ ਨਿਗਲ ਲਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇਦਾਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਪਾ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਪਟਿਆਲਾ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਚਾਰ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਏਥੋਂ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ. ਰੇਜਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਸ਼ਾਮੀਂ ਪੰਜ ਵਜੇ ਮੇਰੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ ਆ ਜਾਓ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਲਗਭਗ 8 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਈ ਸੀ।

10 ਮਈ 1988 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਵਜੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੇ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਵੇਰਕਾ ਰੋਡ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਜਲੰਧਰ ਰੋਡ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਕੰਤਵਾਲੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਾਫਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਣਹੋਣੀ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨੇ ਹਲੂਣ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ

ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸਾ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ
 ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ
 ਸਮਝਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੱਟ ਫਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ
 ਹੁਕਮਦਿਆਂ ਹੀ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵੀ ਰੁਕ ਗਈਆਂ। ਬਾਡੀਗਾਰਡਾਂ ਦੀ ਫੌਜ
 ਅਸਲੇ ਸਮੇਤ ਸੜਕ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ
 ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਮਣੇ ਪੈਦੀ ਕੱਤਵਾਲੀ ਅੰਦਰ ਆਸ ਪੀ ਦੇ ਦਫਤਰ
 ਚਲੇ ਗਏ। ਪਤਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਰਾਊਂਡ 'ਤੇ ਹਨ,
 ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਿਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਹਰ
 ਆ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਧਰ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮਾਰਚ ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮਾਰਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ
 ਅਟਹੋਂਟੀ ਦੀ ਗੱਪ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ
 ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਜੋ ਕੱਤਵਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਖਣ ਵਾਲੀ ਬਾਹੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਾਣ ਦਾ
 ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੁੱਕਾ ਇਲਮ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
 ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕਰਨਗੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ
 ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਤਲਬ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ
ਅੰਦਰਲੇ ਖਾਤਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਿੱਧੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।
 ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਦਰਲਾ ਖਾਤਰਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ
 ਰਿਹਾਈ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ
 ਹੋਇਆ ਗਰਦਾਨ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ
 ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਕਰਾਰ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਐਸੇ ਹਾਲਾਤ
 ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਸਮੇਤ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ
 ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਸੂਰਤ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋਹੀਂ
ਹੱਥੀਂ ਲੱਭ ਸਨ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫਸਤਾ ਖਾਤਰਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮੁਕਾ ਕੇ
 ਸਰਕਾਰ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਨਿਬੇੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ
 ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਅਜੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਸਨ
 ਬਣੇ ਜਿਹੜੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਬਣੇ। ਪੈਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਗਲੀ
 ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਰਣਨੀਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲਾ ਆਪਣਾ ਸੰਪਰਕ ਨੰਬਰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
 ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ।

ਅਜੇ ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਡੀ.ਸੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰਦਾਰ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈ

ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਹਰ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡੀ.ਸੀ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁੰਡੀ ਮਾਰ ਲਈ। ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਦੋਰਾਨ ਅੰਦਰਲੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਬੜਣ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੰਦ ਕਮਰਾ ਹੋਈ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ੱਕੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਫੋਨ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਸੰਪਰਕ ਨੰਬਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਹੀ ਸੀ, ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜਿਉਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਬੈਠੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਧਰ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ। ਕੁਝ ਵਰਡ ਵਿਚ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਮਿਸਟਰ ਮੇਜਰ ਯੇਹ ਕਿਆ ਕੀਆ ਆਪ ਨੇ, ਅਗਰ ਆਪ ਯੇ ਹੀ ਚਾਹਤੇ ਬੇ ਤੋ ਹਮੇਂ ਬਤਾਤੇ, ਬਾਤ ਗੁਪਤ ਭੀ ਰਹਿਤੀ ਔਰ ਆਪ ਕਾ ਕਾਮ ਭੀ ਹੋ ਜਾਤਾ ਔਰ ਭੇਦ ਭੀ ਬਨਾ ਰਹਿਤਾ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜੀ ਕਿਆ ਹੁਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੀ.ਸੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੋਂ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਦੀ ਹੈ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀ, ਡੀ.ਸੀ. ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਮੇਂ ਸੰਪਰਕ ਕੀਯਾ ਹੈ। ਵਹਾਂ ਸੇ ਹਮੇਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਅਬ ਇਤਨੀ ਬੜੀ ਖਾਤ ਗੁਪਤ ਕੈਸੇ ਰਹਿ ਪਾਏਗੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਕਹਿਨਾ ਭਵਿਸ਼ ਮੇਂ ਐਸੀ ਨਾਦਾਨੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਸਲ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅਧਵਾਟੇ ਰੋਕ ਕੇ ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਲਟੀਮੇਟਮ ਦੇ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਡੱਮੀ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੇਡੀ ਗਈ ਖੇਡ ਕਹਿ ਕੇ ਭੇਡਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਾਂਡ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਹੀ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਦਾਗ ਲਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ 2 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭੋਗ ਪੁਆ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ

ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਬਿਜਲਈ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰੀ ਮੀਡੀਆ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾ 'ਤੇ ਇਕ ਟੈਟ
ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਕਵਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿਲਿ ਖੁਦ ਉਸ ਟੈਟ ਵਿਚ ਬੈਠਾ
ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਰੋੜੀ ਝਰ ਵੀ ਡਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।
ਜਦਕਿ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਮੌਕੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਮੀਡੀਆ
ਨੂੰ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ
ਰਿਟਕ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਿਰਫ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਲਗਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਪਰੇਸ਼ਨ
ਬਲੈਕ ਬੈਡਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਜੰਗ
ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅਲਾਮਤ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਲ
ਗਈ। ਹਰ ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਮੁਖਬਰ ਬਣਨ ਦੀ ਦੇੜ ਵਿਚ ਨਾਲਦਿਆਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ
ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ
ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਸਾਰੀ ਦੇੜ ਦਾ ਹਾਲ
ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਛਲ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਇਕ
ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਸੀ, "ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿਚ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਡੋਗਰੇ, ਇਕ ਦੋ ਤਿੰਨ ਨਹੀਂ
ਚਾਰ ਡੋਗਰੇ। ਵੱਡੇ ਡੋਗਰੇ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਡੋਗਰਾ, ਛੋਟੇ ਡੋਗਰੇ ਦੇ ਕਈ ਯਾਰ
ਡੋਗਰੇ।" ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਸਰਕਾਰੀ ਜਿਪਸੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਬਣੇ ਕੋਟਾਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ। ਕੌਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਪਨਾ
ਲੈਂਦੀ ਸੀ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖਬਰ ਬਣਨ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਦੇ ਚੱਕਰ
ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ।

ਇਕ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ
ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਇਕ ਪਰਚੀ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਕੌਮ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਵਾਂਗੇ।

* * *

ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ

10 ਤੇ 11 ਮਈ ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਜਾਣਦਿਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨਾ ਹੋਏ ਪਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਸਾਬਕਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਆਏ ਵੇਖ ਖਾੜਕੂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲੀਸ ਥਲਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਕੋਈ ਗੱਲੀ ਨਾ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇ।

ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਬਹਿਸ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ੱਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਥਿਆਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿਓ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਸੁੱਟੋ, ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖ ਦਿਓ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਲਾਂਘਾ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਨਿਕਲੋ, ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਲੜਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਨਮੁੱਖ ਜੂਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਵਾਂਗੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਬਾਅ

ਭਣਾਇਆ, ਕਾਰਵਾਈ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ
ਛੱਡ ਕੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ
ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਕੋਲਿਆਂ 'ਤੇ ਇਉਂ ਟੁੱਟ
ਕੇ ਪਏ ਜਿਉਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹੋਣ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਇਕ
ਨਾਲ ਗਏ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੋਲੇ ਵਿਚ ਲੁਕਾ ਕੇ ਖੜੀ ਟੋਪ ਰਾਹੀਂ ਟੋਪ ਰਿਕਾਰਡ
ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀ।

* * *

ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਫੁੱਫੜ ਜੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਕੈਪਟਨ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਨਰਥ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ ਜਵਾਂ ਹੀ ਮਾਰੇ ਜਾਓਗੇ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਸਰਕਾਰੀਏ ਹੋਣ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਕੋ। ਮੈਂ ਫੋਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੜਚਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਾਉਂਦੇ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੁਚਿਤੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਤਾਂ ਆਈ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਫਿਰ ਕੀ ਹੈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਕੱਤਰ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਰੋਕ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਰੱਬ ਉਸੇ ਵਕਤ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਹੈ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿਓ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀਤੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਰ ਸ. ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਅਜਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਹਿੰਦੀ ਖੁੰਹਦੀ ਸਾਰੀ ਕਸਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਬਿਦੇਸੀਆਂ ਦੀ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋ

ਗਈਆਂ ਪਰ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੁਰਖੀ ਲੱਗੀ। ਹੁਣ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਾਕੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਤਰਦੀ 'ਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਗਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹਬੰਦੀ ਵੀ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਵਕਫੇ ਵਿਚ ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਸੇ ਹੋਏ ਅੰਬ ਦੀ ਗਿਟਕ ਵਾਂਗ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵਗ੍ਹਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਉਤੋਂ ਸਿਤਮਜ਼ਰੀਫੀ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਆਪਹੁਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਵੀ ਗਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਜਾਏ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੁਕਵੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਉਸ ਦੀ ਝੋਪ ਮੰਨਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ, ਜਿਹੜੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ 'ਚ ਵੱਟੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਜ ਵੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੁਝਮ ਕੂਨਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ।

ਖਾੜਕੂ ਸਫ਼ਾ ਤੋਂ ਠੁਕਰਾਏ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਫ਼ਾ 'ਚੋਂ ਹਰਾਏ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤਿ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਲਤ 'ਚੋਂ ਉਭਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਟੇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਤੇ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਗੂ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਰ ਮੀਡੀਏ ਤੋਂ ਖਾਧੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੀਡੀਏ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਖਬਾਰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਅਖਬਾਰ ਜਿਹੜਾ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ 'ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼' ਖਰੀਦ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਬਲਬੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਲਾ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਥਾਪਤੀ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਲੜਾਈ ਪੰਥ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਤਿਲਕ ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਸੀਮਤ ਜਹੇ ਅਰਬਾਂ ਵਿਚ ਸਿਮਟ ਗਈ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਜਿਹੜੀ ਸਿਰਫ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੀ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਸੇਦਾਰੀ ਤੱਕ ਸਿਮਟ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਉਧਰ ਖਾੜਕੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਹਰ ਸੱਜਰੀ ਸਵੇਰ ਨਾਲ ਰਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰਮਾਰੂ ਜੰਗ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅੰਦਲ 'ਤੇ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਸਖਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਹਨ, ਕਿਸ ਰੰਗ ਦੇ ਪਾਉਣੇ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਬਰਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਗਨ ਦੌਰਾਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਣ 'ਤੇ ਸਖਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਈ ਬਾਈ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਵੇਣਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵੱਡਾ ਫਤਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰਗੀ ਫਾਰਮ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਫਾਰਮ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸੱਤਾ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਵੀ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

* * *

1988 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵੱਲੋਂ ਬਾਪੇ ਜਥੇਦਾਰ ਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਸਨ। ਖਾਸ ਕਰ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਲੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਜੋਂ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜੰਗ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਵੀ ਸੀ। ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੁਨੇਹੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਮੌਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਏਲਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਏਲਚੀ ਐਮ.ਕੇ. ਧਰ, ਕਲਿਆਣ ਰੁਦਰਾ ਤੇ ਸਤੀਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਉਥੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਖੀਰ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲੋਂ ਘੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਲਫਜ਼ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਏ ਗਏ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੱਕ ਲੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ-ਮੱਲ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਵਰਗੇ ਉਘੜਵੇਂ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੁਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਏਲਚੀ ਓਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਏ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜੇ ਰਹੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਕਢਵਾ ਨਾ ਲਏ ਗਏ। ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਜੇਧਪੁਰ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਣਿਆ ਜਿਸ ਦੇ

ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਧਰ ਨੇ ਸਪੈਸ਼ਟ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਮੇਂ ਉਨਹੋਂ ਫੋਡਨੇ ਮੇਂ ਕਈ ਐਂਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਯੇਹ ਆਪ ਕੇ ਲੀਏ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਜਬ ਤਕ ਆਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਤੇ ਆਪ ਉਨਕੇ ਫੋਡਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਨਾ ਕਰੋ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਐਸੀ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਕਿ 1989 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲ ਨਾ ਗਈ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਖਾੜਕੂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਰੋਡੇ ਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵਾਸਤੇ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਲਕ ਵਿਲਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਲਓ ਤੁਹਾਡੀ ਬੜੀ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਫਰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ 1989 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਟਾਂ ਵੰਡਣ ਸਮੇਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੰਗੀਆਂ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਛੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਸੀਟ ਜਿਹੜੀ ਕੈਪਟਨ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਨਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਏ। ਉਸ ਦੇ ਹਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵੀ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ।

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪਈਆਂ ਕੁਝੱਤਣਾਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਇਕੱਠੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹੀ ਲੱਭੇ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅੱਤ ਘਟੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਦ ਕੀਤੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨੇ ਕੁਝੱਤਣਾਂ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹੀ ਲਾਵਾ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਫੁੱਟ ਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤੂੰ ਤੂੰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਗਾਲੀ ਗਲੋਚ ਦੀ ਹੱਦ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਗੋਲੀ

ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਅਤੇ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ
ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਰਾਈ ਮੋਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ ਐਂਡ ਅੱਜ
ਦੀ ਭਾਰੀ ਭਾਈ ਦੇਵੇਂ ਧਿਰ ਇਹ ਮੰਨ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਹਮਣੀ
ਧਿਰ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਨਹੀਂ
ਹੋ ਸਕਦੀ। ਏਸੇ ਸਰੀਕੋਬਾਦੀ ਨੇ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਖੇਰ
ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਾਏ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੜਾਈ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲੋਂ ਹਟ ਕੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ। ਇਹ ਕਦੋਂ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ ਹੱਥ ਜਾਣੇ।

ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੁਧਿਆਣਾ
ਵਿਖੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆ ਗਈ। ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਗੱਲ ਬਹੁਤੀ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਵਾਇਰਲੈਂਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੁਡਵਾ ਦਿੱਤਾ।
ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹੱਥ ਹੱਥ ਹੋਈ ਰਿਹਾਈ
ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ
ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰ ਨੇ
ਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ।

* * *

1989 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ

1989 ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨ ਦਲ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁੰਝਾ ਵੋਰੂ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਦਾ ਬਗੀਕੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜਿੱਤ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਦੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਵਕਤ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੋ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਨ। ਦਿਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ। ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੱਕ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਏ ਹੜ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਦਿਨ ਦੀਵੀ ਕੀਤੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਨੇ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ 'ਤੇ ਬਰਾਤ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਹੇਜ਼ ਵਿਚ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਬਰੀ ਉਗਰਾਹੀ ਨੇ ਵੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨੇ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਮਲ 'ਚੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਅਘਮਾਨ ਸਦਕਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਗਰ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿਚ ਦਰਾਰਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਲੇ ਮਨੁੱਖ ਸਨ ਪਰ ਜੇ ਰੋਪੜ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੀਬੀ ਬਿਮਲ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੀਬੀ ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੁਲਾਰਾ ਨੂੰ ਲੜਾਇਆ ਜਾ

ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ? ਇਸ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੇਲੋੜੀ ਤਰਜੀਹ ਹੀ ਸੀ। ਇਕੋ ਇਕ ਟਿਕਟ ਜਿਹੜੀ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਕੇ ਇਕ ਕੁਪਾਤਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਹ ਕਾਗਰਸ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬੀਬੀ ਸੁਖਬੇਸ ਕੌਰ ਭਿੰਡਰ ਤੋਂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਰ ਲਈ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾ ਜਾਣ ਪਿਛੇ ਵੀ ਇਕ ਕੁਪਾਤਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਟਿਕਟ ਦਿਵਾਉਣਾ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਟਿਕਟ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਇਹ ਟਿਕਟ ਵੀ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਬੀਬੀ ਸੁਖਬੇਸ ਕੌਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਚੋਣ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲੜਿਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਚੋਣ ਨਤੀਜੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਨਿਕਲੇ। ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਆਲਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਰਾਤ ਤਾਈਂ ਨਾ ਟੁੱਟੀਆਂ। ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਨਾਲ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪੋਲਿੰਗ ਬੁਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪੁਖਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗ ਇਤਜਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਪੰਚ ਨੂੰ ਵੋਟਰ ਲਿਸਟ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ 780 ਵੋਟਾਂ ਹਨ। ਠੀਕ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ 779 ਵੋਟਾਂ ਪੋਲ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਖੈਰ ਨਾ ਸਮਝੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਤੂੰ ਫਿਰ ਦਿਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਸੀ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਾਦੂ ਜੋ ਪੋਲਿੰਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਿਆ। ਇਹ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਖੌਫਜ਼ਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਅਦੂਲੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਚੋਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਹਮਸਾਇਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹੁਕਮਅਦੂਲੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਭੁਗਤਾਇਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਔਰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਿਰਫ ਸਰਪੰਚਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਬੰਦਿਆਂ ਤਾਈਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਪੁਖਤਾ ਇਤਜਾਮ ਸੀ। ਵੋਟਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਜੀਪਾਂ ਵਿਚ ਲੋਈਆਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪੋਲਿੰਗ ਬੁਥ 'ਤੇ ਵਿਖਾਲੀ ਦੇ ਕੇ ਹੁਕਮਅਦੂਲੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਕ ਵਾਰ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਚੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਅਣਕਿਆਸੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਮਾਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਹੀ ਫੇਕਾ ਵੱਜਾ ਸਗੋਂ ਖਾੜਕੂ
ਲਹਿਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਅਤੇ ਪਕੜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਚਿੱਠਾ ਚਾਨਣ ਹੋ
ਗਿਆ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਇਸ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ
ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ
ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਸਾਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਰੱਖ ਕੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ
ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ।

ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੋਣ ਲੜਾਉਣ ਪਿਛੇ ਵੀ
ਬਦਨੀਅਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੱਕ
ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਤਾਂ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਲੜਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਤਰਨਤਾਰਨ ਤੋਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੜਾ
ਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਹੀ
ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਵੀ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?
ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ
ਮਹਿਫੂਜ਼ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਹਲਕਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਏਥੇ ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ
ਸਥਾਪਿਤ ਵਕੀਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਐਮ.ਪੀ. ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜੇ
ਖਾੜਕੂ ਧਿਰ ਦੀ ਮੁਹਰੇਲ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਸੀ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ
ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

* * *

ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੀ ਜੋਧਪੁਰੀ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਰਿਹਾਈ

ਸੰਗਰੂਰ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਆਈ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੁੰਬਕੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਰਦਾਰ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਜਿਸ ਜੋਸ਼ ਖਰੋਸ਼ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਗਣਿਤ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੋਸ਼-ਤੋੜ ਫੇਲ੍ਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੀਲਾਂ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਕਾਫਲੇ ਨਾਲ ਸੰਧੂ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਰਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਜ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦਾ ਐਨਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦੀ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮਿਲਣੀ। ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਸੰਧੂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਉਸ ਦਿਨ ਕਰਵਾਈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਿਵਾਨ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਣ ਲਈ ਜੁੜੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਕੌਮ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਸ਼ਕ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਰਸਮੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਪਾਈ ਗਲਵੱਕੜੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਤਰੇ-ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਿਲਣਸਾਰਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਬਾਇਦ ਇਹੀ ਉਸ ਦੀ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਸਹਾਦਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਸੂਰਜ ਭੁੱਬਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ।

ਜੰਗ ਇਥੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਸਿਰਫ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਛੋਕੜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਨੀ ਦਾ ਇਸ ਦੇਖ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਐਨਾ ਅੱਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੁਹਣ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ, ਕੱਟਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੌਮ ਦਾ ਹੀਰਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਜਮਰੋਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਘੇਰੇ ਵੇਲੇ ਕੌਮ ਦਾ ਜਰਨੈਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ ਕੌਮ ਤੋਂ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਠੀਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਮਟਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਕਿੰਗਰੇ ਢਹਿਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਆਪਣੇ ਹਮਸਾਇਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਚੱਲ ਗਈਆਂ। ਕਿੰਨੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਫੋਗਰੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਬੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ।

ਸੰਧੂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉੱਸਲਵੱਟੇ ਲੈਣ ਲੱਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਧੂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਮੁਕਾਮ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਲਗਪਗ 19-20 ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਛਿੜ ਪਈ। ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੀ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਕੇ ਬਾਜੀ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਬਾਲਗ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੁਕੋਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਜਾ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਮੋਗਾ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੋਡੇ ਲੈ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਸੰਤ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਤ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣ-
ਅਨਜਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ
ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਮ ਜੱਟ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ
ਜਿਹੜਾ ਪੁੱਤ ਕਮਾ ਕੇ ਨਾ ਲਿਆਵੇ ਅਕਸਰ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆਂ
ਗੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁੱਤ ਜਦੋਂ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ
ਲਵੇ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਸੇ ਵਾਰ ਵਾਰਨੇ ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ
ਗੀਤੋਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਸੱਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ
ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੱਗਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਰੋਡਿਆਂ
ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਵਸਣ ਦੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚ ਹੀ ਖਾ ਲਈ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ
ਜਾਣਦਿਆਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾਉਣੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਰੋਸਿਆਂ ਨੂੰ
ਹਵਾ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਤ ਅਤੇ
ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਲਈ
ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਦੇ ਸਕਦੇ। ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਬੋਲ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤੋਂ
ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਕੋ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ
ਨੇੜਤਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ
ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਨੇ ਵੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ
ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਵੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਭੁਚੇਗੀ
ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹੁਣ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਛੂਹਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ
ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ
ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲ ਦੀਆਂ ਮਰਿਯਾਦਾਵਾਂ
ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ
ਸੰਤ ਸੁਭਾਅ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ ਜਾਂਦੀ,
ਉਹ ਉਸੇ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਹੋ ਭੋਲਾਪਣ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਪ੍ਰਜੀਬਨ ਨੂੰ ਹਾਸੇਹੀਣੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਪਰ ਚਲਾਕ ਲੋਕ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ
ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਰੱਜਵਾਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ
ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਖਾਰ ਖਾਂਦੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ
ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ
ਸਾਹ ਨੀਰਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਤੇ ਗਲਤ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ। ਟਰੱਸਟ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੱਤਾ ਦੇ ਭੁਜੰਗੀ ਅਰਥਾਤ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿਓ। ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕੌਮ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਚਹੇਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਥੇ ਭਾਈ ਤਾ ਸਭ ਠੀਕ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਜੰਗ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਹਿਲੂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਬਾਜੀ ਸਾਭਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋੜ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਚੱਪਟ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਖਾੜਕੂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹਮਾਇਤ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਗਲਤ ਰਾਹ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਜਿਹੜਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਉਹ ਤੇ ਅਸਲੀ ਹੀ ਆਤਮਘਾਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਦਬਵੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖਾੜਕੂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰੇ ਨਜ਼ਰ ਬਣਨ ਲਈ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲਾ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਨਕੋਦਰ ਦੇ ਇਕ ਅਸਲਾ ਵਪਾਰੀ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਥੋਕ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਸਲਾ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਵੇਚ ਕੇ ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਤੇ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ ਵਰਗਾ ਸਵਾਦ ਮਾਨਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਏਨੀ ਤੀਬਰ ਹੋਈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਹੀ ਲੰਘ ਗਏ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਨੇੜਤਾ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਰੋਧ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਘਟੀਆ ਅਸਲਾ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਖਾੜਕੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਫ਼ੋਗਰੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਰੌਲੇ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਣੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਸਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕੰਮ ਇਕੱਲੇ ਭਾਈ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਿੰਮੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਈ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਖੇਡਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕੁਝ ਖਾੜਕੂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਗਤਾਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾੜਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਿੱਤ ਹੁੰਦੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਰੰਗ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਡਾ ਹੋਈਆਂ ਝਾੜਾਂ ਤੋਂ ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਦ ਪੁਆੜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਬਿੱਜ ਵਾਂਗ ਆ ਪਏ। ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਤਾਬੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਏ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਥੇ ਨਵਾਂ ਆਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਵਰਗੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੋਣ ਲੜਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੁਕਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਥਾਣੇ 'ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਜਾਂਦਾ-ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਦੁਆ-ਸਲਾਮ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖ ਸਕਦੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ., ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੋਕ ਘੋਟਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਲਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਏਨਾ ਚਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਲ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਲਪੇਟ ਕੇ ਵੱਡਾ ਮਾਅਰਕਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜੱਜ ਨੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਿਮਾਂਡ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਅਸਲਾ ਯੂ. ਪੀ. ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਯੂ. ਪੀ. ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਗ ਖਾਰਿਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸਲ ਮੁਜਰਿਮ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ਫਿਰ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਸ ਇਹੀ ਪਲ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾਨ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਊਂਕੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਸੇਂਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਕੀਮਤ ਐਨੀ ਮਹਿੰਗੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਖੋਇਆ ਹੈ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ, ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਪੂਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਕਸਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ ਫਾਰਮ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਫਾਰਮ ਵੀ ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਲੋਕੀ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਹ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ

ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਿਆ। ਪਿੰਡ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਖਰੀਦੀ ਚਾਰ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਲੋਨੀਆਂ ਦੇ ਪਲਾਟਾਂ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰਕਮ ਵੱਡੇ ਕਲੋਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ। ਪਿੰਡ ਅਖਾੜੇ ਅਤੇ ਡਿੱਬਡਿੱਬਾ ਬਣਾਈ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਲੱਗਾ ਸੰਗਮਰਮਰ ਕਈ ਅਟਕਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਜਾਹਰ ਮਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਇਕ ਸੰਤ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਟੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਨਵੇਸਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕਲੋਨੀ ਕੱਟਣ ਲਈ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਸਾਰੇ ਸੌਦੇ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੁਆਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਅਚਾਨਕ ਕਿਥੋਂ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਫਲਾਪ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਗੁਪਤ ਗੰਢ-ਤੁੱਪ ਵੱਲ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

* * *

ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪੀ

ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸ. ਮਾਨ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪਿਛੇ ਲੁਕਿਆ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦਾ ਮੁਜਾਹਰਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲਾਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਮੀਦਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਐਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੱਟ ਬੂਟ ਅਤੇ ਸਾਧ ਬਾਬੇ ਹੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਸੌਂਪ ਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਪੱਗ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ ਕੇ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਫਾਅ ਕੇ ਹੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਜ਼ਾਕ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੱਗ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਹਨ ਪਰ ਲਾਹੁੰਦੇ ਬੜੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਹਨ। ਖੈਰ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤੇ ਇਸ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਨਾਲ ਇਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਪਰ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਚਾਅ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਬਣਿਆ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜੇਤੂ ਫੌਜ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਤੋਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਟੀਮ ਦਾ ਕਪਤਾਨ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਟੀਮ ਦੀ ਸੈਟਿੰਗ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਉਹ ਸੇਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਜਿਹੜੀ ਖੇਡਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ

ਸ਼ਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਦੂਜਾ ਕਲਸ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੋਹ ਚੁੱਕੇ ਲਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਬੁਲਾਰਾ, ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਲਾਖਾ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਮੰਡ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੋਹ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟੀ ਕਿਰਪਾਨ ਸੀ। ਮੰਡ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਤ ਆਏ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ, ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ?

ਬਸ ਇਹੀ ਕਿੱਲ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਨੁੱਕ ਗਿਆ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਥਾਇਦ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ ਪਰ ਨਾਲੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਹਵਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇ ਜਾਈਏ। ਇਸ ਫੋਕਟ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਕਹੇ, ਕੌਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇਗਾ ਅਸੀਂ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹੇਗਾ ਅਸੀਂ ਤੋਪ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕੀ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਪਰ ਟੈਗੋਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁੱਝੀ ਮਸ਼ਕਰੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀ ਆਪਣੀ ਸਿੰਘਣੀ ਕੋਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਇਸ ਨਿਰੋ ਝੂਠ ਦੇ ਅਡੰਬਰ ਲਈ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾਈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਜਾਇਜ਼ ਜ਼ਿੰਦ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਤਰਕ ਭਰਪੂਰ ਰਾਹ ਵੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਚਲੇ ਦਾ ਕੀ ਕਰੇਗੇ।

ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਅਜੇ ਠੰਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਫੱਟ ਪੈ ਗਿਆ ਸਰਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਠੀਕਰੀਵਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਾਫੀ ਇਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਗੰਨਮੈਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਾਓ ਵੇਖ ਲਾਓ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਕਰਨ ਗਏ ਗੰਨਮੈਨ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੰਨਮੈਨ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਹੱਥਪਾਈ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਤੱਕ ਬਦਲ ਗਈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਚਾਨਕ ਘੋੜਾ ਦੱਬਣ ਕਾਰਨ ਫਾਇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਐਨਾ ਤੂਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਗੰਨਮੈਨ ਵੱਲੋਂ

ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਨਲੇਵਾ ਹਮਲੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਜਿਸ਼
ਸਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ
ਕਿਤਾ, ਜਿਹੜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੇਗੀ
ਜਿਸ ਬਾਬਾ ਤੋਂ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਬਾਰੇ ਜਾਂਚ
ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਬਹੁਦਾ ਹਰਕਤ ਦਾ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ
'ਤੇ ਗਿੱਬਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਮਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ
ਗਿਆ। ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸੀ, ਐਨਾ ਹੁੰਦੇ
ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਹੁਣੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧ
ਤੋੜਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਨੀ
ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਦਾਰੀ ਸੰਧੀ ਉਹ ਅੱਜ ਅਕਿਰਤਘਟ ਨਿਕਲਿਆ।
ਬਾਕੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਥੇਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਜਥੇਦਾਰੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ
ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਿਆਂ
ਘਰੇ-ਘਰੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਇਸ ਸਲਾਹ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ
ਅਸਰ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜਦਿਆਂ ਆਪਣਾ
ਵੱਖਰਾ ਪੱਥਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਚੁੱਕਿਆ ਕਦਮ ਕਹਿ ਕੇ ਰਾਜਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਉਧਰ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ
ਜਾਣ ਅਤੇ ਨਾ ਜਾਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੇਚੈਨੀ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਮਾਨ
ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ
ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਸੁਆਲ ਤਾਂ ਇਥੇ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਲਸੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਮੁੱਢ
ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਨਾਜਲ ਹੁੰਦੇ ਇਲਹਾਮਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ
ਇਲਹਾਮ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਜਦੋਂ ਹੋਇਆ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਮਲ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਧਰ ਸਰਦਾਰ
ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾ ਪੂਰਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ
ਘਾਟਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਰਹੱਸ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ
ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਦਮੇ ਅਤੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ
ਅਵਦਾਸ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਸਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਵਾਲੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ
ਲੈ ਕੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਵਾਬ ਨਾ
ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਕਾਲ

ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ

ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹੋ। ਅਖੇ ਜੀ ਹਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਰਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬਾਹਰ ਫੱਡ ਕੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਗੱਲ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮਸਲਾ ਵੀ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੌਲੂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਹੁਕਮ ਜਾਂਦਾ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਸੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਕਮ ਕਿਤਿਉਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਪਾਰਟੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਦਜਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੌਮ ਪਲ ਪਲ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਲਮ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਧਰ ਵੀ ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਸਲਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਸਿੱਖ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੱਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਫਾਰਮੂਲੇ ਸੁਝਾਏ। ਇਕ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰਵਾਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ 2×2 ਦਾ ਬਕਸਾ ਬਣਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਵੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਿਆਨ ਨਾਲ ਵੈਲਡਿੰਗ ਟੱਚ ਲਾ ਕੇ ਜੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸਹਾਰੇ ਲਈ ਖੂੰਡੀ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਵੀ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਪਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹੱਲ ਤਾਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਜੇ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੇ ਨਾ ਹੱਲ ਹੋਣਾ ਸੀ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾ ਕੇ ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚਲੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਸਾਂਭੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਏ। ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਮੈਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਰਾਜੀ ਨਾ ਹੋਏ। ਅਖੇ ਜੀ ਮੇਰੀ ਕੌਮ ਕਹੇਗੀ ਇਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?

ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਝੂਠਾ-ਮੂਠਾ ਬਿਮਾਰ ਕਰਕੇ ਪੀ. ਜੀ. ਆਈ. ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਬਰਾਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ ਤਾਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚੀ-ਮੱਚੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਚਲ ਖੇਡ ਗਏ। ਅਖੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰਾਂ ਵੀ ਪੀ. ਸਿੰਘ ਸਿਰ੍ਹਾਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਪਰਤ
ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਪਟਕ-ਪਟਕ
ਖੜਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਬੁਹਾ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਲਹਾਮ ਉੱਤੇ
ਨਾਜ਼ਿਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਪਰ ਰਵਾਇਤੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ
ਬਾਅਦ ਜਵਾਂ ਹੀ ਪੈਦਲ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ
ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ
ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਪਰ ਰਾਜਨੀਤਕ
ਪਿਛ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਗਵਾਈ ਸਾਂਭਣ ਗੋਚਰਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਕੌਮ
ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗਿਲੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿੱਜੀ ਸਵਾਰਥਾਂ ਖਾਤਰ ਕੱਠੇ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮਰਿਆ ਸੱਪ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਗਲੇ ਲਹਿ
ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਫੜ ਕੇ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ।
ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਹਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੌਮ
ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਿਹਤਰ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਮੰਨਣ ਲਈ
ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਏ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਿੱਖਾਂ
ਦਾ ਇਕੱਠ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚੁੜਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ
ਕਰੀਮ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ
'ਤੇ ਅੰਗੂਠੇ ਲਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਟੀਮ
ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਘਟਨਾ ਸੀ।
ਪਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੇ ਮੱਤ ਪਕਾ ਕੇ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸਨ
ਕਿ ਕੀ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਕੀ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਬੁਰਕ ਕਰਕੇ ਹੀ
ਸ਼ਾਹ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਲੇਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਲਾਮ ਠੀਕ ਢੁਕਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ-
ਹੁਜਰੇ ਸ਼ਾਹ ਸਕੀਮ ਦੇ ਇਕ ਜੱਟੀ ਅਰਜ ਕਰੇ
ਮੈਂ ਬੱਕਰਾ ਦੇਨੀਆਂ ਪੀਰ ਦਾ ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ ਮਰੇ
ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ ਮਰੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਮਰਨ ਗਵਾਹਣਾਂ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹੇ
ਕੁੱਤੀ ਮਰੇ ਫਕੀਰ ਦੀ ਜੇਹੜੀ ਚੜ੍ਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਨਿੱਤ ਕਰੇ
ਹੱਟੀ ਸੜੇ ਕਰਾੜ ਦੀ ਜਿਥੇ ਦੀਵਾ ਨਿੱਤ ਬਲੇ
ਗਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਸੁਨੀਆਂ ਤੇ ਵਿਚ ਮਿਰਜਾ ਯਾਰ ਫਿਰੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਿਰਮੋਰ ਆਗੂ ਦੀ, ਇਸ ਲਈ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ
ਅਤੇ ਇਸੇ ਹੀਲੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੁੱਕਾ
ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਰਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਆਸਿਆਂ
 ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ
 ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਪੰਥ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ
 ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਜੋਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ
 ਨਾਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੌਮੀ
 ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਕ ਅਤੇ ਦਲੀਲ
 ਨਾਲ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅੜਾਉਣੀਆਂ ਦੇ
ਹੱਲ ਕੱਢਦਿਆਂ-ਕੱਢਦਿਆਂ ਵੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਰਾਜੀਵ
 ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜ-ਤੋੜ
 ਕਰਵਾ ਕੇ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ
 ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਸਮਝਿਆ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ
 ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਸਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਧਿਆਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਤਾਰਾਂ
 ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਸੀਲਿਆਂ
 ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸਿਰੇ ਬੰਨੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਪਰ
 ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੈਸਾਖੀਆਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਐਡੀ ਵੱਡੀ
 ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਜਾਣਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬੈਸਾਖੀਆਂ ਧੂਹ ਲਈਆਂ।
 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਧੜੱਕੇ ਕਰਦੀ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਜਾ ਪਈ।
 ਤਕਦੀਰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਪਰਤ ਗਈ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ
 ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਏ ਬੰਜਰ ਗੁਨਾਹ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਠ
 ਫੇਰ ਗਿਆ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਐਨੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਅਰਥ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੀਆਂ?

* * *

1991 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੀ ਗਰਮਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਵਾਇਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਜੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਖਲੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੱਦ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਆਣ ਬੈਠੀਆਂ। ਲੰਮੀ ਬਹਿਸ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧੜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੇ ਵੀ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਲਹਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਗੁਪਤਵਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਕਮੇਟੀ ਵਿਚਾਰੀ ਵੱਡੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਚੋਣ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਗੁਪਤਵਾਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲੱਭਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਸ ਦੁਆਲੇ ਕੰਧਾਂ ਹੀ ਕੰਧਾਂ ਸਨ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਚੋਰ ਮੋਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰੋਂ ਇਕ ਏਲਚੀ ਜੋ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਸੀ, ਬਰਖਾਸਤ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਹੁੰਦਲ, ਪੁਗਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਦਸ ਪਾਈ ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾਈ ਹੈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਿਆ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਅੱਧੇ-ਅਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਇਹ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਘੁੱਟ ਪੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਿਸਟ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ 'ਤੇ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਐਨੇ ਕੁ ਕਾਟੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਹੀ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਿਸਟ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਉਪਰ ਕਈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਥੱਲੇ ਆਈ। ਅਖੀਰ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਕਾਟੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੰਦੇ ਫਸ ਗਏ। ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਅਖਾੜਾ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅੜ ਗਏ। ਆਪਣੀਆਂ

ਆਪਹੁਦਰੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪਏ ਕਲੇਸ਼ ਲਈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ 'ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼' ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖਾੜਕੂ ਸਫ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਇਹ ਸੰਗਲੀ ਖੋਲ੍ਹ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਮਿਤ 'ਤੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਈ ਪੀਘ ਪਹਿਲ ਹੁਲਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੜੀ ਘਟਨਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹੀ ਸੀ ਕਿ 1988 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ. ਮਾਨ ਦੀ ਰਿਹਾਈ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਅਤੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਰਿਹਾਈ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਖਾੜਕੂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਚੋਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਘੱਲੀ ਗਈ ਕੜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਹੋਰ ਬਿਫਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਚੋਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਦਾਅ ਲਾ ਗਏ। ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਪੰਥਕ ਹਮਦਰਦ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲੰਗ, ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ ਵਰਗੇ ਪੰਥ ਹਮਦਰਦ ਆਗੂ ਇਸ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਪਰ ਐਨ ਵਕਤ 'ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਦੱਖਣ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੋਇੰਬਟੂਰ ਵਿਚ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਅਮਲ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਲਗਪਗ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਚੋਣ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਡੱਬ ਲੈ ਕੇ ਬੁਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਨਰਸਿਮਾ ਰਾਓ ਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੋਣ ਅਮਲ ਠੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਠੱਪ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਪਰ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇਸ ਚੋਣ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਚੋਣ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਖੈਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰਕੱਢ ਪੰਥਕ ਹਮਦਰਦ ਅਣਿਆਈ ਮੋਤ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਮਲ ਦੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਸਦਮਾ ਲੱਗਾ ਪਰ ਕਈ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਪੱਕੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

* * *

ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ

ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਜਿਹੜੀ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ (ਮਹਿਤਾ) ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਗਈ। ਇਹ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸਰਦਾਰ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਸੰਧੂ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿਛੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦਬਦਬਾ ਏਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਣੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਅਤੇ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਹ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਸੰਧੂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਪੱਖ ਏਜੰਸੀ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਦਬਾਅ ਹੀ ਬਣਾਇਆ। ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਤਬਕੇ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਸੀ ਪਰ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸੀ ਐਂਗ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਦੋਂ ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸੰਧੂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਉਮੜ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਕਾਂਝੇ ਛਿੜ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਇਸ ਲਈ ਆਇਦ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਇਹ ਇਕੱਲਾ ਤੱਥ ਸਾਰੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਖਤਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਘਬਰਾਈਆਂ

ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਧੂ ਦਾ ਕਤਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਸੰਧੂ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਜੇਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਨਾਏ ਬਹੁਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸੇ ਖੇਮੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖਾਤਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਲਗਭਗ ਸਫਾਇਆ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਭੋਗ ਉਸ ਦਿਨ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਚਾਵਲਾ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੜੀਆਂ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਾਂ ਬਣੀਆਂ ਅਤੇ ਬੜੀਆਂ ਢੱਠੀਆਂ ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਜਾਹੋਜਹਾਲ ਵਿਚ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰਤੀ।

* * *

1992 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਇਸ ਚੋਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਰਸਿਮਾ ਰਾਓ ਦੀ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਾਰ ਬਾਈਕਾਟ ਦੀ ਵਾਰੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪਿਲਾਫ ਚੁੱਕੀ ਚਾਲ ਦੇ ਖੁਦ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਾ ਕੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਅਸਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਿਆ। ਵੋਟ ਫੀਸਦੀ 14-15 ਫੀਸਦੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅੰਕੜੇ ਤੱਕ ਮਸ਼ਾਂ ਪੁੱਜੀ। ਕਈ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਤਾਂ ਸਰਪੰਚਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬਣੇ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣੇ। ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹਲਫ ਲੈਣ ਲੱਗਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਹਲਫ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਨਾ ਪਵੇ, ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਐਸਾ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਪਈ ਕਿ ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਵਕਫੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਜੜ੍ਹ ਮੂਲ ਪੁੱਟ ਛੱਡਿਆ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਰੁਖ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੋੜਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਮਿਥਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਜਹਾਰ ਆਲਮ ਦੀ ਆਲਮ ਸੈਨਾ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਅਮਲ ਏਨਾ ਫੈਲਿਆ ਕਿ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਹਰ ਖਾੜਕੂ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਫੈਸਲੇ ਉਸ ਦੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਆਖਰੀ ਕਿਲ ਵਾਂਗ ਲੱਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਜੋ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਏਨੀ ਆਜਿਜ਼ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮੌਤ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਲੁਟਣ-ਕੁੱਟਣ ਦੇ ਅਮਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਜਦੋਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਜੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਵੱਲ ਅੱਖ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਤ ਦਾ ਪੈਗਾਮ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਅਣਖ ਦੀ ਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਲੜਾਈ ਸੀ। ਜੇ ਉਹੀ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਹੀ ਮਹਿਫੂਜ਼

ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਕੋਠ ਪਵੇ ਸੋਨਾ ਜਿਹੜਾ ਕੋਨਾ ਨੂੰ ਖਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਵੇਹਲਿਆਂ ਵੇਹਲਿਆਂ ਇਹ ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਭਾਬੜ ਜਿਹੜਾ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਸੀ, ਰਾਖ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਖ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਚੁਟਕੀ ਡਰ। ਬੇਅੰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਵਰਗ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਇਕ ਵਰਗ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗੁੱਸਾ, ਰੋਹ, ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਲੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਗਿੱਲ ਦੇ ਹੋਸਲੇ ਏਨੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਹਿਜੀਬ ਭੁੱਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਗੂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਵਾਉਣ ਤੱਕ ਦੀ ਹੱਦ ਟੱਪ ਗਿਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਕਾਉਂਕੇ ਵਰਗੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੰਥਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਕਤਲ ਨੇ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਲਾਵੇ ਉਬਾਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਮਾਫਿਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲੀ ਕੀਤਾ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾ ਵਾਲਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਕਾਉਂਕੇ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਬਾਦਲ ਸਾਹਬ ਖੁਦ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਦੇ ਕਤਲ ਨੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਾਮਬੰਦੀ ਤੇਜ਼ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਰੋਪੜ ਦੇ ਵਕੀਲ ਜੋੜੇ ਦਾ ਕਤਲ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨ ਸਨ।

ਉਧਰ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਗੁਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਵਿਦੇਸੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਥਿਤ ਜਬਰਜਿਨਾਹ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਬੁਰਸ਼ਾਗਰਦੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਪਲ ਪਲ ਹਾਲਾਤ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਹੱਕ ਵੱਲ ਬਣਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਵੱਡਾ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਤੂਫਾ ਤੂਫਾ ਕਰਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿਰੋਂ ਵੱਜੀ ਸੱਟ ਵਰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਵਰਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੇਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਉਹ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਨਰਮ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪਕੜ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਚੌੜ ਚਪੱਟ ਖੋਲ੍ਹੇ

ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਾਂ-ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ
ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ 13 ਦੀਆਂ 13 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ
ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਬਣੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ
ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ 13 ਦਿਨ ਵੀ ਨਾ ਚੱਲ ਸਕੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ
ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨੀ ਦਾ ਘਾਟ

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਖਰਬਨਾਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ
ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਰਿਆ। ਮੜੀਆ ਦੀ ਖਮੋਸ਼ੀ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ
ਜਦੋਂ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਕੇ ਘਰ-ਘਰ ਸੰਬਰ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ
ਦੂਸਰੇ ਬੰਨੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ
ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਰੁਕਦਾ
ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੋਪ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਦੀਵਾਨਗੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਕਮਲੀ
ਹੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਕ
ਅਤੇ ਚਰਸ ਦੀਆਂ ਚਿਲਮਾਂ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੱਤਰ ਫੀਸਦੀ
ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਦੌੜ
ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ
ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਵਾਨਧੀਆਂ ਦੇ ਬਦਨ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਕੱਪੜੇ
ਲਾਹੁਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਹਰ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਮੰਗਣੇ ਅਤੇ ਠਾਕੇ ਵੀ
ਗਾਉਣ ਅਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਹੋਰਨਾਂ
ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਥੇ ਹਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਜਗਾਈਏ ਅਤੇ ਆਖੀਏ
ਕਿ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਆਹ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ
ਨਮਰਦ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਲਾਕ ਦਰ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋਹਰੀ ਢਾਹ
ਲੱਗੀ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਬਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਭੂਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਰ
ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੀ ਘਸਮੇਲੀ ਕਰ ਛੱਡੀ ਹੈ।
ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਲਗਦੇ ਪਿਓ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ
ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੂਜਾ ਨਸ਼ਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਬਿਹਾਰ ਪੂਰਵ ਦਾ ਪੰਜਾਬ
ਵੱਲ ਵਹਿਣਾ। ਹਰ ਸੂਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ
ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਸੀ, ਉਥੇ ਸਿਵਾਏ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇ
ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਹਿਮਾਚਲ ਨੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ
ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਨੇ ਵੀ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਜਮੀਨ ਨਾ ਖਰੀਦ ਸਕੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਥੇ ਜਮੀਨ ਖਰੀਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤੌਈ ਮਨਜ਼ੂਰ

ਨਹੀਂ। ਨਵਾਂ ਬਣਿਆ ਸੂਬਾ ਉਤਰਾਚਲ ਵੀ ਇਸੇ ਰਾਹੇ ਫੁਰ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ
ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਵਲ 'ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਜੇਸੇ
ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਪਰ ਹਾਏ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਹਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਹ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ।
ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਿਆਨ ਆਇਆ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਘੁਰਕੀ ਮਿਲੀ, ਦੁਬਾਰਾ ਜੁਥਾਨ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਇਕ
ਬੰਨੇ ਵਲਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਲਾਇਨ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਤੀਜੇ ਬੰਨੇ ਪੂਰਬ ਦਾ
ਹਮਲਾ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਬਚਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਵੱਡੀਆਂ ਸਿਆਸਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਟਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਪੰਜ
ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚਣੀ
ਬਣਦੀ ਹੈ, ਸਿਆਸਤ ਤਾਂ ਹੀ ਚੱਲ੍ਹ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਰਿਹਾ।

* * *

ਕੁਮਟੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਚ ਵਾਪਸੀ ਬੜੇ ਧਮਾਕੇਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲ ਇਮਤਿਹਾਨ ਅਜੇ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਮਿੰਨੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਸਲ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੈਅ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਫਿਰ ਵਧ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੋਣ 18 ਸਾਲ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵਕਫੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਪੰਥ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾੜਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਇਹ ਚੋਲਾ ਪਾਰਮਿਕ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕਾਮਰੋਡ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਫ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹਰ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਧੋਤਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਦਾ ਫਸਤਾ ਨਹੀਂ ਵੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਓਨਾ ਚਿਰ ਪੰਥ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੋਣ ਪੰਥਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਤਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਝੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਗਹਿਰੀ ਰੁੱਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਾਬੂ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸਤਾ ਏਸੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਿੰਨੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲ 'ਤੇ ਬਾਦਲ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਫਲ ਵੀ ਰਹੇ। ਬਾਦਲ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਧਿਰਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਮੇਟਣਾ ਸੀ। ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਪੰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਧਿਰਾਂ ਮੰਨਦਿਆਂ 85-85 ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ 'ਚੋਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ 'ਚੋਂ ਸਥਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਦੂਸਰੇ ਪੜਿਆ ਨੂੰ ਸੀਟਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਦਲ ਧੜੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ
 ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਬਰਾਬਰ ਐਡਜਸਟ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਭ
 ਕੁਝ ਲਿਖਤੀ ਸੀ, ਕੁਝ ਵੀ ਜੁਬਾਨੀ ਕਲਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ
 ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਗਵਾਹ
 ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਨੌਪਰੋ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ
 ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ
 ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦਾਖਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਦਿਨ
 ਆਖਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਕਿ
 ਵੱਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹਟਾ ਲਏ ਜਾਣ।
 ਪੰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਅਮਲ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ
 ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰਖਾਤੇ
 ਕਾਰਜ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਇਹ ਆਖੀ ਗਈ
 ਕਿ ਚਲੋ ਕਾਰਜ ਨਾ ਵੀ ਵਾਪਸ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕ
 ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਪਿਛੇ ਇਕੋ ਇਕ ਕਾਰਨ ਰੋਡਿਆਂ ਨਾਲ
ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੁਝੌਰਣਾਂ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ
 ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ ਬੇਸ਼ੁਆਦੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ
 ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ
 ਵਾਰ ਵਾਰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੌਮ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਫਿਰ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ
 ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਮੰਨੀ ਜਾਣ
 ਲੱਗੀ ਜਦੋਂ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ
 20-22 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤ ਗਏ ਪਰ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਰ ਥਾਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ
 ਜਬਰਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਲੁਕਣਮੀਟੀ ਦੀ ਖੇਡ ਬਹੁਤੀ ਲੰਮੀ ਨਾ ਚੱਲੀ।
 ਪੁਆਤਾ ਫਿਰ ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਮਾਨ ਸਮਰਥਕ ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ
 ਡੱਲਾ ਨੂੰ ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਬਿਠਾਉਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ
 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁੱਲਾਂਪੁਰ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਥੇ ਆ ਜਾਓ। ਭਾਈ
 ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਲੋਕ ਮੁੱਲਾਂਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ
 ਸਮਰਥਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਪੰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਉਥੇ ਆਪਣਾ
 ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਅਤੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ
 ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ
 ਨਾਲ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜਿਉਂ
 ਹੀ ਸਟੇਜ ਖਤਮ ਹੋਈ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ
 ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਟਾਲਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਟਾਲਾ ਵੱਟਣ ਦੀ

ਕਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਾਣਾ ਉਸੇ ਸਭਕ ਤੋਂ ਲੰਘ
 ਕੇ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਫਤਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਨਾਵਟੀ
 ਭਾਗਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਲਕਿ ਪੌਣੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜ
 ਮਿੰਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ
 ਜਿਥੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਟੇਜ ਅਗਿਓਂ ਲੰਘ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਏਕਤਾ ਬਣੀ
 ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਥੱਸ ਇਸ ਦੀ
 ਕਿਰਿਆਕਰਮ ਲਈ ਰਸਮਾਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਗਲੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ
 ਵਿਚ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਤਾਲ ਠੋਕ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ
 ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੀਆਂ। ਹੁਣ ਬਾਦਲ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ
 ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਛਿਤਰੀਂ ਦਾਲ ਵੰਡਦੇ ਵੇਖ ਬਾਦਲ ਦਲ
 ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ
 ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਪੰਥ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ
 ਆਜਿਜ਼ ਆਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ਬਾਦਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤ ਗਿਆ। ਬਹੁਤੀ ਥਾਈਂ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਜਬਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ
 ਵਾਪਸੀ ਜਿਸ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਹੋਈ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਪਿਛਲੇ 25 ਸਾਲਾਂ ਦੇ
ਸਾਰੇ ਗੁਨਾਹਾਂ 'ਤੇ ਲੀਕ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਸੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਦੇ ਭਰਮ ਨੇ
 ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

* * *

ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਸਭ ਬੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਖੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਵਕਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਖਿਲਾਫ ਸਟੈਂਡ ਲੈ ਖਲੋਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੇਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀਆਂ ਜਗੀਰਾਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਮਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਗਾਰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਹਰ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅੱਸ ਬੇਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬੜੀ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਭੱਜ ਨੱਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਗਮ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਗਰ ਨਗਰ ਕਲੋਨੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਚੱਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅੰਦਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਿਕਲੇ। ਹਰ ਸੰਤ ਨੇ ਇਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਸਫਰ ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਤਹਿ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਯੂ.ਪੀ., ਬਿਹਾਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਸੰਤ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹੇ ਬਗਾਹੇ ਧਮਕਾਉਣੋਂ ਬਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੇ ਉਹ ਖੁਦ ਚੱਲ ਕੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣ ਆਏ। ਪਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਖਤ ਹਿਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੰਨੇ ਖਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕਣ ਦੇਣਾ। ਸੋ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨ ਮਸੋਸ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਗੱਲ ਐਸੀ ਤੁਰੀ ਕਿ ਤੁਰਦੀ ਤੁਰਦੀ ਬਾਤ ਬਣ ਗਈ। ਸੰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਨਾਮਵਰ

ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਹਰ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਛੋਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜਦੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਘਾਲਣਾ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਸਮਾਜ ਵਾਰਨੇ ਸਦਕੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚੇਰਾ ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ। ਪਰ ਹਰ ਮਸਲਾ ਉਦੋਂ ਬੇਸੁਆਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਦਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਵੀ ਕੁਝ ਇਹੋ ਹਿੰਦਾ ਹੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਥਪਾਰ ਅਜੇ ਮਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਉਹ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਬੁਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ। ਪਹਿਲੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਹਰ ਸੰਤ ਨੇ ਦਿਲ ਬਣਦਾ ਸਰਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਲੱਖ ਵਾਲੇ ਨੇ ਲੱਖ, ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ, ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਾਲਿਆਂ ਘੱਟ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਮੁਤਾਬਕ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਏ ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਪੈਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਧਦੀ ਗਈ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਕਾਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੱਕਾ ਲੱਗਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਘਟਦੀ ਘਟਦੀ ਅਖੀਰ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹੀ ਸੰਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੋਕਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਹ ਸੰਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਅਕਸ ਖਰਾਬ ਸੀ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਕਰਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ 'ਤੇ ਪਏ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਾਧੇ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ।

ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰਦਿਆਂ ਇਸੇ ਲਈ ਉੱਖੜ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢਕਵੇਜ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਲਈ
ਇਸੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਫੌਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ
ਪੈਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅੰਦਰਖਾਤੇ
ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਠੀਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛਲਾ
ਤਜਰਬਾ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸਾ ਸੋਚਣ ਵਾਸਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸੰਤ
ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਕੰਪਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

* * *

MOHAN

SINGH

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਅਜਮਤ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸਰਾਪ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਵੇਲੇ ਹੋਈ ਇਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੌਮ ਕੋਲੋਂ ਲੁਕੇ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਜਥੇਦਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੌਮ ਨਾਲੋਂ ਨਿੱਜ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਤ ਹੋਣਾ ਬਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਪਿੱਛੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਘੱਖ ਨਾ ਵੀ ਕਰੀਏ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ ਹਸ਼ਰ ਇਸ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਾਹਰਾ ਕਰਾਮਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਕਸੂਰ ਸੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਓਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਥੇਦਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੰਮਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਇਥੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਰੁਖਸਤ ਹੋਏ, ਉਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰੀ ਆਉਂਦੀ ਅਜਮਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੁਹਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਜਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੀ ਹਰ ਅਦਾ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸਲਾਮ। ਤੇਰੇ ਇਕ ਇਕ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਸੌ ਸੌ ਵਾਰੀ ਕਰਬਾਨ।

ਪ੍ਰ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਪਮਾਨਤ ਹੋ ਕੇ ਰੁਖਸਤ ਹੋਏ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰੱਜਵਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕੌਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵੀ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕੇ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਬੱਸ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖੇ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ, ਕਾਸ਼। ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤ ਬਦਲੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੀ ਹੋਰ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਹੋਣਾ ਸੀ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਰਹਿਦਿਆਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਫਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੇ ਅਖਰਾਂ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੋਣਗੇ।

ਜੇਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭੂਤਰੇ ਮਹੰਤ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ, ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ 'ਤੇ ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਪਸਰੇ ਹੋਏ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਉਹ ਜਿਸ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾਏ ਉਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ ਮੀਡੀਏ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਏ ਦਾ ਥੰਮ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਜੀਤ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਅਡੀਟਰ ਤੱਕ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਜਾਣਾ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਦਲੇਰ ਮਰਦ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪੰਥ ਉਸ ਦਾ ਦੇਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਵੀਹ ਸਾਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਪਲ ਦੇ ਸੈਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਾਰ ਸਕਦੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਅਗਿਆਤਵਾਸ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਥਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਓਨਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

* * *

ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ

ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦਾ ਸੈਕਿੰਡ ਕਮਾਂਡਰ ਜੇ ਕਮਾਂਡਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਬੰਟੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਇਸ ਵੱਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਜੰਗ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਹੈੱਡਕੁਆਟਰ ਮਹਿਤਾ ਚੌਕ ਅਤੇ ਫੌਜ ਟਕਸਾਲੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਣ 'ਤੇ ਲਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਨੀਤੀਵਾਨ ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਰਨੈਲ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚਾਰੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੇ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਪ ਆਖ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਡੇਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਇਕ ਫੌਜ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰਨਾ, ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜੰਗ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਐਨ ਭਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਤਰਾਜ਼ੂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਦੇਣਾ ਕਿਸੇ ਕੁਸ਼ਲ ਕਾਰੀਗਰ, ਤੇਜ਼ ਦਿਮਾਗ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹੀ ਕਾਢ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਮੂਰਖ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਪਲੜੇ ਦੇ ਉਸ ਅਸਾਵੇਂਪਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਫਿਰ ਨਤੀਜੇ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਨਿਕਲਣੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਪਛਤਾਉਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਿੱਕਰ ਬੀਜ ਕੇ ਅੰਬ ਤਾਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਪਥਰ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਜੇ ਕੋਈ ਉੱਡਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੱਬ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਬੀਜੇ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਖਿੜਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ। ਆਪਮੁਹਾਰੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਜੋਰ ਆਪ ਹੀ ਢਹਿ ਗਈ। 20 ਸਾਲ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਮੌਜੂ ਬਣਿਆ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਭਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਦੋਂ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਆਪ ਦਿੱਤੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਪੱਗ ਆਪ ਹੀ ਲਾਹ ਲਈ। ਵੀਹ ਸਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਵੜਾ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ ਔਰ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਉਹ ਲੋਕ ਠੱਕ ਵਜਾ ਕੇ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਲਾਭ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਿਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕੀ ਵੜਾਉਣੀ ਸੀ ਆਪਣੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਟਕਸਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਛਿੱਤਰੀ ਦਾਲ ਵੰਡਣ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣ ਗਈ। ਅੱਜ ਦੀ ਭਾਰੀਖ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੀ ਦਸਤਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਨ, ਵਿਖਾ ਕੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮੁਖੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਗਭਗ ਉਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਰਚਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਵਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਝਟਕੇ ਹੀ ਪੱਗ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਾਰਾ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਝਟਕੇ 'ਤੇ ਝਟਕੇ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਗ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸਪੇਸ਼ਲ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਖੂਬੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਉਸ ਦਾ ਟ੍ਰੇਸੀ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਵਾਲੀ ਸਟੇਟ ਹੈ, ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੋਣਾ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਟਕਸਾਲੀ ਗੁਣ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਪਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪੀਡੀ ਸਾਝ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਕਾਮ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਜਗਾਰ ਸਨ।

ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤਾਈਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਟਕਸਾਲ ਅੰਦਰ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤਾਈਂ ਇਹੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਖੀ ਦੀ ਚੋਣ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰਟੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਹੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਧੜੇਬੰਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਇਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ
 ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਅਖੀਰ ਜਦੋਂ ਇਕ ਬਾਹਰੀ
 ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਾਪਟ ਦਾ ਐਲਾਨ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਬੰਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕਿਆ ਮੰਨਦਾ
 ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਸੁਲਘਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿਹੜੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭਾਬਤ ਬਣ
 ਗਈ। ਕਈ ਨਾਮੀਂ ਟਕਸਾਲੀ ਆਗੂ ਮਰਨ ਮਾਰਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਭਾਈ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸਭ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿਦ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
 ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚਾਹਾਂਗਾ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ
 ਪਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਸ ਅਹਿਦ ਦੀ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੇਰਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ
 ਕੀਤੀ ਬਸ ਇਕ ਵਾਰ ਬਟੋਰਾ ਪੈਰ ਹੇਠ ਆਉਣ ਦੀ ਢਿੱਲ ਸੀ ਫਿਰ ਤੂੰ ਕੋਣੇ ਤੇ ਮੈਂ
 ਕੋਣੇ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਈਆਂ ਕੁਝੜਣਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਵੱਡੇ ਬਿਖੇੜਿਆਂ ਦਾ
 ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯਾਤ
 ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਰੋਧ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਟਰੱਸਟੀ ਟਾਟਾ ਨੇ ਕੀਤਾ
 ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲ ਤੋਂ ਜਲੀਲ ਹੋ ਕੇ
 ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ
 ਸਨ, ਟਕਸਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਇਥੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ
 ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ
 ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀ ਚਿਕੜ ਉਛਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ
 ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੀ
 ਇਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਮੇਰੀ ਮਜਬੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ
ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਬੜਾ ਠੱਕ ਵਜਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ
ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ
 ਕਹਿਕੇ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼ਹੀਦ ਪਿੰਡ ਦੇ
 ਪੁੱਤ ਹੋਣ ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖ
 ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਘੜਵਾਂ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ
 ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਲਝਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਜੱਟਾ ਵਾਂਗ
 ਮੇਹਣੇ ਮੇਹਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਮਿਆਰ
 ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਅਮਿਲਕ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰ ਤੋਂ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਰਾਜਦਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਅਕਸਰ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਗਗਵਾ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਕੁੱਟ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਜਰ ਪਿੰਜਰ ਏਨੇ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਪੀੜਾ ਉਸਤੋਂ ਜਰੀਆਂ ਨਾ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਜਿਹਾ ਅਫੀਮ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਦਵਾਈ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਬੇਕਾਬੂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਮਾਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਟਕਸਾਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਲਗਜ਼ਰੀ ਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਚੜ੍ਹਤ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋਰ ਨੇ ਭਾਈ ਅਮਿਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੇਕਾਬੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਇਕ ਟਾਟਾ 407 ਬੱਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਈ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਸਿਓਂ ਟੱਕਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਮੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਉਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਰਾਜਦਾਰ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਅੰਦਰਲੀ ਗੱਲ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋਰ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਵਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਬਣਨ 'ਤੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਅਮਿਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ 'ਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਲਾਏ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਭਾਈ ਅਮਿਲਕ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਦੀ ਵੀ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਫਿੜਦੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ।

ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਸੱਦ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਮਿਲਕ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਖਲਾਕੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਰੱਜਵਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਤੁਲਚਨ ਸਿੰਘ, ਹੁਰਾਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦਾ ਡੱਟਵਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਿਰੋਧਤਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ
ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਐਸੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ
ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਉਸ 'ਤੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ
ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਹਿਸਾਨ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਸਿਰੇ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕੀ।

ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ 6 ਜੂਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮੁਖੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ
ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਪੰਗ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ
ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਔਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਸੰਦ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ
ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਲਾ ਰਾਹ ਕਢਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਜੀ
ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਦਾਅਵੇਦਾਰ
ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੀ
ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲਈ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ
ਠੀਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੀ
ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ 6 ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਫਰਮਾਈ
ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬਾਰੇ
ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਆਖ਼ੇ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤੇ
ਜਾਣੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਤ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਰਾਹੀਂ
ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਸ਼ਹੀਦ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਮੁਖੀ ਚੁਣਨ ਲਈ
ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਮੁਖੀ ਚੁਣਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਬਾ
ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ
ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੀ ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਮੁਖੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ
ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖਦਬੇ ਨੂੰ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦੇਣ
ਦੇ ਹੱਲ ਵਜੋਂ ਮੁਖੀ ਚੁਣਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਉਸਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ।
ਹੁਣ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖੀ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਰਿਹਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਇਕੋ ਹੀ ਹੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਮੁਖੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਕੀਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਚੁਕਾ ਕੇ ਟ੍ਰੇਸੀ
ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ

ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਖੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਸ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਮੋਹਨਤ ਕੀਤੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਬੀ ਪਲਟ ਜਾਂਦੀ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭਾਈ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਵੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਭਾਈ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਦਰਲੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਰਾਜਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੇਪਰੇਟ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਟੋਸੀ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਬਣੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਉਦੋਂ ਮੁੱਕ ਗਈ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਬਾਬੀ ਪਲਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਲ੍ਹਣਾ ਮੁਖੀ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਲਾਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਏਨੀ ਸੌਖੀ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਹਜ਼ਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟਕਸਾਲ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਜਿਹੜੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਕ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ, ਪਰ ਕੁਝ ਬਚ ਗਏ। ਹੁਣ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਜੈਬ ਸਿੰਘ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਵਢਾਂਗਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਬਣੇ ਟਰੱਸਟ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਬੋਹਲ 'ਤੇ ਬੰਕਰਾ ਰਾਖਾ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਲਈ ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮਲਾਈ ਸਮਝ ਕੇ ਡਕਾਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲਾ ਸਮਗਲ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਪੁੱਠੇ ਰਾਹ ਤੌਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਟਰੱਸਟ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਚੰਦ ਚਾੜ੍ਹੇਗਾ ਜਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਮਰਿੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਉਖੇੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਦਲ ਸਾਹਬ 'ਤੇ ਲਾਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰਿਸਕ ਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮੁਖਾਬਰੇ ਗੁੰਦਿਆਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵੀ ਅੜਿੱਕਾ ਨਾ ਬਣਨ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਟਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਵਾਏ ਇਕ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ 1981 ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਪਾਟੀਆਂ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਦਾ ਭੂਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਕੇ ਡਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ।

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਕਰਾਰਾ ਝਟਕਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਇਸੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਉਰਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਖੇ ਪੰਜਾਬ ਦੁਖਾਂਤ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਦੋਬੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅੰਜਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਕੀ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ

ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮਹਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਇਤਹਾਸੀ, ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਨਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਟਿਹਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਲਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਨੰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਵੇਖ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਖੇਡ ਦੱਸ ਕੇ ਪੱਲਾ ਝਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪ ਵੀਹ ਸਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੂਰੇ ਪੰਥਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਚੱਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਖੇਡ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪ ਕਿਉਂ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ 20 ਸਾਲ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਰਹੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਕਸੂਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਮ ਟੈਕਾ ਅਤੇ ਤੇਪਾ ਨਾਲ ਲਿਤਾਏ ਗਏ। ਜੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂ (ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ) ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਪੰਥਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਗੈਰਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਪੂਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਖੇਡ ਕਹਿ ਕੇ ਨਕਾਰ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਚਿੰਨੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਮੰਚ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਸੀ।

ਸ. ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੀ ਸ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਉਖਾੜਨ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸਕਰ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਬਹੁਤ ਰਾਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੁੱਦਾ ਇਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਐਵੇਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਦੁਰਦਰਸ਼ਤਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਜਿਸ ਦੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਕੀਤੇ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜੇ ਸਬੰਧੀ ਲਲਕਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਦਲ ਹੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕਾਤਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ ਧਰਮਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਹੀ ਗਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਤਾਜ਼ਾਦਮ

ਹੋਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਖੰਡ ਕਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਉਪਜ ਕਹਿ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕੌਮ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਫੁਰਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਐਸੀ ਗਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਥਕ ਆਗੂ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਮੰਚ 'ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕੌਮ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਵੇ ਅਤੇ ਹਰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਕੌਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਇਸ ਗਦਾਰੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੰਗਿਆ ਜਾਵੇ। ਏਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਣਨੀਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਜੇਕਰ 26 ਫਰਵਰੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਦਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਸ਼ੋਅ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਿਆ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਵਾਈ ਹੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਲਈ ਤਕੜਾਈ ਨਾਲ ਤਾਕੀਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਦਲ ਵੱਲ ਝੁਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ 26 ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਬਾਦਲ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਣਗੇ ਜਿਹੜੀ ਐਸ ਵਕਤ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੰਚ ਲਗਭਗ ਉਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ ਇਸੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਸੰਨ 2002 ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਇਕ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬੱਲੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰਥੀ ਅਤੇ ਸੋਝੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਇਸ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਾਰ ਦੇ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਰੋਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲਾ ਬੈਠੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਉਹ ਪੰਥਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਾਂਭੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਉਖੜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਲੱਤ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵੀ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋੜੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤਾਈਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਇਸ ਮੰਚ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ

ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਹੀ ਅੱਧੇ ਅਧੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੀ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਕੀਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਾਸਤੇ ਲੱਗੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੌਡੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰਥੀ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਉਪਘੜਵਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਪੀੜ ਅਜੇ ਮੱਠੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣੀ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਕਰਤਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਦਲ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵੀ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਹੁਣ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਗਰਸ ਰਾਜ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਚੋਤੇ ਕਰਵਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਖਤ ਲਿਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਇਦ ਉਦੋਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਖਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਰ੍ਹਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਦਾ ਚੇਤਾ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਦਲ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੋਖੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨਾਲ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਜੂਦ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਦੋਂ ਲਕੀਰ ਟੱਪ ਗਏ ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਰੋੜ੍ਹ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਕਸਦ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਸੌੜੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਪ ਭੀ ਅੱਛੇ ਆਪ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬਲੀ ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲਈ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਮਕਸਦ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਸਹੀ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ

ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਅਤੇ ਨਿਗਾਹਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸਨ। ਉਹ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਹੋਰ ਵਿਰੋਧੀ ਮਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਕੋਈ ਰੱਖਣ ਜੋਗੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਮਝੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਰੱਖਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਵਾਰ ਵਾਂਗ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਚੋਰ ਸੱਨ ਵਿਚੋਂ ਵੱਢੇ ਗਏ।

ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੋਮੇਲਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਗੀਆਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੇਰ
ਨਾਲ ਆਰੰਭੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ
ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਤ
ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪੁਆਇਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ
ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਬਰਡ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਏ ਗਏ। ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ
ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਸਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ
ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੁਸਖੇ ਅਜਮਾਏ ਗਏ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲੀ ਰਾਸ ਆਉਂਦੀ ਉਹੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਵੇਂ
ਨਵੇਂ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ
ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ।
ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ
ਮੁਜਾਹਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਦਲ
ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ
ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ ਗਈ। ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਖੁਰ ਜਾਣ ਦੀ
ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਭਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰੂ
ਹਮਲੇ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਕੌਮ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਕਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ
ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਰਾਜਨੀਤੀ
ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸਵਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਛਾਣ ਮੋਟ ਦਿੱਤੀ।
ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ
ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾ
ਜਵਾਬ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ
ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੁਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੌੜਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾਉਣ ਆਏ ਹੋ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਬੇਅ ਬਾਰੇ ਭਲਾ ਮੈਂ
ਅਣਜਾਣ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਘੜੀ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਜਾਚਿ
ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਐਨੇ ਸਖਤ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੁਬਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੁਆਰਤ ਹੀ
ਕੀਤੀ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਦੇ ਰੋਡਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ

ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਹੀ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚਲ ਗਏ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਲੜ ਨਾ ਫੜਾਇਆ। ਨਾ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਨਾ ਆਏ। ਬਾਦਲ ਪੱਖੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਸਾਰ ਹੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਸਨ ਪਰ ਅਖੀਰ ਤਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਫਟਵਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਸੀ। ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਵਾਲੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਕਦੀ ਕਦੀ ਗੋੜਾ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ। ਜੋ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧੜਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨਾਲੋਂ ਚੌਕਸ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਖਦਸ਼ੇ ਲੁਕੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰ ਮੰਤ 'ਤੇ ਚੌਕਸ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਤੁਰੇ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਬਣਨ ਦਾ ਨਾਟਕ ਅਖੀਰ ਤਾਈਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵੱਲ ਚੌਕਸ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਉੱਤੇ ਉੱਤੇ ਉਹ ਬਿੰਦੂ ਧੜੇ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਬੜੀ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਜਲੰਧਰ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਖਦਸ਼ੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਬਾਦਲ ਦਲ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸਿਰਫ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੱਕੇ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕਮੇਟੀ ਬਣਨ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲਾ ਸੁਝਾਅ ਉੱਕਾ ਹੀ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖੀਰ ਤਾਈਂ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਬਣਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ। ਨਵਕਿਰਨ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ ਜਿਹੜਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਉਸ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਬਾਰੇ ਜੋ ਨਿਰਨਾ ਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਧੜਾ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੜ ਝੁਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜੁਝਦਾ ਰਿਹਾ।

ਹੁਣ ਭਾਈ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਿੱਟੂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫਰੇਸਾ ਸੁਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵੱਖ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾ ਕੇ ਮਹਿਤਾ-ਚਾਵਲਾ ਵਰਗੇ ਬਾਦਲ ਦੇ ਵਿਸਫਾਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਵੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਮੀਟਿੰਗ, ਜਿਹੜੀ ਤੇਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ ਸੀ, ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਬੰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੋਮੇਲਨ ਬਾਰੇ ਬਣਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਤਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕਸੁਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਗਵਾ ਵੀ ਉਹ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸ਼ੋਅ ਬਣਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦੇਂਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਜਾਹਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਦੋਂ ਬਹੁਤ ਦੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਲਤਵੀ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਉਸ ਦਿਨ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸ਼ੋਅ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚੋਂ ਉੱਠਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੱਕੜ, ਚਾਰਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਬਾਦਲ ਦਲ ਦੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰੇਵਾਲ ਤੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕਈ ਉੱਘੇ ਆਗੂ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਇਹ ਉਸਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਹੋਰ ਕੌਣ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੱਕੜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲੇ ਦੀ ਧਮਕੀ ਵਜੋਂ ਤਾਰਨੀ ਪਈ। ਬਾਬਾ

ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਨ ਸਹਿਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੀਜ਼ੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪੰਜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਹਿਮੇਂ ਕਰਮ 'ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸਟੈਂਡ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਪਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਗਮ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਤੀਸਰੇ ਬਦਲ ਦੀ ਤਾਕਤ ਉਭਾਰ ਕੇ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੀ ਪਲਟ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੋੜ ਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਣ ਲਈ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸ. ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬੈਠੀ 1920 ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਲੋਗੋਵਾਲ ਦਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਟੀਮ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਅਛੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਨਿਕਲੇ ਇਕ ਇਕ ਲਫਜ਼ 'ਤੇ ਜਵਾਬਤਲਬੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਤਰੇਆਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਧਰ ਬਾਦਲ ਦਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਫੌਜ ਨੂੰ ਸਟੇਜ ਸੋਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੀਕ ਵੀ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ ਗੱਲ ਠੀਕ ਵਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਸਾਡੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਵੱਲ ਮੋੜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਥਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਧੜੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਪੰਥ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਉਪੇੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੁਹਿਰਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸਵਾਈ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਉਹ ਖਿਝ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੋਣਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਹੋ ਗਿਆ? ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਕਰਿਦਾ ਹਾਂ? ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਓਨਾ ਚਿਰ ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਮਜਬੂਤ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਉਭਰਦਾ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਬਦਲ ਬਣਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੱਘਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਦਲ ਦੀ ਇਸ ਧਾੜ ਨੂੰ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬਦੀ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਜੰਤਰਾ ਸੀ। ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ
ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਟੇਜ 'ਤੇ
ਪਾਲੀ ਪੰਡਾਲ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਰਗੜੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ
ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ
ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਦੇਰ ਰਾਤ ਸ. ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ
ਤਰਕਬਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਭੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਣ ਮੱਝ ਲਿਆਵੇ। ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪਛੇ ਗਏ 22
ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਤੋਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਗਵਾਹ ਗਏ ਸਨ
ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੀ ਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦੀ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ
ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਮਲ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਫੁੱਟ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। 1999 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਪੰਥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਚੁੜਿਆ ਸੀ।
ਉਸ ਸਟੇਜ ਦਾ ਵੀ ਏਨਾ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹਸਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ
ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਦਾ ਪੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ?

ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ ਸਨ ਓਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ
ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵੇਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਏਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਬਾਦਲ
ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਟੇਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵੀ ਭਾਈ
ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਹੀ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਭਰੋਸੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਕਰਕੇ
ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿੱਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ
ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੱਤ ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅਤੇ
ਦੂਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਿਪਲੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਦਲਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਟੀਆਂ
ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਬਾਦਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ
ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ
ਸਾਥੀ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਔਖਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਪਿਹੋਵੇ ਵਾਲਾ ਕਾਂਡ

ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਟਕਸਾਲ ਉੱਤੇ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਰਵੇਂ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਬਗੈਰ ਨਪਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਭਾਵਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਅਲਹੌਰਾਂ ਨਾਭਾ ਲਾਗੇ ਰਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਰੇ 'ਤੇ ਗਏ। ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਪਿਹੋਵਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧੁੜਕੋਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ ਉਥੇ ਆਣ ਪੁੱਜੇ। ਅੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਬੈਠਿਆਂ ਵੇਖ ਉਹ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਾਮਬੰਦੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਹਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਅਸਲ ਵਜ੍ਹਾ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋ ਰਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਖਾਮੋਸ਼ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਨਾਲ ਢਿਡੋਂ ਔਖਾ ਸੀ।

ਡਿਤਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਇਆ। ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕਿਥੇ ਹੋ ਸੰਤ ਸਮਾਜ, ਕੀ ਲੱਭਦਾ ਇਸ ਮਗੀ ਹੋਈ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਚੋਂ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਭਾਰਾ ਲਗਦਾ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਜਾਨਾਂ ਲੇਗਰਾਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਿਰੀਆਂ, ਮੇਵੇ, ਬਦਾਮ, ਕਿਸਮਿਸ਼ ਰੁਲ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਇਹ ਸਭ ਉਹ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਬੋਲ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਿਆ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਉਹ ਸਿਰੇ ਵਾਲੀ ਗਲਿ ਕਹਿ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਉੱਤਰ ਉਡੀਕ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਐਹ ਜਿਹੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਜੱਟ ਤਾਂ

ਜਦੋਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ 16 ਲੱਖ ਦੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜੀਹਨ
ਲਵੇ। ਐਨੀ ਗੰਦੀ ਗੱਲ ਕਢਦਿਆ ਉਸ ਆਪਣਾ ਅੱਗੇ ਖੜਾ ਵੀ ਚੁੱਕ
ਪਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਏਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਟਿਆ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਸਕਤੇ ਵਰਗੀ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਆਹ ਗਿਆ... ਔਹ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾ ਆਉਣਾ ਸੀ ਨਾ ਆਇਆ।
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ
ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਦ ਲਿਆ
ਜਾਵੇ, ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ
ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਥੋਂ ਬਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹੋਰ ਤਾਈਂ
ਠੀਕ ਵੀ ਸੀ। ਐਸੇ ਸ਼ੱਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਕਮ ਸੋ ਕਮ ਸਿੱਖ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ
ਜਿੰਨਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪੈਮਾਨਾ ਹਰ
ਇਕ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇਖੇ ਵੀ ਪੰਥਪਾਤੀ
ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਲਗਭਗ ਏਸੇ ਹੀ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਇਸ
ਤੋਂ ਵੀ ਘਟੀਆ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਬਣਾ
ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ
ਗਈ ਪਲੇਠੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ, ਜਿਹੜੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 28 ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਸੀ ਗੁਰੂ
ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੋਈ ਇਸ ਸਾਧ ਨੂੰ ਮੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੱਬੇ ਬੰਨੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਖਬਾਰ 'ਚ ਵੇਟ ਛਪਣ 'ਤੇ ਕਈ ਇਸ
ਸੰਤ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਵਾਲ ਇਹ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਸ਼ੱਕੀ ਕਿਰਦਾਰ
ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਕੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ
ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਅਜਿਕਲੂ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਪਿਰੰਫਾ
ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਐਵੇਂ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟੀਆ ਇਲਜ਼ਾਮ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਾਧ 'ਤੇ
ਲਾਏ ਗਏ ਔਰ ਉਹ ਬੜੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਆਸ
ਲੈ ਕੇ ਇਗਲੈਂਡ ਵਰਗੀਆਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਚਾ ਚੱਲ ਕੇ ਆਈਆਂ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਸਾਧ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ
ਅੰਤਿ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਇਕ
ਬੀਬੀ ਜਿਹੜੀ ਇਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਕੋਲ ਆਈ ਔਰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ
ਇਸ ਸਾਧ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਲਵ ਲੈਟਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸੁਨੇਹੇ ਵਰਗੇ
ਠੰਸ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਆਈ, ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਉਸ ਦਾ
ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਥਿਤ ਸਾਧ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਲਾਰਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ

ਲੇਮਾ ਸਮਾਂ ਮੰਗ ਕਾਲਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਲਾਹਿਆ 'ਤੇ ਅੱਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਗਈ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਇਸ ਸਾਧ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੀਬੀਆਂ ਲੱਭ ਲਈਆਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਹੋਈ ਬੀਬੀ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲਿਆ ਪਰ ਇਹ ਫਿਰ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਫੋਨ 'ਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੋ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਗੰਦੇ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਫੋਨ 'ਤੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਸਾਧ ਦੀਆਂ ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੋਈ ਸਖਤ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਗੇ ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਾਧ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਥਾਂ 'ਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਬਦਲੇ ਵੱਡੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ।

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਦਵੇਲ ਅਮਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਇਕੱਲਾ ਕਾਰਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਸਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਸਚਾਈ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨਾਲ ਕਈ ਘਰ ਉਜੜੇ, ਕਈ ਟੁੱਟੇ, ਕਈ ਟੁੱਟਦੇ ਟੁੱਟਦੇ ਮਸਾਂ ਬਚੇ ਔਰ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਗਿੜਗਿੜਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵਾਂਗਾ ਪਰ ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾ ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਗੀ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇਦਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦਾ ਇਕ ਲੜਕੀ 'ਤੇ ਦਿਲ ਆ ਗਿਆ। ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਹਾਲਤ ਘਰ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਨੰਬਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੀਨੀਅਰ ਐਡੀਟਰ ਤੱਕ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਛੱਡੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਹਾਲਾਤ ਵਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਆਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਬਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਸੰਕੋਚ ਦੇ ਕਿਹਾ ਔਰ ਏਨੀ ਰੋਈ ਕਿ ਪੱਥਰ

ਵੀ ਪਸੀਜ ਜਾਏ। ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਚੁਨੀ ਲਾਹ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰਾਂ
‘ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਉਸ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਏ
 ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀਆਂ ਕੀ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਖੂਠਾ ਦਿਲਾਸਾ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।
 ਉਹ ਰੋਏ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ
 ਬਹੁਤ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬੇਟਾ ਵੀ ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਇਆ
 ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਦਫਤਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਭਾਈ
 ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਅਖਵਾਇਆ ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਜਿਉਂ ਦੇ ਰਿਹਾ
 ਬਣੇ ਰਹੇ। ਖੁਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁੜਮ ਅਮਲਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ
 ਦੇ ਗਰੂਰ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਝੱਗਾ ਚੁੱਕ
 ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੱਲ ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ
 ਜਾਓ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਰੋਕ
 ਲਵੇ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੱਲ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟੇਵੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਹਾਂ
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁੜਮ ਨੇ ਚਰੂਰ ਦਫਤਰ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੀ
 ਦਿੱਖ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਅਖਬਾਰ
 ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬੇਵਿਕਰੀ ਨਾਲ
 ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਖਬਾਰ
 ਹੈ, ਇਥੇ ਕੋਈ ਊਚ ਨੀਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਾਣਾ
 ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਪੇ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਉਣ ਜੋਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ।

* * *

M. S. Dhillon

ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਦੇਣ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੌਮ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰੰਗਰ ਕੌਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ। ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਬਣਦਿਆਂ ਹੀ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਪੋਰਟ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾਅ ਕਰਵਾ ਸਕਣ ਦੀ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਗਤ ਦਿਨ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਫਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਲੱਗ ਗਏ। ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਹਲਾਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਈਆਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਵਰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਜੂਝਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਈ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਰਾਹੋਂ ਨਹੀਂ ਭਟਕੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਸਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਕਰੂਰ ਖੇਡ ਖੇਡੀ, ਉਹ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਬਿਤ ਖਾੜਕੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮਰਵਾ ਦੇਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਹੀ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਮਾਰ ਛੱਡੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਐਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੀਮ ਪਾਗਲਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਘਾਟ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਲੋਕ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਝੂਠੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਪਿਛੋਂ ਸਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਘਸਪੈਠ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਏਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੁਚਲਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ

ਜਿਥੇ ਉਹ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਚੋਰ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਵਡੀਰਾ ਵਹਿਸ਼ੀਪਣ ਤੋਂ ਹਟਣਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚੋਣਨਾ ਵੀ ਵਧਣੀ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਸਟਿਸ ਤਾਰਕੁੰਡੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਸੱਚ ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਕੜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਥੂ ਥੂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਯਤਨ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰੇ ਹਾਅ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਪੀ ਐਨ. ਲੇਖੀ ਜੋ ਉਸ ਵਕਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗਿਣੇ ਚੁਣੇ ਬੇਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਸੀ, ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੇਸ ਲੜਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇਸ਼ਧਰੋਹ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਕੇਸ ਛੱਡਣ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਦਬਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਅਫੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਇਵਜ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇੜੀਆਂ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਯੋਧਾ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ, ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕੌਮ ਸਿਰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਰਜ਼ ਹੈ।

ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੱਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸੂਮ ਬੇਟਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਡੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ, ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੁਕਤਸਰ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 25000 ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤਾਂ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚ ਗਈ। ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਾਲ ਤਾਰਨੀ ਪਈ।

* * *

ਬਲੂਆਟਾ ਕਾਂਡ : ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਪਮਾਨ

ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਰਹੇ ਸਨ ਜਾਨ ਵਾਰ ਕੇ ਵੀ ਪੰਥ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਚ ਕੇ ਸਹੀਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਟ ਕੇ ਘਰ ਭਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਕੌਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ। ਬਾਕੀ ਫੈਸਲੇ ਆਪੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹੋ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਬਰ ਬਣਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨੀਵਾਂ ਡਿੱਗਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਮਾਹਿਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਬਲੂਆਟਾ ਜਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਵਾਪਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੱਟੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਪੰਥਕ ਸਫਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਡਾ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਸਟੈਂਡ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖੜੋਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਈ ਮੁਕ ਦਰਸ਼ਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਗਰਦਾਨਦਿਆਂ ਸਿੱਟੇ ਭੁਗਤਣ ਦੀਆਂ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੁਖ ਹੀ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਖਤ ਰੁਖ ਅਪਨਾਉਣ ਅਤੇ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਯਰਕਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਦਾਦੂਵਾਲ ਰਾਹੀਂ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਾਲੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਾਧ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਵੱਡੀ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਾਰਨ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਸਨ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਰਹਿਣ ਹੀ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਆਪਣੇ

ਸਮਰਥਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਫੰਟੜਾਂ ਦਾ ਹਾਲਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਬਹਾਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਟੇਡ 'ਤੇ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਧਰੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਰਕਾਉਣ ਦਾ ਅਮਲ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਤੀਜੇ ਬੰਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਦਾਂਤੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੱਕੜ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਥੇਦਾਰੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਰਾ ਲੱਥ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਜੇ ਇਥੋਂ ਜੇਤੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਖਾਉਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਜਾਦਮ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖਸਲਤ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਨੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਨਾਲ ਕੌਮ ਵਿਚ ਵੈਸੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਨੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ ਸੀ ਔਰ ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੌਮ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਇਸ ਮੋਰਚੇ 'ਚੋਂ ਜੇਤੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਵਧਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਦਾਰ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਦਲ ਦਲ ਨੇ ਚੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਤਾ ਗਿਆ। ਸਗੋਂ ਗਿਣੀ ਮਿਥੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਜਿਹੜੀ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਸੱਦੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਹਵਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਹਵਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਦਿਆਂ ਬੜੇ ਬੁਝੇ ਮਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨੀ ਸੁੱਝਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਕੀ-ਕੀ ਚੰਦ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨ ਏਨਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੰਸਲੋਂ ਹੀ ਉਖੜ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨ ਐਵੇਂ ਆਵਾਗੋਟ ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ।

ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ

ਪਿਛਲੇ ਵੱਟ 'ਤੇ ਅੰਗੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਕਾਂਡ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਿਆ ਵੱਲੋਂ ਮਨਭਾਉਂਦੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਅਸਫਲ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਡੰਬਰ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਟੇਜ ਹੀ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਹਾਰ ਸੋਖੀ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿਥੇ ਇਸ ਲਈ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਪਲਟਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੈਰਯਕੀਨੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਨਿਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿੜਾ ਨਾ ਛੁੱਟਦਾ ਵੇਖ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦ ਕੇ ਘੇਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੀ ਬਾਬਾ ਬੇਦੀ ਜੀ ਦੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲਾਗਲੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਇਹ ਦਾਅ ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬਾਗੀ ਹੋ ਖਲੋਤਾ।

ਹਾਲਾਤ ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਵਿਗੜ ਗਏ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਝੰਗਾ ਚੱਕ ਦਿੱਤਾ ਅਖੇ ਜੇ ਸੇਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਹੋ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧੜੇ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਐਸੇ ਸੇਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਭੁਹਾਡਾ ਰਾਹ ਉਹ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਹ। ਵੱਡੀਆਂ ਤਲਖਕਲਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਜ਼ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪਲੇਸਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਚਨੀਚ ਸਮਝਾਈ ਗਈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੱਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਦਲ ਦਲ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਹੋਰ ਵਧਾ ਲਈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਫਿਰ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਥੇ ਦਿੱਤੇ ਕਥਿਤ ਬਿਆਨ ਕਿ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ

ਪਏ ਵਿੰਗ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਧਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਿਤ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਬਾਅ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਬਾਦਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਪ ਉਧਰ ਤੋਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਉਛਾਲੀ ਗਈ। ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਵੇਖ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਰੀ ਦਾਅ ਵਜੋਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਹਿਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਰੜਕਾਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਦੱਸਦਿਆਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਪਸ ਤੋਰਨ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਯਰਕਾ ਲਿਆ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਤਕੜਾ ਹੁੰਦਾ, ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਹੀ ਸਹੀ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਪਰ ਬਾਬਾ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਹੋਡਕੁਆਟਰ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਛੱਡਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਨਾ ਸਹੇੜ ਸਕਿਆ ਇਸ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ 'ਹੋਰੀਟੇਜ਼' ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੋਪਣ ਵਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਮਿੱਤਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਕਾਂਡ ਨੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਤਮਾਸ਼ਾਈ ਵਾਂਗ ਸਭ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਹੜਾ ਡੁੱਬਣ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਤਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਡੁੱਬ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਹੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤਸਵੀਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਖਲੋਤਾ ਸਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਜ਼ਾਦਮ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬੀਤੇ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਵੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਤਮਾਸ਼ਾਈ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਪਈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਆਹ ਸੱਜਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਾਗੇ ਉਦੋਂ ਸਵੇਰਾ ਵਾਲੀ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਾਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸੱਚ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸੱਚ ਕੀ ਬੋਲਾ ਪਰ ਐਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਬੇਝ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਰਾਖ ਵਿਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ

ਦੁਸ਼ਮਣੋਂ ਸੇ ਸਭ ਗਿਲੇ ਜਾਤੇ ਰਹੇ
ਦੇਸਤੋਂ ਕਾ ਜਬ ਹਾਲ ਯੇ ਦੇਖਾ।

ਆਪਣੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਫਿਤਰਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਇਹ ਸਬੰਧ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਰੱਖਣੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬੋਝ ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਲਾਹ ਛੱਡਿਆ

ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਲ ਪਲ ਬਦਲਦੀਆਂ ਵਡਾਦਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਰ
 ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸ. ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ
 ਜਾਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪੈਣ। ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸ.
 ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ
 ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਗੁੱਝੀ ਤੋਂ
 ਗੁੱਝੀ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਜਦੋਂ ਗੱਲ
 ਆਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਜਰਾ ਜਿੰਨਾ ਥੋੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੱਲ
 ਤੀਸਰੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਣੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦੀ ਸੀ। 1920 ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ
 ਲੋਗੋਵਾਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਗੂ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ
 ਭਵਿੱਖ ਸੁਰਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵੇਖ ਰਹੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜਣ ਦੀਆਂ
 ਰਾਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ
 ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਖਰੀ ਪੱਤੜਾ ਅਪਨਾਉਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ
 ਇਕ ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗ ਰੱਖੀ ਜਿਹੜੀ 8 ਅਤੇ 9 ਅਪਰੈਲ ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ
 ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਆਖਰੀ
 ਛੋਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰਣਨੀਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਸ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਿਬੇੜ
 ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ
 ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੰਥ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ
 ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਭੇਗ ਕਰਕੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬੰਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ
 ਕਰਵਾਉਣੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ
 1920 ਅਤੇ ਲੋਗੋਵਾਲ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ
 ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਦਲਾਂ ਤੋਂ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ
 ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ. ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਵੀ ਦਬਾਅ ਬਣਾਇਆ
 ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ.
 ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਬਾਦਲ ਦਲ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਵਿਚ ਬਣਨ
 ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ
 ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਹੀ ਲਾਟਾ ਬਾਣਾ ਬਾਦਲ ਦਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ
 ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਆਪਣੀ ਸੋਚੇ
 ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੀਸਰੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ
 ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਾ
 ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਧਦੀਆਂ
 ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੁਬਾਰਾ ਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੇ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਬਾਦਲ ਦਲ ਨਾਲ

ਰਾਬਤਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 11 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਸੇ ਅਜਾਮ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦੀ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਮੀਕਰਨ ਬਣਨ ਦਾ ਆਗਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬਰਨਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੜ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਬਣਨ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਚਾਲ ਠੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਦਲ ਦਲ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਇਕ ਆਗੂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗੱਲਬਾਤ ਉਸ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਦੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨਾਂਹ ਕਰਨ 'ਤੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਮੌਕੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਬਾਦਲ ਦਲ ਛੱਡ ਆਉਣ ਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਦਾਰਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਮਝਦਿਆਂ ਕਈ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਾਦਲ ਦਲ ਛੱਡ ਜਾਣ ਲਈ ਪਰ ਤੋਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖਬਰ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਅੱਠ ਅਪਰੈਲ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਦਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਦਾ ਵਾਧਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ (ਸੁਖਬੀਰ ਬਾਦਲ) ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਪਈ ਸਾਂਝ ਤੋਂ ਢਿੱਡੋ-ਢਿੱਡੋ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਫਤਰ 'ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼' ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਢਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਨਵੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਕੀ ਗੱਲ ਖਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੀਤੇ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖਾਸ ਰੋਲ ਨਿਭਾਏਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਧਰ ਰੁਲਦਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਂਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੇਮੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਦਾ ਇਹ ਉਤਲੀ ਕਤਾਰ ਦਾ ਆਗੂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ

ਪਿਛਲੇ ਲਗਪਗ ਛੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ
ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ
ਕਈ ਚੋਟੀ ਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਇਹ ਸ਼ਖਸ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਟੀ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ
ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖਬਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ
ਅਰਜਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਕੋਟ ਬਣਾਏ ਗਏ ਲਗਪਗ ਤਿੰਨ ਸੌ ਖਾੜਕੂਆਂ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਧੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿੱਨੇ ਕੁ ਕੋਟ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੁਲਦਾ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਹੁਤ
ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਵੇਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਅਤੇ
ਖਾੜਕੂ ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ
ਮਿਲਣੀਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ
ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦਾ
ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਚਿਰੰਜੀਵ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਕੇਸ ਖਤਮ ਕਰਨ
ਵਿਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖਾੜਕੂਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ
ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾ ਛੱਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ
ਤੋਂ ਆਏ ਇਕ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘ ਲੈਂਹਬਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਜਗਤਾਰ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਵਾਢੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ
ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰੈਡਿਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ
ਵਸਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਖ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਈ
ਜਿਹੜੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ
ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ
ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਫੀਹਲੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ
ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਵੀ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਲ
ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੇ ਕਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲ ਇਸ ਆਸ
ਨਾਲ ਵੱਧਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸਾਇਦ ਓਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੱਲ
ਕੱਢ ਦੇਣਗੇ। ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ
ਅੱਜ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ। ਆਪ ਭੰਬਲਭੁਸੇ
ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਆਗੂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵੀ ਭੰਬਲਭੁਸੇ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਨੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਤੋਂ
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੱਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ

ਅਤੇ ਪਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕੀ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ, ਕਦੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਲਾਨਨਾਮਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਫੇਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਮਤਾ। ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਆਪਣੀ
ਆਪਣੀ ਸੁਵਿਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰੇ ਜਿਧਰ ਵੀ ਨਾਅਰੇ ਜਗਾ
ਜੋਰ ਜੋਰ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਧਰ ਹੀ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੀ ਅੱਧੀ ਸਦੀ
ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅੱਜ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਕਟ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ
ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ
ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹਰ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਸ ਨਾਲ ਚੁੜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਵਪਾਰੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ
ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਸਿੱਖ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ
ਆਪ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮ ਨੂੰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ।

ਕਿਸੇ ਕੋਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿਓ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਉਹ
ਆਪੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਗੀ। ਕਿਸੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਸੰਤ
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੋਮ ਨੂੰ
ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਿਸ ਬਿੰਦਤ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ ਉਸੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਖਿੱਚੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸਿੱਖ
ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਚਲਿਆ ਆਇਆ। ਕੋਮ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਬਚਨ
ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਪੁਗਾਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ
ਲਾਈਨ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਚੀਰ ਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਾਈ ਅਤੇ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੇ ਹੱਸ ਗਲਾਂ ਵਿਚ
ਪਾ ਕੇ ਜਾਮੇ-ਸ਼ਹਾਦਤ ਪੀਤਾ। ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ
ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਕੋਮ ਲਈ ਅਦੁੱਤੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ
ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਕਾਨੂੰਨ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਫਾਂਸੀ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ
ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕਲੰਕ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਾਂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਡਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੇ
ਉਲਟ। ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਦਾ, ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ,
ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪਾਈ ਇਸ ਪਿਰਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ
ਤੋਰਨ ਲਈ ਛਾਤੀਆਂ ਡਾਹ-ਡਾਹ ਕੇ ਲੜੇ।

ਇਦਰਾ ਗਾਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਨਰਲ ਵੇਂਦਿਆ ਤੋਂ
ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਲਲਿਤ ਮਾਕਨ ਅਤੇ ਅਰਜਨ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਾਉਂਦਾ
ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਰਿਬੋਰੇ ਦੇ ਅਤਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਤੱਕ

ਪੰਜਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅੰਦਰ
 ਭਰਮ ਹੈ ਸਾਡਿਆਂ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ ਦੇ ਜਾਂ ਚਾਰ ਲੋਕ, ਬਦਲਾ ਲਏ ਤੋਂ
 ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਮੁੱਕਣੀ ਨਹੀਂ ਏਨੀ ਲੰਮੀ ਹੈ ਸਾਡੀ ਕਤਾਰ ਲੋਕ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ
 ਆਇਆ ਵਹਿਸੀ ਤੋਂ ਵਹਿਸੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਜੇ ਗਿਆ
 ਤਾਂ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਗਿਆ। ਪਰ ਰਿਬੋਰੇ ਨੂੰ ਓਦੋਂ ਸਮਝ ਆਈ ਜਦੋਂ ਦੇਸ ਦੀਆਂ
 ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੁਮਾਨੀਆ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ
 ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ
ਨਾ ਹੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ
 ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਪਰ ਆਪਣੇ
 ਨਾ ਉਦੋਂ ਸਮਝੇ, ਨਾ ਅੱਜ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਸਗੋਂ ਡੋਗਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਛੇਤੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਰਜੀਹ ਉਸੇ
 ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਰ ਵਾਰ ਵਾਂਗ ਇਸ ਵਾਰ
 ਵੀ ਜਿੱਤੀ ਹੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਲੜਾਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ
 ਉੱਖੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਦੀ
ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਤੀ ਭਰ ਮਲਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

* * *

ਖਾਲਸਾ ਮਾਰਚਾਂ ਅਤੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਨਾਂ ਬੱਲੇ ਵੱਡੇ ਭਾਟੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ

ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੇਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਭਾਟੜੇ ਸਿੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧ-ਸਾਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਧਾਲੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈਮੀਨੇਸ਼ਨ ਵਰਗੇ ਚੀਕਣੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਕੜੇ, ਕੰਘੇ ਅਤੇ ਫਿੱਕੀਆਂ ਫੁੱਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਘਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਦੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੜੇ ਅਤੇ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਫੁੱਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਚੱਲਦੀ ਕਾਰਸੇਵਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਬੈਗ ਕੱਢਦੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਫੜਾਈਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਫੁੱਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਕੜੇ ਕੰਘੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਉਪਜੀ ਸਰਧਾ ਨੂੰ ਦਾਇਆਂ ਦੇ ਢੋਰ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ। ਇਕ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜਿੰਨੇ ਬਠਲੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਜਬਰਸਤੀ ਬਣ ਆਏ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਕਾਰਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਰਧਾ ਦੀ ਲੁੱਟ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਜ ਬਹੁਤੇ ਸਾਧ ਬਾਬੇ ਲਗਜ਼ਰੀ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਝੂਟੇ ਅਤੇ ਏ. ਸੀ. ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਰਧਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੁਖਤਾ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕਲਸ਼ ਵਾਲੇ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਕਲੀ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗੀ, ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਨਗੇ।

ਹੁਣ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਮਾਰਚਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੱਸ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੱਗੇ ਜਾਮ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਗਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਣਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ

ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਢਾਡੀ ਵਾਰਾ ਲਾਉਣ ਜੋਗੀ
 ਸਟੇਜ ਵੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੱਡੀ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਬੰਨੀ ਲੱਗੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੋਲਕਾਂ
 ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਗੱਡੀ ਨਾਲ ਫਿਕਸ ਕੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
 ਖਾਲੀ ਬੰਗੀਆਂ ਕਣਕ ਅਤੇ ਆਟੇ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਕੱਟੇ ਡਰੱਮ ਗੱਡੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਈਡ
 'ਤੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜ ਸੱਤ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਟਾਲੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ
 ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਆਂ ਦੀ ਮੰਦੀਰ, ਜਿਹੜੇ ਮੁਫਤ ਦੇ ਕਲੇ ਸਤਰ ਖਾਣ ਦੀ
 ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਪਟਕੇ ਬੰਨੀ
 ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਫੁਰਲੀ ਜਥਾ ਜਿਹੜੇ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ
 ਗੱਡੇ ਕੱਢਦੇ ਆਪਣੀ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਦਾ ਹਨਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹੋ
 ਜਿਹਾ ਹੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਖਾਲਸੇ ਮਾਰਚਾਂ ਦਾ। ਪਿੰਡਾਂ
 ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਦੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ
 ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਲੰਘਦੇ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਵੀ ਪਿਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
 ਨਾਲ ਬੇਠੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਿਰੋਪੇ ਵੀ ਦੇਣੇ
 ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਟੜੇ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ
 ਦੀ ਲੁੱਟ ਕਰਨ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਐਨਾ
 ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਸੋ ਆਸਤੋਸ ਅਤੇ ਭਨਿਆਰੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮਿਲ ਕੇ ਨਹੀਂ
 ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੱਸਾਂ, ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਵੀ-
 ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਰੇਲਾਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਪਰ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੋਰੀ ਫੁਲਕਾ ਪਿੰਡਾਂ
 ਵਿਚੋਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।

* * *

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਸਲੀ ਦੁਖਾਂਤ

ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰਵ ਵਰਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੇ ਨੁਸਖੇ ਅਜਮਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਧਾਰੇ ਹੋਏ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਫਿਟ ਬੈਠਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਜਮਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸਿਪ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਂਗ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲ ਵੱਢਵੀਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪਵਾਈ ਅਤੇ ਲਾਵਾਰਿਸ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਵਾਂਗ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਲਾਵਾਰਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਅਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨੁਸਖਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਕੇ ਲਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਬਲੱਗ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਸਵਾਦ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਅਸਲ ਤੌਰ ਮਾਰ ਕੇ ਲਹਿਰ ਦਾ ਭੱਠਾ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਬਣਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤਜਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋਏ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਮਕ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਖੇਤਰ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਜਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾ ਕੇ, ਅਖਬਾਰ ਲਈ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਟਰੱਸਟ, ਖਾਲਸਾ ਨਿਆਰਾਪਨ ਮਾਰਚ, ਖਾੜਕੂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਲਈ ਟਰੱਸਟ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਤਰੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਮਾਇਆ ਲਗਾਤਾਰ ਆਈ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਸਥਾਈ ਸਰੋਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵਿਚਰੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੋਚ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਟਿਕਾਊ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਬਾਦਲ ਦੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਤੋਂ ਖੂਬ ਫਾਇਦੇ ਲਏ

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਵਧਾ ਲਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਲਗਾਤਾਰ ਦੋਹਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲੌਤ ਰੱਖੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਨਿਕਲਦਾ ਇਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖਬਾਰ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ ਵਪਾਰ ਆਪੇ ਚੱਲ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਅਖਬਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਇਸਤਿਹਾਰ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਦੇਸ਼ ਬਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਜੋ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਉਣ 'ਤੇ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਉਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤ ਅਖਬਾਰ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਲਾਈਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਲੋਕ ਰੋਡੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਏਨੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਅਖਬਾਰ ਨਾਲ ਉਹੀ ਸਲੂਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿਹੜੀ ਪਹੁੰਚ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਪਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅੱਗੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ 'ਫਲਾਪ ਸੋਮ ਮੈਨ' ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਕਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਿਰਫ ਚੁਗਲੀਖੋਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਚੁਗਲੀਖੋਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਲੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਗਲਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਸਹਿਜੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਧੀਆ ਮੁਨਾਫੇ ਵਾਲੇ ਤਜਾਰਤੀ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਜਦ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਗਾਤਾਰ

ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸਮਾਂ
 ਸੀ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਪਲ-ਪਲ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵੇਸਲੇ ਲੈਣੇ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ।
 ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਫੇਸ਼ਨੀ
 ਵਿਚ ਅਗਲੇ ਕਦਮ ਕੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
 ਹਾਲਾਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੁ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ
 ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ
 ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਚੱਲੋਂ ਤਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮੌਜੂਦਾ
 ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਗਰ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ
 ਹਾਲਾਤ ਏਨੇ ਨਾ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਇਕ ਪਾਸੜ
 ਤੁਲ ਗਈ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਤਿਲ ਦਾ ਤਾੜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ
 ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੰਗਾ ਚਿੱਟਾ ਚਿੱਲੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ 'ਤੇ
 ਚਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵੱਲੋਂ ਥਾਪੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ
 ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਖਣੀ 'ਚੋਂ ਵਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ
 ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਲਾਈਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਆਸ ਖਾੜਕੂ
 ਧਿਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸ਼ਰ੍ਹੇਆਮ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਬਰਤਰਫੀ 'ਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਹੀ ਥਾਪੜੀ, ਹਰ ਬੰਨਿਓ
 ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ
 ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
 ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ
 ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜੇਲ੍ਹਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਡੀ
 ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ
 ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਨਾਲ
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਦਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖ
 ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣ ਲਈ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ
 ਵੀ ਪੱਖੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਕਰਵਾ ਸਕੇ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ
 ਰਹੇ ਜਾਂ ਐਵੇਂ ਹਲਕੇ ਫੁਲਕੇ ਜਿਹੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ
 ਜਿਹਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਲੱਗੇ।

ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝ ਗਿਆ
 ਸਾਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਲੱਗਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
 ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਤਿੰਨੇ ਸਿਰ ਫੇਰ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹੋ
 ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਸਕਦੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਐਸੀ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਉਹ ਐਸੇ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸਕਣ ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਵਸੇਸ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾਈਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਬਾਕੀ ਰੱਖ ਜਾਣੇ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਜਿਹੜਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਜਿੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਯੂਸ ਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਵਿਹਾਰ ਵੇਖਦਾ ਅਤੇ ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੰਜੀਦਾ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਾਲਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਲ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। 20-25 ਬੰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਟੇ ਦੂਜੇ ਤਿੰਨੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਸੈਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਡਰਾਮਾ ਚਲਦਾ ਹੋਣਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਕਬਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਜਟਿਆਂ ਨੇ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋ ਜਟਿਆਂ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਣੀ ਟੈਂਕੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਤਮਾਸ਼ਾਈਆਂ ਏਨੀ ਜੋਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਗਿੱਲੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਚਕਾਨਾ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੋਰ ਵੀ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ।

ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਜਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵੱਖਰਾ ਸੈਲ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਹਰਮੇਨੀਅਮ 'ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਬਿਰਤੀ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਏਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕੀ ਸਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੈਲ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਰਗੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਹੁਣ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਫੁਰਲੀ ਜਥੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨੌਸਿਖੀਏ ਹਨ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਭ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਗੇ ਪਰ ਵਕਤ ਬੀਤਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਧਦੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖਰਸ਼ ਵਿਚ ਰੱਚੀ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਹੁੱਚੀਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਮੁਤਾਬਕ

ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਨੇਮੇ ਸਾਥ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ 'ਚੋਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਭਾਈ
ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤਜਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਤਜਾਰਤੀ
ਸੁਭਾਅ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਕੜ ਕੀ ਵਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਲਾਈਨ
'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਤਾਜ਼ਾ ਕੀਤੇ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇਰਾਨ ਵੀ
ਏਸੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਤਜਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਪਣਾ
ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕੀਤਾ। ਬਰਡ ਬਣਾਉਣੇ, ਲੜੀਆਂ ਲਵਾਉਣੀਆਂ,
ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਡੀਲ ਕਰਨੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ
ਜਿਹੜੇ ਤਜਾਰਤੀ ਰੁੱਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਨ ਉਹੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ
ਤੋਂ ਭਟਕ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਾਇਦੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ
ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥਾਕੀ ਅਮਲਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦੀ ਜਾ
ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸੇ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਜਾਇਦਾਦ
ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਵੰਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਲਵਾਉਂਦੇ
ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲਾਭ ਅਰਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖਾਲਸਾ ਨਿਆਰਾਪਨ ਮਾਰਚ
ਦੀਆਂ ਸੀਡੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣੀਆਂ, ਖਾੜਕੂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ
ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਡੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ
'ਤੇ ਇਕੱਤਰੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੀਡੀਆਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣੀਆਂ, ਹੁਣ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ
ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਸੀ.ਡੀ. ਵੀ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ
ਸੀਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ
ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕੌਮ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ
ਕਾਰਕਰਦਗੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੌਮ ਦਾ ਘਰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਯਤਨਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਧ
ਰਾਜਨੀਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਮੂਨੇ ਤਾਜ਼ਾ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਚੋਂ
ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਏਸੇ ਆਸ ਨਾਲ ਲਾਏ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕੌਮ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ
ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਫਾਹ ਜਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਸੁਪਨੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਤ
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਵਿੱਢੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਵਾਹਦ ਵਾਰਸ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ
ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੌਮ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਕਤ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਰਤਾਂ ਉਧੜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 12 ਸਾਲ ਦਾ ਲੰਮਾ ਵਕਫਾ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਭੁਲੇਖੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਅੱਗੇ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਨਾ ਕਰੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਅਪਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅੱਜ ਤੱਕ।

✓ ਟਕਸਾਲ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਤਜਾਰਤੀ ਰੁੱਚੀ ਹੀ ਭਾਰੂ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਬਜ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਟਰੱਸਟ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਕਲਦੇ ਰਸਾਲੇ ਨੂੰ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਾਧਨ ਜਾਣਦਿਆਂ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਟ੍ਰੇਸੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਬੰਧੀ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਮਿਆਨ ਜਿਹੜਾ ਗੁਪਤ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ ਪਰ ਪੂਤ ਕੇ ਪਾਵ ਪਾਲਨੇ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਤੇ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਅਮਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਟ੍ਰੇਸੀ ਵਰਗਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਥਾਈ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਥਾਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਅਧਾਰਤ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੰਗੇਪੜ ਪਾਲੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ।

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਜਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਟੇਟ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਭਾਈ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਠਵੀਂ ਫੇਲ੍ਹ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਨੇਡੀਅਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਵਕੀਲ ਭਤੀਜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਮਨਫੀ ਹੋਈ ਜਾਣਾ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸੇ ਤਜਾਰਤੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ

ਔਰ ਸੋਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਦਦ ਮੰਗੀ ਇਹ ਸਭ ਬੰਬ
ਜਦੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੋਤਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ
ਭਲਾਈ ਸਮਝੀ।

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਏਸੇ
ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਵੱਡੇ ਪੱਖੇ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਰੋਤਾਂ
ਗੱਲ ਚੱਲ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਮੱਗਰੀ 'ਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਲਾਵਟ ਨੇ ਸਿਰ
ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤੇਜਾ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਸੀ ਕਿ
ਉਹ ਖਾੜਕੂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦੇ
ਪੈਣੇ ਸੀ ਔਰ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਪਰੀਮ
ਅਥਾਰਟੀ ਸੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ
ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ
ਨਕਲੀ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਫੌਜ ਨੂੰ ਡੋਗਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਰਵਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਮੈਂ
ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਸਾਰੀ
ਤਜਾਰਤ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਹਲਾ ਦਰਜੇ ਦੇ ਤਜਾਰਤੀ ਵੀ
ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਿੰਨਾ ਮਹਿੰਗਾ ਸਮਾਨ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਓਨੇ
ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ ਵੇਚਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੰਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਰੋੜ੍ਹ ਛੱਡਿਆ।

ਸੰਧੂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਠੀਕ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸੂਤਰਾਂ
ਰਾਹੀਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ
ਕਿਸੇ ਪਲ ਵੀ ਕਤਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ
ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਏਨੀ ਅਹਿਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਲਕੇ ਢੰਗ
ਨਾਲ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸਿਰਫ ਸੰਧੂ ਦੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਫਰਜ਼ ਪੁਰਾ
ਹੋਇਆ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ ਅਤੇ
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਲੱਖ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਾਪਰ
ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਜੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਹਿਰਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਚੰਗਾ ਸੁਨੇਹਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ
ਦੀ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਆਮ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ
ਹੈ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਐਸੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਦਾ
ਕੱਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੱਦ ਨਾਲੋਂ ਜਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ

ਲਓ ਕਿ ਐਸਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਬੀਆਬਾਨ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਹੁਣ ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਘਟਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਅਜੇ ਕਦੋਂ ਬਰੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪਿਛਲੇ 25-30 ਸਾਲ ਤੋਂ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਰਣਸੀਹ, ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਉਘੜਵੇਂ ਨਾਂ ਹਨ। ਤਾਜ਼ਾ ਮਿਸਾਲ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਰੀਆਂ ਵਿਛਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਤੇ ਲਿਖਣ ਤੱਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ ਕੀਤੀ ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਨਾਂ ਲੈਣਾ ਤੱਕ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦਕਿ ਹਰ ਐਰੇ ਗੈਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਫਰਸ਼ਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਰਸ਼ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਸਪੀਕਰ 'ਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗੂੰਜਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਰੋਸੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਟੇਜ ਕਈ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਹਰ ਮੀਲ ਕੇ ਪੱਥਰ ਪੇ ਯਹ ਲਿਖਦੇ ਕਿ
ਨਾਪਾਕ ਇਰਾਦੇਂ ਕੋ ਕਭੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ।

* * *

ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਹੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁੱਢ ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਤਿਕੋਣਾ ਟਕਰਾਅ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਅਸਲ ਦੁਖਾਂਤ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਐਂਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਂ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ 'ਤੇ ਵੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੈਕਿੰਡ ਇਨ ਕਮਾਂਡ ਭਾਈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦੋਂ ਕੈਪਟਨ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਕਾਲੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਪਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰਾ ਵੱਲੋਂ ਇਸ 'ਤੇ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਤਾਂ ਬਣਵਾ ਲਿਆ ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਵਾਦ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਖਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਆਏ। ਪਰਿਵਾਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸੀ ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਜਿਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਧਿਰਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਗਈਆਂ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਸ ਬੰਦੇ ਇਕ ਜਨਮ ਜਾਤ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਆਪਣੀ ਨਕੇਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਉਣ ਵਰਗਾ ਹੈ ਐਂਰ ਮੁੱਢ 'ਚ ਪਿਆ ਪਾਤ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਪੂਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਦੂਜਾ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਹ ਰਹੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਾ ਆਇਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਤੋਹੀਨ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਸਗੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਲਾਲਤ ਭਰਿਆ ਅਪਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੱਜ ਵੀ ਸੱਜਰੇ ਜਖਮ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪੀ.ਏ. ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜਖਮ ਉਚੇੜਨ ਵਾਲੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਬਣੀ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹਵਾ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਦਾਂ ਚਿੜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਮਨਭਾਉ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ।

ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਹੀ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਭੁਗਤਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਛੂਤਾ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਜਬਰੀ ਮੰਗੀ ਮਾਨ ਦਲ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਨੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਿਹੜੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੋਂਦਾਂ ਬੰਨ੍ਹੇ ਟੱਪ ਗਈ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਬਾਰੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਟੀ ਚੁੱਪ ਨੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਐਨੀ ਕੁੜੱਤਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਾਨ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਣਾ ਤਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਗਵਾਰਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 10 ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ ਜਿੱਤ ਘੱਟ ਕੋਢੀਆਂ ਹੋਈ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਮਾਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਤਹਿਸ ਨਹਿਸ ਹੋਇਆ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਗਈਆਂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਗਈ ਪਰ ਲੜਾਈ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਬਦਲੇ ਕਦੀ ਮਾਫ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਔਰ ਅਖੀਰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ 2002 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਿਭਾਈ ਸੱਜਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਨੇੜਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵੇਸੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਸਥਾਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਣਿਤ ਘੱਟ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਤਾਂ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਦੀ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਗਰਜ਼ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵਕਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਦਤ ਬਾਦ ਪੂਰੀ ਕੌਮ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪ ਹੁਦਰੀਆਂ ਸਦਕਾ ਆਖਰੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮਨਫੀ ਸੀ।

★ ★ ★

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਅਸਰ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਹੋਂਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਜੀਵੀ ਤੌਰਾਂ ਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਭਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਪੱਤ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਚਿਹਰਾ ਦੂਸਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭਰੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਹੋਏ। ਫੌਜ ਵਿਚ ਹੋਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੇ ਅੱਗ 'ਤੇ ਘਿਉ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਨਾਮਵਰ ਨਰਮ ਦਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧ ਨੇ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਰਵੇ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਰਾਹ ਲਈ ਪਹਿਲ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਨਮਾਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਜਾਹਰ ਕਰਨਾ।

ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਾਈ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤਰਾਈ ਦੀ ਧੁਨੀ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਰੁਦਰਪੁਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ ਡਿਬਡਿਬਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਅਸਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਅਸਰ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਤ ਜੂਨ ਤੱਕ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰੋਡੀਓ ਸੈੱਟ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜੇ ਹਰ ਪਲ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਿਰਫ਼ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਬਣਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ ਲਗਭਗ ਦਸ ਵਜੇ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀਆਂ। ਲੋਕ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਬੁਲਿਟਨ ਨਿਤਨੇਮ ਵਾਂਗ ਸੁਣਦੇ। ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਅੱਜ ਕਿਥੇ ਕੀ ਹੋਇਆ।

ਸੱਤ ਜੂਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਾਕੇ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆਈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਖਬਰ ਭਾਰਤੀ

ਰੋਡੀਓ 'ਤੇ ਆਈ ਕਿ ਅੱਠ ਆਦਮੀ ਮਿਲਟਰੀ ਦੀ ਜੀਪ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਪਾਈ ਸਰਹੰਦ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਦੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਬਰ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਭੱਬਲਭੁਸਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਢਹਿਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਰੁੜੀ ਜਾਂਦੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰਪੂਰ ਹੁਲਾਰਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਖਬਰ ਦੀ ਸਚਾਈ ਜਾਨਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰੇ ਇਹ ਖਬਰ ਸੱਚ ਹੋਵੇ। ਸੰਤ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਚੜਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਹੋਣ। ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਇਹ ਖਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਹਨ ਤੇ 31 ਜੂਨ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟੀ.ਵੀ. ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਖਬਰ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ਗੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਹ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। 10 ਜੂਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਜਪੁਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਜੁੜਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਇਆ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਫੁੱਟਦੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਲਫਜ਼ ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰੂਬਰੂ ਹੋਇਆਂ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਆਏ। ਇਸ ਪਲੇਠੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਰੁਦਰਪੁਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੋਹ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਕਰਤੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਾ ਰਹੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਬਲਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਹੀ ਅਤੇ ਨਰੋਈ ਸੋਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਾਜਪੁਰ ਦੇ ਨਾਜਮ ਦੇ ਦਫਤਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਰੋਹ ਭਰਿਆ ਮੁਜਾਹਰਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਸੀ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਬਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਖਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕੀ ਰੁਖ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਜਾਣ, ਕੋਈ ਗਰੇਟੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਛਲਦਾ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨੇ ਇਕ ਐਸਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਖੁਦ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਾਹਦੀ ਦੇਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ

ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਹੀਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ
ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਦਫਤਰ ਤੱਕ ਲੈ ਵੀ ਜਾਣਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ ਸਿਘ
ਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਚੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ
ਦੋਣ ਵਾਲਾ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਖੁਦ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੈਨੀਤਾਲ ਆਪ ਆ ਕੇ ਇਥੇ
ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਦੀ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ
ਜਲੂਸ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਘੰਟਿਆਂ-ਬੰਧੀ ਚੱਲ ਰੋੜਕੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆਈਆਂ
ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਖੁਦ ਆ ਕੇ
ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲਾ
ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ
ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਲੇ ਸਖਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ
ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਓਨਾ ਚਿਰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਿਹਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੁਖੀ
ਸਾਂਦੀ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਮੈਂ ਆਪਕੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕੋਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ
ਹੂੰ, ਪਰ ਇਸ ਦੁਖ ਕੀ ਘੜੀ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਭ ਕੇ ਸੰਯਮ ਬਣਾ ਕਰ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦੇ, ਮੈਂ
ਆਪਕੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕੋਂ ਸਰਕਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਦਾ ਵਾਦਾ ਕਰਦਾ ਹੂੰ ਅਤੇ ਇਸ
ਦੁਖ ਕੀ ਘੜੀ ਮੈਂ ਆਪਕੇ ਸਾਥ ਹੂੰ, ਆਪ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ
ਆਪ ਸੇ ਹਰ ਤਰਹ ਕੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕੇ ਲੀਏ ਤਿਆਰ ਹੈ।' ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ
ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜੋ ਵੀ ਵਧੀਆ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਉਂ ਹੀ ਭੀੜ ਵਾਪਿਸ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਣ ਲੱਗੀ,
ਨਜ਼ਾਰਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਰੋਹ ਭਰੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਗੱਡੀਆਂ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ
ਲਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ 'ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ' ਅਤੇ 'ਜੋ ਹਮ ਸੇ ਟਕਰਾਏਗਾ ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ' ਜਹੇ ਅਸਮਾਨ ਛੂੰਹਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦਿਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਬੰਨੀ ਖਲੋਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਸਹਿਮੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਆਏ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ
ਕੀਤਾ ਅਤੇ 18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁਜਾਹਰਾ ਕਰਕੇ
ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ
ਅਲਾਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੁਜਾਹਰਾ
ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 17 ਜੂਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮ ਰੇਡੀਓ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ

ਇਸ ਮੁਜਾਹਰੇ ਦੇ ਮੁਲਤਵੀ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆ ਗਈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ 18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਗਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਏ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਜਾਹਰੇ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਪਰਤ ਗਏ।

* * *

ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗੇ

ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾ ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਨਾਲ ਜਖਮੀ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਨੌਜਵਾਨ ਤਬਕੇ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ ਸੀ ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਰਾਮਪੁਰੀ ਪਿਸਤੌਲ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਟੁੰਗੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੰਗਠਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਕੋਈ ਸੋਧ ਲੈ ਸਕਣ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਖਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਿਰਫ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਪਛਾਣ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਵਕਤ ਐਮ.ਐਲ.ਸੀ. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀ। ਤਰਾਈ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਮੁਜਾਹਰੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਮੋਰਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕਾਫੀ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਸਮਝ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਪੁਰ ਸਥਿਤ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ।

ਰਸਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਫੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਚਿਰ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਕਾਫੀ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਬਣਾਉਣ ਪਵੇਗੀ। ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਮੋਰਚੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਸਿਵਾਏ ਨੁਕਸਾਨ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, ਮੰਨ ਲਓ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਏਥੇ ਕਰ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ,

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਏਥੇ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਚੰਗਾ ਇਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਰਾਹ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਉਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋਕਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਤਰਾਈ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਵੀ ਏਥੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਵੀ ਹਿਲਜੁਲ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਦਲੀਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੋਧ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਬਜਾਏ ਉਥੇ ਨਵੇਂ ਮੋਰਚੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਜਥਾ 22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 24 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਈ ਜੰਗ ਦੀ ਪੱਧਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਬਾ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੋਂਦੇ ਵੇਖ ਹਰ ਸਿੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਲੱਭਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਓੜੀ ਵਿਚ ਪਏ ਮਘਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਵੁਕ ਹੋਣੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਮਲਬੇ 'ਚੋਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਚੁੱਕ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਾ ਜੇਬਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਥੇ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਚੁੱਕ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀਆਂ ਜਖਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੀ ਤਸੱਲੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ।

ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ

ਦੁਪਹਿਰ ਲਗਭਗ 12 ਵਜੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰੁਦਰਪੁਰ (ਹੁਣ ਉਤਰਾਂਚਲ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ) ਵਿਚ ਇਹ ਖਬਰ ਫੈਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਕਿ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਬੜੇ ਨਾਚੁਕ ਹਨ, ਬਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਘੱਟ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ ਖਬਰ ਫੈਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੇ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਇਆ ਈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਸਿਰੇ ਲਾ ਦੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁਣ ਜਿਉਂਦੀ ਬਚਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਲਗਭਗ 12 ਵਜੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਖਬਰ ਆ ਗਈ ਕਿ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਹੜਾ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਸੀ, ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਬਰ ਫੈਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੁਣੀ ਹੋ ਗਈ। ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੀਵੇ ਹੁੰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਵਾਇਆ।

ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਹੀ ਸਾਂ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਥਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਸੋਖੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੀਏ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ ਦਫਤਰ ਵਰਗੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦੌਸਤਾਨੇ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਨ ਰੱਖ ਲਈਏ। ਨਾਲੇ ਕਿਰਾਇਆ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹੂ ਨਾਲੇ ਬਹਿਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹੂ। ਇਹ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਵੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ 300 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ 'ਤੇ ਦੁਕਾਨ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਈ। ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਉਦਘਾਟਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਲੱਡੂਆਂ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਜੇ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖਬਰ ਆ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਠਿਆਈ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ

ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪਤੀਕਰਮ ਸੀ ਇਹ ਪੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਭਲਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ। ਮੈਂ ਮਠਿਆਈ ਵਾਲੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਲੱਭੋ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅਸੀਂ ਵੇਡਣੇ ਹਨ। ਉਸ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬੰਦ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭੂ ਚੁਕਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਹੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠਾ ਮਿਲਾਗਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਪਕਾ ਕੇ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਔਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ ਘਰ ਪਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਥੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣਨ ਲਈ ਅਗੇਤਰਾ ਹੀ ਰੇਡੀਓ ਨੂੰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਚਾਲੂ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਥੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਰੇਡੀਓ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਾਰਕ ਟਲੀ ਅਤੇ ਸਤੀਸ਼ ਜੈਕਬ ਦੀਆਂ ਬੇਬਾਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਇਨ ਬਿਨ ਸਚਾਈ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਦਣ ਦੀਆਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੁਝ ਮੰਦੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਏ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਜਬਰਦਸਤ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਥੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਾਗਦਿਆਂ ਸੋਦਿਆਂ ਰਾਤ ਕੱਢੀ। ਸਵੇਰੇ ਫਿਰ ਰੇਡੀਓ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਹੋਰ ਵਿਗੜਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਆਈਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁਲਿਟ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦੁਕਾਨ ਭਾਈਵਾਲ ਸਰਦਾਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਅਤੇ ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਖ ਆਪ ਮਠਿਆਈ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਮਠਿਆਈ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧਰਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਆਏ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਪੁਲਸੀਏ ਦੁਕਾਨ ਅੱਗੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਆ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਤਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਸਮੇਟ ਲੈਣ ਲਈ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਤੇ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਤਲਖੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਗ ਵਰਤਾਈ ਤੇ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਫਾਫਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਚਾਰ ਚਾਰ ਲੱਭੂ ਵੀ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ। ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੱਭੂਆਂ ਵਾਲੇ ਲਫਾਫੇ ਦੇ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ

ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ
ਆਖਿਆ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ
ਤਕਰਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਟਰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ
ਗਏ। ਜਿਥੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਲ ਪਲ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨਜ਼ਰ ਹੋ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਅਸੀਂ ਟੀ.ਵੀ., ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।
ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨਜ਼ਰ ਹੋ

ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਵਾਰ ਬਰੇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗਮ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ
ਨਵੇਂ ਘਲੂਘਾਰੇ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਲਹਿ ਗਏ।
ਬੜੇ ਬੁਝੇ ਮਨ ਨਾਲ ਘਰ ਆਇਆ ਪਰ ਰਾਤ ਜਿਵੇਂ ਅੰਤਹੀਣ ਹੋ ਗਈ।

ਲਗਭਗ 12 ਵਜੇ ਤਾਈਂ ਰੇਡੀਓ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਚੈਨਲ ਬਦਲ ਬਦਲ
ਕੇ ਦੇਸ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿਰ ਕਹਿਰ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਦੀ
ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੌਲ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦੇਵੇਂ ਬੇਟੇ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਸੌ ਗਏ। ਉਹ ਵੀ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਦੀ ਉਮਰ ਉਦੋਂ 9 ਸਾਲ
ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਬੋੜੀ ਬਹੁਤ ਅੱਖ ਕੌੜੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਹੀ ਫਿਰ
ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਤਜ਼ਾਰ ਸੀ ਛੋਟੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਇਦ
ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿਰ ਵਾਪਰੀ ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਕਹਿਰ ਕੁਝ ਘੱਟ ਹੋ
ਜਾਵੇ। ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਨਾਲ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਲਗਦਾ
ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿਰ ਵਾਪਰੇ ਕਹਿਰ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਉਣ
ਵਿਚ ਅੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੜੇ ਅਣਮੰਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਨਿਤਨੇਮ ਕੀਤਾ।
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗੇ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ।

ਘਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ
ਤਾਂ ਸਿੰਘਣੀ ਨੇ ਟੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਮ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੋਣ
ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ ਲਗਦਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਰੇਡੀਓ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ
ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਏਨਾ ਕਹਿਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਜੇ, ਅੱਜ ਨਾ ਜਾਓ ਤਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਵੇਲਾ ਹੁਣ ਘਰ
ਬਹਿਣ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਜਿਦ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ
ਕਿੱਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਜੇ ਮੈਂ ਘਰੋਂ ਦੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੀ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ
ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਫਾਰਮ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ
ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਧਰ ਚੱਲੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਸ਼ਹਿਰ। ਕਹਿਣ
ਲੱਗੇ ਕਿ ਨਾ ਜਾਓ ਮੈਂ ਉਧਰੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਬੜੇ ਹਾਲਾਤ ਖਰਾਬ ਹਨ ਔਰ ਫਿਰ

ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੜਕਦੇ ਹੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਿੰਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਹਿ
ਦਿੱਤਾ ਅੱਛਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਚ ਤੇਲ ਪੁਆ ਕੇ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬਹਿਰੇ
ਬਾਹਰ ਪੈਂਦੇ ਬਾਣੇ ਅੱਗੋਂ ਲੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰਦੀ
ਆਉਂਦੀ ਤਕਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਬਿਜਕ ਆਪਣਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਈ
ਗਿਆ। ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਲੇਖਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਕੋਈ ਹਰਕਤ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ
ਜਿਥੇ ਸਰਦਾਰ ਸੰਸਾਰ ਸਿੰਘ ਜਰਨਲ ਸਕੱਤਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਤਿੰਨ
ਚਾਰ ਸੱਜਣ ਹੋਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀੜ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ
ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕੋਲ
ਚੱਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਧਰ ਜਾਣਦਾ ਕਹਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ
ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭੀੜ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ
ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇੰਨਾ ਪੱਥਰ ਮਾਰੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਸਾਹਿਬ ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚੱਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ
ਟਾਲਾ ਵੱਟਣ ਲੱਗੇ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀ
ਕਰਾਂਗਾ, ਚੰਗਾ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਘਰੀਂ ਚਲੋ ਜਾਓ। ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿਣ
ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਲਗਦੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ
ਉਜਾੜੇ ਵੱਲ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ 'ਤੇ ਉਹ ਬਾਣੇ ਜਾਣਾ ਮੰਨ ਗਏ। ਅਸੀਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੇ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਛੱਡ, ਅਵਾਸ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆ ਗਏ
ਜਿਹੜਾ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਨਾਲ ਜਗਤਪੁਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੀ
ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੜੇ ਘਰੀਂ ਗਿਆ, ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ
ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ
ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਕ ਦੋ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਰਦ ਆਪਣੀਆਂ ਤੰਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਛੁੱਡ ਮੇਰੇ
ਨਾਲ ਆ ਗਏ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਠ ਹੋ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਸਾਡੇ
ਰਵਾਇਤੀ ਹਥਿਆਰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਇਕ ਦੋ ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਸ. ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬਢਾਇਆ
ਫਾਰਮ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਜਗੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ
ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਂਦੇ ਵੇਖਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣਾ
ਪਰ ਪਿਛਲੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੈ, ਜੇ ਏਧਰ ਕੋਈ ਗੜਬੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅਸਲਾ
ਸਭ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਗੁਆਂਢੀ 'ਕੱਠੇ' ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਿਰ
ਆਟ ਪਈ ਤਾਂ ਦੋ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਾਂਗੇ। ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਨਾ ਕਹਿਣ

ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਹੱਸਲੇ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਅਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆ ਥੜੀ ਦੇਰ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭੀੜ ਦੇ ਲਲਕਾਰੇ ਸੁਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਕਾਗਰਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਇਹ ਤਾਂ ਲਾਗੇ ਹੀ ਅੱਪੜ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਰੰਤ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੰਦਰ ਘਿਰ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜੁਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ। ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਲੇਮੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਨਮੁੱਖ ਚੱਲ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆ ਗਏ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਭੀੜ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਲਗਭਗ 4-5 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਿਪਾਹੀ ਭੀੜ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਭੀੜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਸੀਂ ਅੱਠੇ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਦੌੜੇ। ਸਾਡੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦੌੜ ਨੇ ਭੀੜ ਉੱਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਏਨਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਭੱਜੀ ਜਾਂਦੀ। ਭੀੜ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਜਾ ਬੈਟਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਜੁਗਨੂੰ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨ ਵਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਵੱਜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੜਕ 'ਤੇ ਵੱਜੀ ਕਿ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਅਤੇ ਅਕਾਲਪਨਿਕ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਭੀੜ ਏਨੀ ਡਰੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਹੋਇਆ ਉੱਪਰ ਹੀ ਉਹ ਨੱਠਾ। ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਉੱਠ ਨੱਠੀ। ਮੈਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਬਖ਼ਲਿਆਲ ਨੂੰ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਬਣੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਧਰ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਆਪਣੀ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਸਿੱਧੇ ਫਾਇਰ ਝੋਕ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨੱਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੀੜ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੌੜ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਹਮਲਾ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਪਏ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਬਖ਼ਲਿਆਲ ਦੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਗਲੀ 'ਚੋਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਫਾਇਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਸਹਿਮ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਸਾਡੀ ਭਜਾਈ ਭੀੜ ਦੁਬਾਰਾ ਜੁੜਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਦੀ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਗਈ।

ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਅੱਥਰੂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੀ ਸੋਗਾਤ ਵਜੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡਿੱਗੇ ਮੋਤੀ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਭਲਦੇ ਇਕ ਭੂਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ

ਦੇ ਬੂਟੇ ਅੱਗੇ ਆ ਧਮਕਿਆ। ਉਸ ਨਾਲ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਦੇ ਗੱਡਿਆਂ
 ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਪਿੱਛੇ ਉਹੀ ਦਰੋਗਾ ਸਪਲਿਨਾਲ
 ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਜਾਣ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਰਗੀ
 ਹੱਕਾਰ ਵਿਚ ਗਰਜਿਆ, ਕਿਆ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਰਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ
 ਹੋਰ ਵਧਦਾ ਮੈਂ ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹਮ ਨੇ ਬਣਾ ਰਖਾ ਹੈ ਯਾ
 ਆਪਨੇ। ਕਿਆ ਬਕਤੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਝਵੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਮੈਂ
 ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਕਤੇ ਨਹੀਂ ਠੀਕ ਕਹਤੇ ਹੋ ਜੇ
 ਸੁਬਹ ਸੇ ਆਪ ਲੱਗੇ ਨੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਖੜਾ ਕੀਆ ਹੂਆ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਕੀ ਭੀੜ ਕੀ
 ਅਗਵਾਈ ਕਰਤੀ ਪੁਲੀਸ ਆਖਿਰ ਕਿਆ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਏਨਾ ਕਹਿਣ
 ਦੀ ਦੋਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਖਿਝ ਕੇ ਬੋਲਿਆ। ਕਿਆ ਬਕਤੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰੋਗੇ
 ਵੱਲ ਮੁਖਾਤਬ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਸੁਬਹ ਸੇ ਆਪ ਜਿਸ ਭੀੜ ਕੇ ਸਾਬ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੋ,
 ਕਹੀਂ ਭੀ ਆਪਨੇ ਉਸਕੋ ਰੋਕਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ? ਔਰ ਅਗਰ ਹਮਨੇ ਰੋਕਨੇ ਕੀ
 ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਤੋ ਆਪਨੇ ਹਮ ਪਰ ਸੀਧੇ ਫਾਇਰ ਕੀਏ। ਕਯਾ ਯੇ ਹੀ ਹੈ ਤੁਮਾਰੀ
 ਡਿਊਟੀ? ਮੇਰੇ ਸਿੱਧਾ ਸਿੱਧਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਢੀਠਤਾਈ ਨਾਲ
 ਸਾਰੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, ਅਗਰ ਯੇਹੀ ਬਾਤ ਹੈ ਤੋ ਫਿਰ
 ਕਿਆ ਕਰ ਲੱਗੇ ਤੁਮ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਨੀ ਹੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਏਕ
 ਬਾਤ ਕਾਨ ਬੋਲੁ ਕਰ ਸੁਨ ਲੋ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਾਹਬ, ਜਹਾਂ ਤਕ ਕਰਨੇ ਕਰਾਨੇ ਕੀ
 ਬਾਤ ਹੈ ਹਮ ਕੁਛ ਭੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਪਰ ਏਕ ਬਾਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗੇ ਅਪਨੇ ਜੀਤੇ ਜੀ
 ਅਪਨੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਅਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਨੇ ਦੋਗੇ। ਕੁਛ ਭੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਜਾਨ ਤੋ ਦੇ
 ਸਕੇਗੇ। ਔਰ ਵੋਹ ਦੋਗੇ। ਹਿਮਤ ਹੈ ਤੋ ਅਜਮਾ ਕਰ ਦੇਖਲੋ। ਏਨੀ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਨਾਲ
 ਉਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਨਸ਼ਾ ਲਹਿ ਗਿਆ। ਬੋੜਾ ਢੈਲਾ ਪੈਂਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ
 ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹਮ ਕਰੇਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਠੀਕ ਹੈ ਅਗਰ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੇਤੇ ਹੋ ਤੋ ਹਮ
 ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਕਾਨੂੰਨ ਹਾਬ ਮੈਂ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਮਸਲਾ ਰਸਾ ਰਸਾਈ ਵੱਲ ਵਧ ਗਿਆ
 ਅਤੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ ਚਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦਰੋਗੇ ਨੂੰ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ
 ਹਦਾਇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ
 ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਰਫਿਊ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ
 ਅਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਵਗੈਰਾ ਜੋ ਸਿਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ
 ਫਤਹਪੁਰ ਵੱਲ ਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੱਡਾ ਵਲੇਵਾਂ ਪਾ ਕੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤ
 ਗਏ। ਪਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ
 ਕਾਨੂੰਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਨਜਾਇਜ਼ ਅਸਲਾ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਲਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਨਾ ਤਾਂ ਭੀੜਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਪਰ
 ਲਗਾਤਾਰ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਰਮ ਰਿਹਾ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰ
 ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਹੀ ਜਿਆਦਾ ਉਡਦੀਆਂ। ਕਦੀ ਅਫਵਾਹ ਉੱਡਦੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਵਾਗਮ
 ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਕਦੀ ਲਾਲੇ
 ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਉਡਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲ ਹਮਲਾ
 ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਪਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਭੀੜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ
 ਕੋਥਿਥ ਕੀਤੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦੀ
 ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪੱਥੀ ਖਾਨ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਲਾਲੇ ਸਨ ਉਹ ਰੋਟੀ ਲਈ ਮੋਹਤਾਜ ਹੋ
 ਗਏ ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੀ ਪੱਥਰ
 ਵੱਜਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੇਹਦਿਆਂ ਵੇਹਦਿਆਂ ਹੀ ਕਰੋੜਪਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ
 ਵਿਖਾਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਯਕਯਹਿਤੀ ਨੇ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਤਰਾਈ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਮਾਨ
 ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਮਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ
 ਵਿਰਲੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ
 ਪਰ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਸਨ।

* * *

ਬਾਰਾਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੀਲੀਭੀਤ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਬੱਸ 'ਚੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ

ਇਹ ਘਟਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਰਾਈ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਰਾਈ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਾੜਕੂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਾਂਗ ਹੀ ਫਿਰੋਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਇਥੇ ਵੀ ਗਰਮ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਕੁਝ ਦਲਾਲ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਦੋਹਰੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਬੰਨੇ ਉਹ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸਹਿਚਾਰਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ। ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ ਲੈਂਦੀ।

ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਖਾੜਕੂ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਵੀ ਰਾਤ ਕੱਟ ਜਾਂਦੇ ਸਿੱਧਾ ਟਾਡਾ ਲਾ ਕੇ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹਬੰਦੀ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਜਾਬੋਂ ਆਏ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਜਵੰਦਾ, ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਯਾਦੂ, ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਨਾਮਵਰ ਖਾੜਕੂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਤਰਾਈ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੋਰ ਲਿਆ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦਾ ਪੂਰਨਪੁਰ, ਉੱਕਾਰ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਘੋੜਾ ਪਲੀਆ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਸਮਝ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਲਾਲਚਵਸ ਅਤੇ ਲੁੱਟਾਂ ਖੋਹਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਭੇਂਟ ਕਈ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਵਸਦੇ ਰਸਦੇ ਘਰ ਵੀ ਚੜ੍ਹੇ।

ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਡਰ ਏਨਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਜਿਸ ਦੇ ਮਰਜ਼ੀ ਘਰ ਜਾ ਧਮਕਦੀ ਔਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਬਣਿਆ ਕਿ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ੋ ਸਮਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਯੂ.ਪੀ. ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਮੰਡਰ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਫੌਲ ਫੌਲ ਵੇਹਦੇ ਅਖੇ ਇਤਨੇ ਬੜੇ ਬਕਸ਼ੋਂ ਮੇਂ ਕਿਆ ਭਰ ਰੱਖਾ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ

ਕਿ ਭਾਡਿਆ ਤੱਕ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਮੀਰ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਖਾਰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਿੱਖ ਅਤਿਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਯੂ.ਪੀ. ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਰੁਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਕੀਆ ਕਲਾਮ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੀ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਸਾਲ ਨੰਗੇ ਕਰਕੇ ਭਗਾਏਗੇ, ਦਾਨੇ ਦਾਨੇ ਕੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹੋ ਜਾਓਗੇ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਾ ਬਚ ਕੇ ਆ ਗਏ, ਯਹਾ ਸੇ ਏਕ ਭੀ ਨਾ ਜਾ ਪਾਏਗਾ।' ਖੇਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਜਿਹੜੇ ਐਵੇਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਮਰਦਾ ਵਾਲੀ ਦਲੇਰੀ ਵਿਖਾਈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਐਮ.ਐਲ.ਸੀ. ਸੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਘਟਨਾ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਔਰ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਧ ਵਾਂਗੂ ਅੜ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਦਲੇਰੀ ਸਦਕਾ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਨੇਟਿਸ ਲੈਣ ਜੋਗੇ ਹੋ ਗਏ।

ਇਕ ਸਾਂਬਲ ਨਾਂ ਦਾ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਬੜਾ ਖੁੰਘਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਘਰ ਲੜਕੀ ਦੀ ਬਰਾਤ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਛਾਪਾ ਮਾਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਜੱਟਾਂ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਕਿਸੇ ਪਲ ਵੀ ਖੜਕੇ ਦੜਕੇ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਹੀ ਇਸ ਅਵਸਰ ਦੀ ਹੋਰਤੀ ਤੜਨ 'ਚ ਕੰਮ ਆਈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਫਿਰ ਏਨੀ ਵਧੀਕੀ ਕਦੀ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਸਾਂਬਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਘੇਰ ਕੇ ਬਿਠਾ ਛੱਡਿਆ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨੂੰ ਦੋਗਲੇ ਸਿੱਖ ਹੀ ਖੋਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲਾਲਚਾਂਵਸ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਦਾ ਆਪ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਤੋਂ ਇਕ ਬੱਸ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਗਈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 60-70 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬੱਸ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ 12 ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਖੁਠੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਖਾ ਕੇ 12 ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਮੁਰਦਾਘਰ ਲੈ ਗਏ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰਾਈ ਵਿਚ ਸਹਿਮ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਪਈ, ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੁਬਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕੇ। ਦੋ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੁੱ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਰੁਝ ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਆਮ ਵਰਗਾ ਸੀ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਾ ਉਬਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ ਡੀ ਐਮ. ਪੀਲੀਡੀਟ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰੁਕੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਡ ਭੇਜਿਆ ਡੀ ਐਮ. ਨੇ ਅੰਦਰ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਰਸਮੀ ਸਾਹਿਬ ਸਲਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ 12 ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੌਤ ਨੂੰ ਤੱਥਹੀਣ ਕਾਰਵਾਈ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡੀ ਐਮ. ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲੇਸ਼ ਨਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦੱਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਮੋੜਵਾਂ ਜੁਆਬ ਸੀ, 'ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਆਪ ਕੀ ਉਤਾਰ ਲੀਆ ਫਿਰ ਉਨਕੇ ਭਾਗਨੇ ਔਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੇਂ ਮਾਰੇ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਥਾਤ ਹਮਾਰੇ ਗਲੇ ਨਹੀਂ ਉਤਰਤੀ। ਔਰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਪੁਲੀਸ ਕੋਂ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ਕਿ ਵੇਂ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਖੁਦ ਕਰੇ।' ਤਲਖੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉੱਠ ਖਲੋਤੇ ਕਿ 'ਹਮ ਇਸ ਕੇਸ ਕੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਜਾਂਚ ਕੀ ਮਾਂਗ ਕੇ ਸਾਬ ਆਪ ਕੋਂ ਡੀ ਪੁਲੀਸ ਕੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਨੇ ਕਾ ਦੋਸ਼ੀ ਮਾਨਤੇ ਹੈ।' ਏਨੀ ਗੱਲ ਆਖ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆ ਗਏ। ਪੀਲੀਡੀਟ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਮੋਹਤਬਰ ਸਿੰਘਾਂ ਸੱਦ ਕੇ ਮੀਟਿੰਗ ਕਤੀ। ਸ. ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਰਿਟਾਇਰਡ ਡੀ ਐਸ.ਪੀ. ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰੈਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰੇ ਨੂੰ ਘੋਰ ਅਨਰਥ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਠ ਰਖਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸੱਤ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਭੋਗ ਪੈਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਬਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਤਰਾਈ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ। ਹਰ ਬੰਨੇ ਹਰ ਵਰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਅਣਹੋਣੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਰਚਾ ਛਿੜ ਪਈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਟਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿ ਡਵਿੱਖ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਸਬਕ ਬਣ ਜਾਏ ਇਸਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਘੜਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਇਸ ਅਨਰਥ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਸਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੀਲੀਡੀਟ ਪਹੁੰਚੇ। ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਬਹਿਰ ਨੂੰ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਕਾ ਦੁਕਾ ਬਾਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕੁਝ ਤੀਜੀ ਚੌਥੀ ਲਾਈਨ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਰ ਸਹਿਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪੀਲੀਡੀਟ

ਪਹੁੰਚੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਦੀ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਅੱਖ
ਤੋਂ ਅੱਖ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਈ ਪਰਖਾਂ 'ਤੇ ਖਰਾ
ਉਤਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੀਲੀਡੀਟ
ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੇਥੇ ਨਾਲ
ਮੇਥਾ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਖਚਾਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ
ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਕਾਰਵਾਈ
ਲਈ ਪੁਲੀਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ
ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ
ਯਾਦਵ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਥੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲੇ ਗੈਨਮੈਨ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ
ਦੇ ਹਾਲ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਮਾਈਕ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ
ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ
ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਸਰਾਰਤੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਇਸ
ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਕਿਵੇਂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਬੋਲ
ਪੂਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ ਕਿ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਯੂ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ
ਮੁਰਦਾਬਾਦ-ਮੁਰਦਾਬਾਦ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੁਰਦਾਬਾਦ-ਮੁਰਦਾਬਾਦ। ਬਹੁਤ
ਸਾਰੇ ਅਣਭੋਲ ਲੋਕਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਯੂ.ਪੀ. ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੀ ਆ
ਗਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਵਾਲਾ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਝਿਆ
ਹੀ ਨਾ ਬੱਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਕਈ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੱਖ
ਮੰਤਰੀ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਰਾਰਤੀ ਨੇ ਯਾਦਵ
ਵੱਲ ਕੋਈ ਵਗਾਤੀ ਚੀਜ਼ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੱਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ
ਗਏ। ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੋਲੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਪਰ ਆਫਰੀਨ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਜਿਸ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦਾ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਾਕਾ ਹੋਣੇ ਟਲ ਗਿਆ।
ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਛ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ।

ਸਰਾਰਤੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਖਿਸਕ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ
ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ
ਬਾਹਵਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਏ ਰੋਲੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਮੁਲਾਇਮ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਅਚਨਚੇਤ ਵਾਪਰੇ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ
ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਵਿਚਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੀ ਹਮਦਰਦੀ ਲਈ ਆਏ
ਸਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਇਸ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਖੜ ਗਏ। ਛੇਤੀ ਨਾਲ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ। ਪੱਖੀ ਦੀ ਹਵਾ ਕੀਤੀ, ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਹੀ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਫਿਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਸਭ ਨੀਵੀਆਂ ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਲਾਤ ਲਾਸ਼ਾ ਵਿਛਣ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਏ ਕਮਾਂਡੋ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪਿਲਰ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਮੰਜਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਵਰੀਨ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਦੇ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਵਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਲਵਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਨਿੰਦਿਆ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਐਸੀ ਔਖੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕੇ ਸਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਇਸ ਮੰਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹਮ ਸਬ ਸਮਝਤੇ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਉਂ ਹੁਆ ਔਰ ਕਿਸ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਆਪ ਇਸੇ ਭੂਲ ਜਾਈਏ, ਔਰ ਮੁਝੇ ਬਤਾਓ ਮੈਂ ਆਪਕੋ ਕਿਸ ਕਾਮ ਆ ਸਕਤਾ ਹੂੰ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੋਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂ ਤੋਂ ਉਠਾਉਂਗਾ ਹੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂ ਭੀ ਜੇ ਬਾਤ ਉਠੇ ਇਸਕੀ ਭੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੂੰਗਾ, ਔਰ ਉਸ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੀਡੀਏ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਰਜ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦਲੇਰੀ ਬਦਲੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨਾ ਪਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਐਨ.ਐਸ.ਏ. ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨੈਨੀ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਮਿੰਟ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਸਫਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਣੇ ਨੌਜਵਾਨ, ਬਿਰਧ, ਮਰਦਾਂ, ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਰਾਮਪੁਰ ਤਾਈਂ ਵਿਰੋਧ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਉਹ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਇਰਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਰੋਧ ਜਲੂਸ ਸੀ। ਚੋਣਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਆਗੂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਵੇਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿਤਾ ਕੇ ਲਖਨਊ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਦੇ ਹਰ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਮੁੱਲ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਵਿਰੋਧ

12 ਬੇਕਸੂਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਝੂਠੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਸੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਯੂ.ਪੀ. ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਖਾਸਕਰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਚਿਹਰਾ ਨੰਗਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਬੂ-ਬੂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ 'ਚੋਂ ਉੱਭਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਖੁੰਢਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਟੇਜ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਖਬਰ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਉਲਝ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸਦਕਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਨੰਗਾ ਕਰਕੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਸਾਡੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਆਵੇ ਅੱਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਸਿੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨਹੀਂ ਆਖਣਗੇ। ਸਟੇਜ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨਹੀਂ ਆਖਣਗੇ। ਸਟੇਜ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਕ ਗਿਆ ਕਿ ਅਜੇ ਕਿਹੜਾ ਫਾਈਨਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੱਦਦੇ ਪਰ ਜੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰਜ ਕੀ ਹੈ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਕੋਈ ਰਾਹ ਵੀ ਨਿਕਲੇਗਾ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੰਦ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁਤਾਬਕ ਮੱਸਿਆ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਪਕਾਸ ਸਿੰਘ ਜੋ ਠਾਕੁਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਆਗੂ ਉਸ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅਖੀਰ ਮੈਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਹਰ ਯਤਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਭਾਵੇਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸਾਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਮਲਾਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਉਸ ਦਾ

ਸਕਾਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਸਾਡੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤਾਜ਼ੀ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਭਾਜੀ ਚਾੜੀ ਹੋਵੇ। ਖੈਰ ਸਭ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੇ ਉਹ ਕੀਤੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਾਡੀ ਹੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਪਾਣੀ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਕੋਸਿਆ ਅਤੇ ਨਸੀਹਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਾਣੀ ਚੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਡਿਊਂ ਡਿਊਂ ਕੇ ਅਤੇ ਗਿਣਨ ਵੀ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਅਖੀਰ ਚਿਹੀ ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਚਿਹੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾ ਬੈਠੇ। ਖੈਰ ਇਹ ਤਾਂ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਰਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਮੋਹਣੇ ਮੋਹਣੀਂ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ।

ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਆਇਆ ਅਤੇ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਲਖਨਊ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਐਨ.ਐਸ.ਏ. ਲਾ ਕੇ ਨੋਨੀ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਪੁੱਛਾ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸੁਟਾਓ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸੀ ਜਾਂ ਮੈਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖਦੇ ਥਾਂ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਇਆ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਹੋਰ ਵਾਪਰ ਗਈ। ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਇਕ ਬੇਕਸੂਰ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਖੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਗਸ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕੀ ਬੰਦੇ ਦਿੱਸੇ, ਜਿਹੜੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ, ਬਾਕੀ ਦੌੜ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਪਛਾਣ ਵਜੋਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਖਬਰ ਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਥੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੇ ਇਕ ਕਮਾਂਡਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਫੜ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਵੜਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਥਾਣੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਯੂ.ਪੀ. ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਖਤ ਉਸੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਖੀ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਲਲਕਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਤੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੈਂ ਹੁਣ ਉਸੇ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਤੇਰਾ

ਗਿਆਨਿਕਾਨ ਹੈ। ਬਲ ਹੁਣ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਵਾਲ ਇਸ ਨਗੇ ਚਿੰਟੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਕੀ
ਆਖਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਟੀ ਮੇਂ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰ
ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਛਾਪੀ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ
ਸ਼ਬਦੀ ਜੋਗ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਮੇਂ ਜਾਣ ਕੇ ਛੇਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ
ਨੂੰ ਐਨ ਐਸ ਏ. ਆਪੀਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਣ
ਪਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਕੇ 10-
12 ਬੰਦੇ ਲੈ ਕੇ ਲਖਨਊ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਲਖਨਊ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ
ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ
ਵੱਡਾ ਆਗੂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਐਖਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ
ਸਰਕਾਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਖੱਲ ਲਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਮੁੰਡਾ ਖੁੰਡਾ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ
ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਤੰਗੀਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਮੇਰੀਆਂ ਉਸ
ਨਾਲ ਹੱਥਪਾਈ ਹੋਣ ਤੱਕ ਝੜਪਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਗਲਦੀ। ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਬਰਡ ਦਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ
ਨੇ ਮੁੜ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਕਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ
ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਯਾਹੀਆਗੰਜ ਦਾ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ
ਵੀ ਉਮਰ ਭਰ ਦਾ ਪਟਾ ਲਖਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗੁਸਤਾਖ ਬੰਦੇ ਨੂੰ
ਉਹ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ, ਉਸ ਨੂੰ
ਲੱਗਾ ਅੱਜ ਮੌਕਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹਿਸਾਬ ਹੋ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ।

ਮਿਥੇ ਵਕਤ ਮੁਤਾਬਕ ਅਸੀਂ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਜਦੋਂ
ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣ 'ਤੇ ਜਿਉਂ
ਹੀ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ
ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ
ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਕੀ ਚਿੰਟੀ ਮਿਲ ਗਈ ਥੀ, ਮੈਨੇ ਪੜ੍ਹੀ, ਅਛਾ ਲਿਖਾ ਥਾ। ਪੈਰ
ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੇ ਉਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੀਡਰ ਵੱਲ
ਊਂਕਾ ਹੀ ਤਵੱਜੋਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ
ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਸਮਝਿਆ। ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਗੱਲ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਰਤਮਾਨ
ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ
ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਉੱਠਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ
ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਸਾਰੀ ਬਾਤੋਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀ ਹੈ
ਸਭਾਨੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸੇ ਮਿਲ ਕਰ ਉਨਕੇ ਤਾਂ ਯੇ ਸਾਰੀ ਬਾਤਾਂ ਬਤਾਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਇਸ ਲਈ ਫਿਰ ਕਦੀ ਸਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲ ਲਵਾਂਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਡਪਾਕ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਯੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਆਪ ਕੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਾ ਸਮਝ ਤੈਅ ਕਰ ਦੇਤਾ ਹੂੰ। ਆਪ ਰਾਤ ਹੁਕੀਏ ਜਹਾ ਆਪ ਹੋਗੇ ਮੇਂ ਆਪ ਕੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁੰਗਾ।' ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੀ ਆਖਣਾ ਸੀ, ਠੀਕ ਹੈ ਜੈਸੇ ਆਪ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ। ਚਲੋ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਾਰਬਾਗ ਆ ਗਏ। ਡਾਕਟਰ ਜਿਹੜਾ ਸਵੇਰ ਦਾ ਹੀ ਗੁੱਸਾ ਦਾਹੜ ਬੋਲੇ ਦੱਬੀ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਵਿਖਾਉਣ ਵਰਗੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲੀਬਾਤੀ ਚਿਚੜੀਆਂ ਛੋੜਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰੀ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਆਪ ਤਾਂ ਹੁਣ ਅੰਦਰ ਜਾ ਬੈਠੋ ਕੌਮ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤੋਗੀ। ਮੇਰੇ ਸਬਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੁਣ ਡਾਕਟਰ ਤੂੰ ਇਹ ਗਾਲ੍ਹ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੱਢੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਭ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਰੜਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਤੂੰ ਲਖਨਊ ਮਾਫੀਆ ਦਾ ਡਾਨ ਅਖਵਾਉਂਦੇ। ਅੱਜ ਇਕ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੱਟ ਨਾਲ ਬੈਲ ਕਿਵੇਂ ਨਿਬੜਨਾ ਈ, ਤੇਰੀ ਭੈਣ.... ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਢਾਹ ਲਿਆ। ਇਕ ਦਮ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚ ਗਈ। ਛੱਡ-ਛੱਡਾਈ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਦੀ ਨਾਨਕਮਤੇ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਜਾਂ ਲਖਨਊ ਗਿਆਂ ਕੋਈ ਲੀਡਰ ਹੋਣ ਦੀ ਧੌਸ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੱਲੀਬਾਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਹਮਾਰੀ ਮਦਦ ਕਰੀਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੈਸੇ। ਆਪ ਉਨਸੇ ਮਿਲ ਕਰ ਸਮਝਾਈਏ ਵੇ ਯਹਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਐਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਉਨਕੀ ਲੜਾਈ ਹੈ ਵਹੀਂ ਜਾਕਰ ਲੜੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਆਪ ਕੀ ਬਾਤ ਪਰ ਉਨਹੇ ਸਮਝਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਉਨਸੇ ਮਿਲਨਾ ਪੜੇਗਾ। ਉਨਸੇ ਰਾਬਤਾ ਬਨਾਨਾ ਪੜੇਗਾ। ਤੇ ਬਨਾਈਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਐਨ ਐਸ.ਏ. ਕਿਸ ਕਸੂਰ ਤੋਂ ਲਗੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ

ਹਨ, ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਖੁਨਖਰਾਬਾ ਕਰੋ।
ਲੁੱਟਾਂ ਖਰਾਂ ਕਰੋ। ਉਹ ਇਹੀ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਵੱਸਣ ਦਿਓ। ਇਥੋਂ ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ
ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸਿਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ ਪਏਗੀ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਨੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਾਬਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਲਾ ਕੀ
ਮਿਲਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਸਰਗਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ
ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਹੋਰ ਇਸ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖੇਡੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ.ਏ. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ
ਜੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਲਿਖ ਲਓ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਲਿਖ ਲਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲੀਸ
ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ ਹਨ ਜੇਗਲੋਂ ਮੇਂ ਵੇ
ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ ਘਰ ਬੈਠੇ ਮਰਨੇ ਸੇ ਅੱਛਾ ਹੈ ਲੜ ਕੇ ਮਰੇਗੇ। ਅਗਰ ਉਨਹੋਂ ਘਰ ਵਾਪਿਸ
ਲਾਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਹਮਾਰੀ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਹਮਸੇ ਸਰਕਾਰ ਕਿਆ ਮਦਦ ਮਾਂਗਤੀ
ਹੈ। ਹਾਦਸੇ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਹਮ ਹੈ ਇਸ ਲੀਏ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਮਦਦ ਕੇ ਤਲਬਗਾਰ
ਸਿੱਖ ਹੋ ਇਸੇ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਕਸ਼ ਮੇਂ ਸਮਝਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲੈਣ
ਆਏ। ਦੋਹਾਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਇਹ
ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਬੇਬਾਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।
(ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।)

* * *

ਮੇਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਉਦੋਂ ਤੈਅ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉਖੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਮਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਜੋ ਐਨੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਵੰਗ ਨਾਲ ਉਭਰੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਹਿਰੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ) ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਇਹ ਇਕੱਲੀ ਲਹਿਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਨਾਲ ਤਖਤਾ ਪਲਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੇਪਾਲ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਸਰ ਦਾ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਸੁਭਚਿਤਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਬਹਾ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉਖਾੜ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਜੰਗ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੁਕਵੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਕੇ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੰਗ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਨਾਲ ਰੂਬਰੂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸਿੱਖ ਵਸੋਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਇਕ ਗੱਲ ਜੋ ਮੂੰਹੋ-ਮੂੰਹ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਬਖੇੜਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਸਿਖਰ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜੇ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸੰਨ 1997 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ 3 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ

ਕਿਹ ਉਤਰਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਜਨਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਥੇ ਦੇ
 ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ। ਹਵਾਈ
 ਅਤੇ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਕਿਥੇ ਹੈ।
 ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਲੈਣ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਰਜੀਨੀਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਅੱਗੋਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਨਿੱਜੀ ਰੁਝੇਵੇਂ
 ਕਾਰਨ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ। ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਇਥਰ-ਉਥਰ
 ਡਲਾਏ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਹਿਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ
 ਟੈਕਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਵੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭੁਲੱਥ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸਫਾਰਤ ਮੁੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਿਚਮੰਡ
 ਰਿਲੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ
 7-8 ਡਾਲਰ ਬਣਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਟੈਕਸੀ ਚਾਲਕ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਵਰਜੀਨੀਆ ਡੀ. ਸੀ. ਰਹਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ,
 ਜੋ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ
 ਭਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਲਗਪਗ ਪੰਜ ਵਜੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ
 ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿਥੇ ਹੈ ਪਤੇਦਾਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ
 ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਵੀ ਹੋਈ
 ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਕ ਕੱਟੇ
 ਕੋਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਚਾਰ ਪੰਜ
 ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਧੰਦਾ
 ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਮੈਂ ਨਹਾ ਧੋਅ ਕੇ ਬੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਤ
 ਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ
 ਕਰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ 10 ਦਸੰਬਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨ
 ਵਜੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਦਿੱਖ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ
 ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਆਪਣੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਮਿੱਤਰ, ਰੇਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਅਤੇ
 ਨਵਾਂਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ
 ਗਲਜ਼ਬੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਯੂ. ਐਨ.
 ਓ. ਰੈਡ ਕੁਆਟਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਜਾਹਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ
 ਜਿਥੇ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿੱਖ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ
 ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਤਲ ਦੇਸ਼ ਦੱਸ
 ਰੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਦੇ ਦਫਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ

ਨਕਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਇਹ ਮੁਜਾਹਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੋਮਾਂਚਕ ਅਨੁਭਵ ਸੀ।

ਉਥੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਾਲਾ ਮਿਡਰਸ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ ਮਿਲ ਪਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੜੀਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਡੈਂਟ, ਡਾਟੇਈਆ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਅਜਨਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਰੋਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ, ਇਸ ਲਈ ਫਿਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਰੋਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਠੰਡ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭਾਰਤੀ ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਜਨਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਨਾਂ ਬਬਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਕਰਕੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਮੁਜਾਹਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਮੁਜਾਹਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਜੈਕਟ ਪਸੰਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਲੈ ਲਵੋ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਮਤਲਬੀ ਜਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਥੰਦੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ ਪਰ ਉਸ ਜੋੜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਵੱਲੋਂ ਵਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਅਪਣੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਨਾਂਹ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਜੈਕਟ ਅਤੇ ਪੈਂਟ ਦੇ ਬੱਲੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗਰਮ ਪਜਾਮਾ ਅਤੇ ਬਨੈਂਟ ਬਦੋਬਦੀ ਖਰੀਦ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ ਉਥੇ ਰੋਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਵੱਡਾ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਐਨੀ ਦੂਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤਸੱਵਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖੁਆ ਕੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਉਚੇਚਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਗਏ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਕੋਚ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ

ਹਰਿ ਰਾਜਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤਰਾਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।
 ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਐਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਨੂੰ ਇਸ
 ਰਾਜੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਫਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸਾਂ, ਕਿੰਨੇ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ
 ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੰਤ ਤੱਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਨੂੰ ਫੇਦ
 ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਇਕ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰਾਵਾਂ ਅਤੇ
 ਹੁਣ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸੈਨਹੋਜੇ ਸੀ ਪਰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ
 ਮੇਰਾ ਗੁਆਂਢੀ, ਜਿਹੜਾ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ,
 ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਿਦ ਕਰ ਬੈਠਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ
 ਆਓ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਰਾਹ ਵਿਚ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਹਾਂ
 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਉਹ
 ਮੇਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਮੇਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇ ਘੱਟੋ ਦੀ
 ਭਰਾਈਵਿੰਗ ਕਰਕੇ ਮੇਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵੀ ਬੜਾ ਚਾਅ
 ਕੀਤਾ। ਉਹਦਾ ਭਤੀਜਾ ਬਿੱਟੂ, ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹਾਣੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ
 ਨਾਲ ਖੇਡ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਤੇ
 ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਕ ਰਾਤ ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਭਾਈ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ
 ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਕੈਪਟਨ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸੀ, ਲਗਪਗ ਅੱਠ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ
 ਰਾਤ ਦੇ ਸਫਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸੈਨਹੋਜੇ ਬੱਸ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ। ਅੱਗੋਂ
 ਉਹ ਲੈਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
 ਸਿਖਟੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਬੱਚੀ, ਜਿਹੜੀ ਮਸਾਂ 7-8 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਸੀ, ਨੂੰ
 ਮਿਲ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਦੀ
 ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ
 ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਮਿਲਣ
 ਵਾਧੇ ਜਾਂ ਪਰ ਰਹਿਣਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਹਿ
 ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਦਾ ਹੀ ਘਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਲਗਪਗ ਤੀਹ ਸਾਲ
 ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ 'ਜੋੜਾ' ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੁਸਾਂਝ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ ਤਿੰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਹੀ ਛੱਤ
 ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵਾਲ ਬਣਾਉਂਦੀ
 ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ

ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗ ਚੱਲ ਕੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਈ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਸ਼ਿਦਗੀ ਦੀਆਂ ਅਸਲੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਅਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਖ ਸਮੁੱਚੇ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਾਡੀ ਟਾਲਿਆ ਪਰ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਇਕ ਪੇਟਰੋਲ ਪੰਪ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਭ ਫੌਜ ਮਨੋਰਥ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਅਨੁਭਵ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਸਟਮ ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ਡ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਉੱਕਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਹੱਸ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਥੇ ਤਾਂ ਜਵਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਏ ਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਹੋ। ਪੈਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਬਹਾਣੀ ਚੱਲ ਨਿਕਲੀ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸ਼ਿਦਗੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗਿਆ ਸਾਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਵਾਪਰੀਆਂ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਿਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਵੱਡੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਘਰ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਹ ਸੱਤ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਵਧੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠਰ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਡੀਲਰ ਵੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਵਧੀਆ ਕਾਰ ਅਮਰੀਕਨ ਕੰਪਨੀ ਡਿਊਕ ਦੀ 2000 ਡਾਲਰ ਵਿਚ ਖਰੀਦ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਟੈਸਟ ਵੀ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣਾ ਇਕ ਐਸਾ ਪੇਚੀਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਦਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਹੀ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦੀ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਗਈ। ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਫ਼ਕ 'ਤੇ ਗੱਡੀ ਡਰਾਈਵ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਡਾਰਟ ਵਿਚ ਡਾਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਖੁਦ ਦੀ ਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਰਸਤਿਉਂ 'ਕੋਲਾ' ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੰਕਰ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਦੀ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਨੇ ਮੇਰਾ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਹੌਸਲਾ ਤੋੜੀ ਰੱਖਿਆ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਣਾਂ ਮੇਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਫਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਨੂ ਬੰਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਜੋ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਵੱਡੀ
 ਸਮੱਸਿਆ ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ 11 ਵਜੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣਾ
 ਪਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆਉਣਾ, ਉਸ 'ਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਬਣ ਗਿਆ।
 ਹੁਣ ਵਾਹ ਦੀ ਸਿਰਦਾਰੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ
 ਮੈਂ ਇਹ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚੁੱਕੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਰਮ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ
 ਸ਼ਰਮ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਸੁਭਚਿਤਕ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋੜੇ ਦੇ ਲਗਪਗ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ
 ਕਰਦੇ ਸੀ। ਕਾਗਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਜੋ ਲਗਪਗ 2 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਸੀ, ਉਸ
 ਨੂੰ ਭਰ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਆਪਣੀ
 ਸਭ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਨਿਊਯਾਰਕ ਤੋਂ ਫੋਨ
 ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ
 ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ
 ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਗਿਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਖਰਚੇ
 ਵਾਲੇ ਗਿਰਦਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਬਹੁਤਾ ਬੱਝ ਨਾ ਬਣੇ ਸੰਗਠੇ ਜਹੇ ਨੇ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ
 ਦਾ ਭਾਵ ਪਤਾ ਪੁੱਛ ਕੇ ਲਿਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ-ਚਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਵੱਲੋਂ 2 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਦਾ ਚੈੱਕ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ
 ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
 ਬਹੁਤ ਬੱਝ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਮਾ ਕੇ ਮੋੜ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਰੱਖ
 ਲਵੋ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਏ।

ਪੇਸ਼ੇ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ
 ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਕਿਹਾ ਚਲੋ ਇਥੇ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦੇਵੋ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਨਾ ਲੱਗਾ
 ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ
 ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ 7 ਸੌ ਡਾਲਰ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਪੂਰਾ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਬਣਾ
 ਕੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੰਤਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਲੋ
 ਪਿਛਲਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲਾਹਿ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਹੀ ਫਿਕਰ ਹੈ, ਹੁਣ ਲਾਹ ਲਵਾਂਗੇ ਪਰ
 ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਫਿਕਰ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਟ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਪਏ ਉਸ
 ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬੱਝ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤਾਈਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ
 ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 12 ਵੱਜ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਵਜੇ ਫਿਰ ਉੱਠਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਸੋ-ਸੋ ਮੀਲ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਭਜਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੈਣ ਅਤੇ ਛੱਡਣ ਵਾਸਤੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਐਨਾ ਮਿਲਾਪੜਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬੋਝ ਹਾਂ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਮੈਂ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆਂ। ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੀ ਘਬਰਾਹਟ ਸੀ, ਉਹ ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਜੱਜ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜੱਜ ਸਮਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਮਿਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਜੋ ਵੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਕ ਰਿਟਾਇਰ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਮੇਰਾ ਦੋ ਭਾਈਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਜੱਜ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਤਣਾਅ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹੀ ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਤੇਰੀ ਫਾਈਲ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਪਾਸ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਕੀ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਸਕੋ ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੋਰ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸੌਖਿਆਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੇ ਏਥੇ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਜਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋ ਭਾਈਏ ਨੇ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਦੱਬਦਿਆਂ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲਗਪਗ 45-50 ਮਿੰਟ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੋਖਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਪੱਛੇ ਘੱਟੇ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੱਜ ਬੋਲਿਆ, ਵੇਲਡਨ ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਲਗਪਗ 1986 ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਸੁਣਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਹ ਨਾ ਕਰਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਕੇਸ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਾਈਂ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡਣ ਆਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਸ ਪਾਸ ਹੈ।

ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੋਨ ਕੁਲਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਸ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਵਧਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਫੋਨ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ

ਮਿੱਤਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਧੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਉਸ ਘਰ ਆਏ ਮੈਨੂੰ ਤੀਜਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੰਬਾ ਹੀ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਬਣਿਆ ਮਿੱਤਰ ਜਿਹੜਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੀਤ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ, ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਿੱਤਰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਏ। ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਗੱਪ ਸੱਪ ਮਾਰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵੱਜ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ਕੁਝ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਛੱਡ ਆਓ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਛੱਡ ਗਏ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪਵੇ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਘਬਰਾਵੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਖੱਬੀ ਬਾਹ ਵਿਚ ਹਲਕੀ ਹਲਕੀ ਦਰਦ ਅਤੇ ਭਾਰਾਪਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਜੇ ਮੈਂ ਇਸੇ ਉਧੇੜ-ਬੁਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਇਕ ਕੰਮ ਦੀ ਸਾਬਣ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਵੇਖ ਉਹ ਗੱਫੀ 'ਚੋਂ ਉਤਰ ਆਇਆ, ਕੁੜੀ ਵੀ ਖੜੇ ਗਈ। ਬੜੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੀਬੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਚਲੋ ਅੰਦਰ ਚੱਲੀਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬੀਬਾ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਢਿੱਲਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਸਰਦਾਰ ਗੱਭਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਅੰਕਲ ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਚਲੋ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਦੱਸੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮੇਰੇ ਘਰ ਅੱਗੇ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਓ, ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਨੀ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ ਵਿਖਾਓ।

ਹੁਣ ਰਾਤ ਦੇ ਲਗਭਗ 12 ਵੱਜਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਬਹੁਤ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਐਸੀ ਹੀ ਘਬਰਾਹਟ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਜਾਹਰ ਕੀਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਦਿਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਦੌਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਬੀਟਿੰਟ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਔਰ ਰੱਬੀਂ ਮੇਰੇ ਪਰਸ ਵਿਚ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਵੇਖੇ ਹੀ ਗੋਲੀ ਜੀਭ ਥੱਲੇ ਰੱਖ ਲਈ ਅਤੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਥੱਲੇ ਹੀ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਲਗਭਗ ਦੋ ਵਜੇ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਕੌਲ ਚੱਲਾ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਠੀਕ ਹਾਂ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੋ। ਬੜੀ ਦੇਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗੱਲੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਆਰਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ ਪਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫਿਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਧਣ ਲੱਗੀ।

ਸਵਾ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਭੈਣਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਆ ਜਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਸੱਦ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਵੇਖ ਦੋਵੇਂ ਘਬਰਾ ਗਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਤਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਖੜਾ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈਏ। ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਚੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ। ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਚੀਨੀ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਗਏ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣ ਲਈ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ-ਵੱਸ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਗੱਡੀ 'ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਓ.ਪੀ.ਡੀ. ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਵਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਾਊਂਟਰ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਹਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਛੇਤੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਫ਼ੁਰਤੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਠੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਰਮਾਮੀਟਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖ ਮੈਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਹਿਦਿਆਂ ਕਹਿਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਵਹੀਲ ਚੇਅਰ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਦ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਮੇਰੀ ਦਿਲ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਘੰਟੇ ਸੱਠ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ 29 ਅਤੇ 30 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਲਟਕ ਗਈ ਸੀ। ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬੇਤਲ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਨਟੈਂਸਿਵ ਕੇਅਰ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਇਕ ਪੁਰਜਾ ਜਿਹਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਈ ਤਾਰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਅਤੇ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਂ ਵੀ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ

ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਹੋਥ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਕਾਮ
ਜਵਾਬ ਦੇਣ 'ਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ। ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਿਸਟਰ
ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਆਪ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਗੱਡੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ। ਮਿ
ਹਾਂ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ ਤੇਨੂੰ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਸੀ ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਤੁਰ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹਾਂਸ
ਭਾਣੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਜੱਟ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ। ਉਹ
ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਦੂਜਾ
ਕੌਸ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਬਜ਼ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕੌਸ ਆਇਆ
ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰਫ 26 ਤਾਈਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਤੂੰ ਹੈਂ ਜਿਹੜਾ 30 ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਵਰਨਾ 35 ਤੱਕ ਅਪੜਦੇ ਅਪੜਦੇ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖੈਰ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਨਬਜ਼ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ
ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬਾ ਜਸਮੇਲ ਕੌਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨੌਰੀ
ਲਗਾਤਾਰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਝੁਕੇ ਰਹੇ। ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖਾਸ ਕਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੀਜੀ ਹੀ ਆਖਿਆ ਕਰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ
ਬਾਗੀ ਹਰਬਕਸ਼ ਸਾਰੇ ਵਾਰੋਂ ਵਾਰੀ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਫੀਮਾਉਂਟ ਦੇ
ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਭੂਆ ਜੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ
ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੇਰੀ ਖਬਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ
ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂ ਅਤੇ ਭੂਆ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਸਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂ। ਪਰ ਬੀਜੀ ਦਾ ਤਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਸੀ।
ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਘਰ ਇਕੱਲੀ ਅਤੇ ਵਿਹਲੀ ਹਾਂ,
ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿੰਨੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਦੀ
ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਬਾਗੀ ਅਤੇ
ਬੀਜੀ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਲਗਭਗ ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣ
ਕਰਕੇ ਪਿਆਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰ
ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਿਛੇ ਮੇਰੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਪਏ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੀ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਵੀ ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ
ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀ
ਭੂਆ ਜੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਬੜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲੋਂ
ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਮੇਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ
ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਖੈਰ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਭਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਮੇਰਾ ਫਿਰ

ਕਮਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਥੇ ਪੈਂਕਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਉਂਕਾ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ
 ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਰ ਸੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੌਰੇ ਦੀ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ
 ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਮੁਤਾਬਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਤੀਸਰਾ
 ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਦੂਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਰਹਿਣਾ
 ਬਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਰੇਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ
 ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਣਾ ਬਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ
 ਤਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਮੇਰੀ
 ਉਸ ਦਿਨ ਦੇਖੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ
 ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਨਿਊਯਾਰਕ ਜਾਣ ਲਈ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿੱਤਰ
 ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਪੰਤ ਨਗਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਵੈਟਰਨਰੀ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ
 ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ ਵਣਵਲਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
 ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ 'ਵਾਨਰ' ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਲੀਨਿਕ ਚਲਾ ਕੇ ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੇ
 ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਜਾਂਦੇ
 ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸੈਨਹੋਜੇ ਤੋਂ ਹਵਾਈ
 ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਹਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੋਲ ਜਾਣਾ
 ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ
 ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਾਲ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ
 ਭਾਇਮੰਡ ਬਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਇਕ
 ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ
 ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸੈਨਹੋਜੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵੀ ਉਸੇ ਨੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ
 ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਨਾਂ ਸੁੱਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ
 ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਬੀਬੀ ਗੰਗਾਨਗਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ 33
 ਐਚ ਜੋੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ 7 ਐਫ ਐਫ. ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ
 ਕਰਨਪੁਰ ਤੋਂ ਪਹਾੜ ਵਾਲੀ ਬਾਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ
 ਮਿਲ ਪਏ। ਹੁਣ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਉਸ ਬੀਬੀ
 ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸਿੱਧੀ ਨੇੜਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜਾ ਚਾਅ ਅਤੇ ਆਉਂਡਗਤ
 ਕੀਤੀ। ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨਾਲ
 ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ ਦਾ ਪੀ.ਏ. ਰਹਿਣ ਵਜੋਂ

ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ। ਖਾਸ ਉਸ
ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਰਕਾਰੀਆਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ
ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ
ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ
ਬਾਬਾ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਵਧੀਕੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਛੇੜਿਆ। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਮੇਕੇ ਬੀਬੀ ਕੌਲ ਘਰ ਆਏ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾਉਣ
ਜੋਗੀ ਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਤਾ ਲੱਗ
ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਉਹ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ
ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਵਧਦੀ ਗਈ।
ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਨਾਂ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੀਆਂ
ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਬੈਠ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੀਆਂ? ਉਸ ਦੇ
ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ ਅਸੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਲਗਭਗ
65-70 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਤਾਂ
ਮੇਰੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਮੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ
ਆਪ ਆ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਦਦ ਮੰਗਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸੀ।
ਉਹ ਪੂਰੇ ਗਿਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ
ਗਲੇ ਗੁਲਾਮੀ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਸੱਤ ਜਰਨੈਲ
ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੈਸੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਨਿਘਰ
ਜਾਣ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਖਾ
ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ ਪੈਣ, ਫਿਰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਹੈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ। ਮਰਨਾ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਹੈ ਪਰ
ਏਹੋ ਜਿਹੀ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਕੌਮ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇ। ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕੱਟਦਿਆਂ
ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੌਮ ਨੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਤ
ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵੀ ਹੱਥ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬਹਿ ਰਹਿਣ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ। ਪਰ ਸ਼ਹੀਦ
ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੈਕਿਆਂ ਬੂਹੇ ਬੈਠ ਦਿਨ ਟਪਾਉਣੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ
ਜਵਾਬ ਹੈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਔਰ ਸਭ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜੋ ਉਸ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ
ਕੋਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਆਇਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ 18
ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਡਾਲਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਵਾਉਣਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਮੈਂ
ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਕੌਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ

ਹੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਉਂ
ਜਿਉਂ ਉਹ ਮੇਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਜਨਮ ਲੈ
ਭਰੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੇ 18 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਲਰ ਵਿਚ ਬਦਲਵਾਉਣ
ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੇਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕਈ
ਰੁੱਝਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਪਿਛੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ? ਮੇਰੀ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਸੀ
ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਦੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ
ਬਿਸਕ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
ਅਮਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ
ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਤੱਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਇਹ
ਸਿਖਰ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ
ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ। ਜੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਵਸਦਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਉਸ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਨਾਲ ਪਈ ਤਰੇੜ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ
ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਇਆ ਮੋਹ ਭੰਗ ਨਫਰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਵਧ ਜਾਏਗਾ?
ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਸਾਰੇ
ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਮੋੜ 'ਤੇ
ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਮੋੜ ਮਾਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਨੀ
ਛੇਤੀ ਸਫਲ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਰੋਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਅਦ ਸਭ
ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਸ ਖੇਡ
ਤੋਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਅਣਜਾਣ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ
ਇਕ ਮੋਹਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ
ਬੈਠੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਓਨਾ ਚਿਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤੀ ਜਾ
ਸਕਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਲੋਟਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੰਤ
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ, ਇਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ
ਮੈਦਾਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਫਤਹਿ ਤੱਕ ਲੈ ਗਈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸੁਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ ਪਰ
ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕਹਾਣੀਆਂ
ਭਾਰਤ ਖਾਸਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ
ਬੜੇ ਪੁਖਤਾ ਇਤਜਾਮ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ

ਥਾਅਦ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਹੀ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਥਾਅ
 ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਸਮੇਂ ਰਿਬੋਰੇ ਦਾ ਹਾਲਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ
 ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਔਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੱਕ ਵਿਚ ਖਬਰਾਂ ਲਵਾਉਣੀਆਂ ਕਿ ਰਿਬੋਰੇ ਥਾਅ
 ਜੀ ਨੂੰ 20 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਬੱਲੇ ਪਿਆ
 ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਖਬਰ ਰੋਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਅਟੈਚੀ ਨੋਟਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਆਏ
 ਹਾਂ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਹੈ। ਰਾਹ
 ਪੁੱਛਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਹ ਰੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
 ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬੱਕ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਆਮ
 ਸਿੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ
 ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਖੁਦ
 ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ
 ਕੋਠੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਕਾਰਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ
 ਨੂੰ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਰੋਡੇ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ
 ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸੋਧਾ
 ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਏਨਾ ਵੱਡਾ
 ਰੁਤਬਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਔਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਜਦੋਂ ਆਪ ਸੋਧਾ
 ਵਿਚ ਬਹਿ ਬਹਿ ਇਹ ਖੰਭਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣਗੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ
 ਸੋਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ
 ਗਰੇਟੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬਣਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਫਿਰ
 ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ
 ਲਹਿਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸਹਾਗੇ ਦਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਅਮਲਾਂ
 ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਾਸ਼ ਭਾਈ ਤਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
 ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਜਿਹੜਾ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਚੀਖ ਚੀਖ ਆਖਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਰੱਬ
 ਦਾ, ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਓ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੇਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਜਿਸ ਮੁਕਾਮ ਤਾਈਂ
 ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿਚ ਉਸ 'ਤੇ ਉੱਚੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਖਰ
 ਤੱਕ ਪੁੱਜੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਉਚਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਤਾਂ
 ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਜੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ
 ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ। ਮੇਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ
 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਏਨੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਜਿਹੜਾ ਸੇਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ
 ਹੋਰ ਉਚਾਈਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਘਰ

ਥੋੜ ਜਾਂਦੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਪਿਛੇ ਵਜ਼ਨ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦਾ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਅਮਰੀਕਾ
 ਆਪਣੇ ਇਲਾਜ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਕੋਲ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਪ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋਈ,
 ਉਹ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਖੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ
 ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ
 ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ
 ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਸਿਵਾਇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਜਾਣ ਦੇ। ਜਦੋਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੀ
 ਚੋਣ ਵਿਚ ਕੈਪਟਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਵਿਰੋਧ
 ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ
 ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਦੂਕਝੜੀਆਂ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਲਪਿਆ
 ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਮਾਤਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟ ਉਤਰੇ
 ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਅਤੇ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵੀ
 ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੋਟਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕੱਢ ਲਾਵੇ।

ਪੰਜ ਸੱਤ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਡਾਕਟਰ ਦੋਸਤ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
 ਘਰ ਡਾਇਮੰਡ ਬਾਰ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਲਗਾਇਆ ਹਵਾਈ
 ਅੱਡੇ ਆ ਉਤਰਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਰਗਾ ਅਜਨਬੀ
 ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੈਨੂੰ ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ
 ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ
 ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਦੱਸੇ ਗੁਲੀਏ
 ਮੁਤਾਬਕ ਮੇਰੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ
 ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
 ਹੈ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ
 ਕਿ ਛੋਟਾ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਵੇਗਾ, ਉਸ ਮੇਰਾ ਅਟੈਚੀ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ
 ਸੀਟ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਗਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ
 ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਫਰ ਦੀਆਂ ਰਸਮੀ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ
 ਗੱਲਬਾਤ ਨਾ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਘਰ ਵਿਚ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ
 ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਅਤੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਕਰਮਜੀਤ
 ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਰ ਨਾਲ
 ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦੇਹਾਂ ਹੀ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਹੀ ਵਧੀਆ ਵੰਗ ਨਾਲ ਆਓ ਭਗਤ
 ਕੀਤੀ। ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ, ਚਾਹ ਪੀਤੀ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ
 ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਿਲੇ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਰੇਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਬਬਲੀ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਵੀ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨ ਰੁਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਫਿਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਖ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖਿਆਂ ਮੰਗ ਲਈ। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਤਸੱਲੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸਵਾਲ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਭਰਵਾਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਪੇਪਰ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਦੱਸਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਦਸ-ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਪੇਪਰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਦੱਸੀ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਇਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਖਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਲੱਭ ਦਿਆਂਗੇ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕਾਫੀ ਲੰਮੀ ਚਰਚਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਚੱਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਚਿਤੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਨਹਾਟਨ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੇਖਿਆ। ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਭੁੰਨੇ ਹੋਏ ਸਟੋਰ ਵੇਖੇ। 74ਵੀਂ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਇੰਡੀਆ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੇਖਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਨੂੰ ਏਸੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਬੰਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹੀ ਖਰੀਦਦਾਰ ਸਨ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਾਹੌਲ ਆਪਣੇ ਜਹੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਰਗਾ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵੇਖ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਥੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਏਥੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਮਾਨ ਵੇਚਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਕੋਈ ਚੱਪਲਾਂ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਜਰਸੀਆਂ, ਕੋਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਅਤੇ ਇਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਇਕ ਨੁੱਕਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੋਈ ਪੈਂਡਲਿਟ ਜਿਹਾ ਵੰਡ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬੰਗਾਲੀ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਾਫੀ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਮਨਪਸੰਦ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਰੇਲਵੇ ਟਰੈਕ ਜਿਸ

ਹਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਦੇ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾ ਆ ਸਕਦੇ
 ਹਨ। ਹੁਣ ਨੂੰ ਘਰ ਆ ਅਸੀਂ ਢੇਰ-ਚਿਰ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਹੋਰ
 ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹੀ
 ਸ਼ਰਭਮ ਮੋਢਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਏ। ਮੇਰੇ
 ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਵੀ ਲਗਭਗ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੁੱਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਰਹਿ
 ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੱਖਾ
 ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਦੁਕਾਨ ਅੱਗੇ ਟੇਬਲ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨਿਆਰੀ ਦਾ
 ਸਮਾਨ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪ ਵੀ
 ਦਿੱਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਰੇਲਵੇ 'ਤੇ
 ਕਿਵੇਂ ਬੜਨਾ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਉਤਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਥੋਂ ਟਿਕਟ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
 ਮੈਨੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਮੈਨਹਾਟਨ
 ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਮਨਿਆਰੀ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ
 ਚੀਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਵੇਂ ਧੰਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ
 ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਕਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬਸਤੀ ਮੈਨੂੰ
 ਲੈ ਗਏ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਨੀਗਰੋ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਵਿਦਾਸੀਏ
 ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਰੈਡੀਮੇਡ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਸੇ ਅੱਗੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ
 ਆਪਣਾ ਸਟਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ
 ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਭਲਕ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਉਥੇ ਸਟਾਲ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ
 ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ।

ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਸਟੋਰ 'ਚੋਂ ਉਸੇ ਦਾ ਪਿਆ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਮੁਨਿਆਰੀ ਦਾ
 ਸਮਾਨ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ
 ਮੈਨਹਾਟਨ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦ ਦਿੱਤਾ। 170
 ਡਾਲਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਵਾ ਸਾਰਾ ਸੀ, ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ
 ਆ ਗਏ। ਮੇਜ਼ ਲਾ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ।
 ਨੀਗਰੋ ਔਰਤਾਂ ਨਕਲੀ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸ਼ੋਕੀਨ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ
 ਹੀ ਮੈਂ ਸੋ ੩ ਫਲਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਵੇਚਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 50 ਡਾਲਰ ਮੁਨਾਫਾ ਸੀ। ਦਿਨ
 ਛਿਪਣ ਸਾਰ ਹੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨੋਂ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ
 ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲੱਗਾ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਵੱਟ ਕੇ ਘਰ ਆਇਆ
 ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਮੂਲੀ
 ਜਿਹੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸਾਂ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਰੇਖਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਬਲੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ
 ਮੇਰਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਅਤੇ

ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਜਾਗਣ ਲੱਗੀ। ਮੈਂ ਸਚ ਸੋਚ ਕੇ ਇਕ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰੇਖਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਈ ਘਰੀਂ ਗਿਆ, ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਸ. ਸੇਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਆਦਿ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਾਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਟੋਪਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਖਾਂ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ ਹੀ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਚਿਪਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੋਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਫਰੇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੈਨਹਾਟਨ ਦੇ ਹੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਯਹੂਦੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਫ੍ਰੇਮਿੰਗ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸ ਦੁਕਾਨ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਟੁੱਟੀ ਫੁੱਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨੌਕਰ ਜਿਹੜਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਸਮਝਾਈ। ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੱਚੀ ਡਾਲਰ ਪ੍ਰਤੀ ਫਰੇਮ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਜੜ ਕੇ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਤੈਅ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਦਣ ਹੀ ਰਾਤ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਨਾਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿੰਡ ਘਰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਜਲੰਧਰ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੋਰੀਅਰ ਅੱਠੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦਾ ਬੰਡਲ ਦੇ ਗਿਆ। ਪੋਸਟਰ ਆ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਮੈਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਯਹੂਦੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਸੋ ਫਰੇਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਪੰਜ ਸੌ ਡਾਲਰ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਮੰਗ ਲਏ। ਪੰਜ ਸੌ ਡਾਲਰ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਰੇਖਮ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਸੌ ਡਾਲਰ ਹੋਰ ਦੇ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰੋ ਜਿੰਨੀ ਮਦਦ ਚਾਹੋ ਅਸੀਂ ਦਿਆਂਗੇ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਸੌ ਫਰੇਮ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਉਦੋਂ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੈਂ ਦਸ ਫਰੇਮ ਲੈ ਕੇ 74ਵੀਂ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਸ ਦੇ ਦਸ ਫਰੇਮ ਵਿਕ ਗਏ। ਪੱਚੀ ਡਾਲਰ ਦਾ ਫਰੇਮ ਜਿਹੜਾ ਪੋਸਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਜੋੜ ਕੇ 30 ਡਾਲਰ ਦਾ ਪੈਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸੱਠ ਡਾਲਰ ਰੱਖੀ। ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਸੌ ਡਾਲਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ

ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਭਜਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੋ ਸੌ ਡਾਲਰ ਬਚਾ ਲਈਏ, ਉਸ
 ਦਿਨ ਖਰੀਦ ਚੰਗੀ ਦਿਹਾੜੀ ਲੱਗੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਬਾਬਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
 ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੀ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ
 ਦਾ ਖਰਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ
 ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਨੀ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਧੰਦਾ
 ਛੱਡ ਕੇ ਇਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਾ
 ਰਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਮੇਹਰਬਾਨ ਦੋਸਤ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਰੱਦ
 ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ
 ਅਮਰੀਕਾ ਛੱਡਣ ਦਾ ਦੁਖਦ ਅੰਤ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਰਕੇ
 ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਖਰਚ ਕਰ
 ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੰਮ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਟੋਰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ
 ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੋਸਟਰ ਦੇ ਕੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਫਰੇਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ
 ਸਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖੁਦ ਫਰੇਮ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਦਿੱਤੀਆਂ।
 ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਫਰੇਮ ਰੋਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਨ
 ਸਾਰਾ ਰੈਡੀਮੇਡ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਪੋਸਟਰ ਨਾਲ ਮੈਚ ਕਰਦੀ
 ਸੈਟਿੰਗ ਕਰਕੇ ਸੈੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਰੇਮ ਵਿਚ ਫਿਕਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ।
 ਬਾਹਰ ਗੱਤਾ ਲਾ ਕੇ ਮੋਖਾਂ ਲਾਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਟੰਗਣ, ਪੇਚ ਲਾ ਕੇ
 ਪਿਛੋਂ ਟੋਪ ਲਾ ਦੇਣੀ। ਬੱਸ ਮਹੀਨੇ ਭੇਦ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਫਰੇਮ ਕਰ ਕਰਕੇ
 ਦੁਕਾਨ ਭਰ ਦਿੱਤੀ।

ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੋਟਕ ਹੋ ਗਈ।
 ਗਾਹਕ ਵੀ ਦੂਰੋਂ ਦੌੜੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਆਰਡਰ
 ਮਿਲਣ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵਕੀਲ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ
 ਲਗਭਗ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਆਰਡਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਪਤਾ
 ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਨ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ
 ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਆਪੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੁਝਾਅ ਕਦੀ ਵੀ ਅਮਲ ਵਿਚ
 ਨਾ ਆ ਸਕਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ
 ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਭਾਰਤੀ ਦੂਤਾਵਾਸ
 ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣ ਤੱਕ ਪਿਛਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ
 ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਇਹ
 ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਾਲਾਂ ਲੱਗਣ ਦਾ ਲੰਮਾ ਚੱਕਰ ਪੈ ਗਿਆ, ਜਿਸ
 ਨੇ ਮੇਰੀ ਪਿਛਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ
 ਦਿੱਤਾ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਫਿਰ ਵਿਗੜਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਵੇਰ ਨੌਂ ਵਜੇ

ਤੋਂ ਸਾਮ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤਾਈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਟਰੇਸਿੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ। ਮੁਕਾਮ ਨੂੰ
ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੱਪੜੇ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ
ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ 14
ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂ 14 ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਤੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਪਸ ਦਿਆਂਗੇ,
ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਇਫ਼ੀਆ ਇਸੇ ਕੰਮ ਜਾਣਾ।

ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਘਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ
ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦਿਲੀ ਇੰਛਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ
ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ 14 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਸਾਡੇ
ਲਈ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਲਾਹ ਦਿਆਂਗੇ।
ਨਾਲੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਲੱਗ ਜਾਊ ਨਾਲੇ ਇਹ ਬਣਿਆ ਬਣਾਇਆ ਕੰਮ ਹੈ, ਆ ਕੇ
ਮੁੰਡਾ ਸਾਂਭ ਲਊ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਹੈ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ
ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਭਰਿਆ। ਪਰ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਕਾਫੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ
ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਿੱਖ ਯੂਥ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਬੋਲ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ, ਇਸ ਲਈ
ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਪਛਾਣ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵਸੀਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਲੈਣੀ ਛੱਡ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ
ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਮਕਾਨ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ
ਖੁਦ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ
ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਗੱਲ
ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਇਕ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ
ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਪਰ ਮੇਰਾ
ਵੀ ਅਜੇ ਕੰਮ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਏਨੇ ਹੀ ਰੱਖ ਲਓ। ਔਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਹੋਰ ਗੱਲ ਆਖੀ ਅਖੇ ਇਹ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਵੱਲੋਂ
ਮਦਦ ਸਮਝ ਕੇ ਰੱਖ ਲਓ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮਦਦ
ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ
ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਘਰ ਆ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ,
ਜਿਹੜੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਇਕ
ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਮੁਦਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੈਂ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।
ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਗਲੇ

ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਲੜਕਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾੜ ਦਿਆਂਗੇ। ਪੈਸੇ ਓਦੋਂ ਦੇਣੇ ਸਨ ਜਦੋਂ
ਵੀਹਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅੱਠ ਦਿਨ ਹੋਰ ਪਏ
ਸਨ। ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਤੁਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ
ਤੁਰਾਂ ਨਾਲ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਦੋਵਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਘਰ ਪੂਰਾ ਹੋ
ਗਿਆ। ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਿੰਨੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਰ ਕਰ ਲਓ ਥਾਕੀ ਮੈਂ
ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ।

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇੰਡੀਆ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ
ਨੂੰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਣੇ ਦਿੱਲੀ ਸੱਦ ਲਿਆ ਅਤੇ ਏਧਰ ਮੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ
ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸਭ ਖੇਡ ਵਿਗੜ ਗਈ ਜਦੋਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ
ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ
ਆਪ ਮਕਾਨ ਖਰੀਦਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਪੈਸੇ ਦੀ ਸਖਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਪੈਰ ਦਿੱਤੇ ਜਵਾਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੀ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ
ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਉਣ
ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸ
ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮਾਲ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ
ਪੋਸਟਰ ਪਏ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮਟੀਰੀਅਲ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਰੱਖ
ਲਓ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਾ
ਆਏ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹੋਰ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਇੰਜ ਕਰੋ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ,
ਦਿੱਲੀ ਜਿਸ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁੰਡੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਠਹਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਥੇ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਛਾਪਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਰੱਬੀ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਉਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵਗੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ
ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਗਈ। ਪਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਏਨਾ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ
ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਫਲਾਈਟ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਪਰਤ ਆਇਆ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਬੰਧ ਏਨੇ ਤਲਖ ਹੋ ਗਏ
ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਨਾ ਰਿਹਾ।
ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਸ ਨੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ
ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਲੱਤ ਨਾ ਲਾਈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਖਸ ਦੇ ਘਰ ਮੈਂ ਸਾਲ ਭਰ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤ
ਕਰਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ
ਸਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ
ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਗਈ ਸਾਰਿਆਂ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ ਭਰ ਰੋਟੀਆਂ ਖਵਾਈਆਂ
ਦਾ ਚੇਗਾ ਸਿਲਾ ਤਾਰਿਆ। ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਦੇਸ ਆਏ ਦੀ ਬਾਹ ਨਹੀਂ

ਵਤਨੀ ਅਤੇ ਇਹ ਰਸਤਾ ਮੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ
 ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਸੀ ਲਏ। ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਂ
 ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਾਂ ਅਤੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਗਰਜ਼ਰੀ ਦੇ
 ਚਲਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਰਹਾਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
 ਪੈਸੇ ਲਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਹਨ
 ਦਾਖਾ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ
 ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ
 ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਟੋਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਕੱਚਾ
 ਮਾਲ ਲੈ ਲਓ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਸਿਰਫ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਜਿਸ
 ਵਿਚ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰੋਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਹਜ਼ਾਰ ਮੂਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਇਕ
 ਹੋਰ ਜਣੇ ਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਸਕਾਂ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਕਦ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ
 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਏਨੇ ਕੁ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ
 ਦਿਆਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਫਿਕਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੱਲ ਨਾ ਖਿਲਰੇ ਮੈਂ
 ਸਟੋਰ 'ਚੋਂ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦਾਖਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਚੋਰਾਂ
 ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ
 ਸਮਾਨ ਚੁੱਕਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ। ਕਹਿਣ
 ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰੋ ਫਿਰ ਜਾਣ ਦਿਆਂਗੇ। ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ ਤਾਂ 8300
 ਡਾਲਰ ਬਣਿਆ। ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਹੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਬਲਵਿੰਦਰ ਨੇ ਲੈਣ
 ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬੈਗ ਚੁੱਕ ਲਗਾੜਿਆ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ
 ਸਾਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਦੀ ਉਡਾਨ ਵੜੀ ਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਖਸਤੀ ਤੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਛੇ ਸੌ ਡਾਲਰ
 ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣ ਦਾ
 ਆਪਣਾ ਵੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹਾਂ ਪਰ
 ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਲਵਿੰਦਰ ਵਰਗੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਸਲੂਕ ਨੇ ਏਨਾ
 ਉਪਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਅਜਨਬੀ
 ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ।

ਮੈਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਇਹ
 ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਮੁੜ ਏਥੇ ਆਉਣਾ ਹੈ
 ਪਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਏਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਮਾੜਾ
 ਕਹਿਣ, ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਲ ਭਰ ਖਵਾਏ ਨਮਕ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ
 ਝੁਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾਖਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ

ਸਾਡੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਮੁਦਲ ਦੇ ਪੈਸੇ
 ਮੇਰੇ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਉਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਟਕਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਦਿਲ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਵਾਸਤੇ
 ਕੁਝ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨਾਲ
 ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਲਗਾਅ ਏਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਹਨੇਰ
 ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਤਿੰਨ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਅਤੇ
 ਹਰ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਮੇਰੀ
 ਤੰਗੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਧੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ
 ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਦਰਾਣੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ
 ਸਿੰਘਣੀ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਰ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ
 ਸਾਡੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਚੰਦ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਿਗਲ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ
 ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਦੀ ਵੀ ਅਫਸੋਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੁਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
 ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਰੋਸ਼ਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਨਾ
 ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ
 ਸਾਂਝੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਪੈਸੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ
 ਨੀਵਾਂ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਨਾਂਹ ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 15-20 ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ
 ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਬੇਟਾ ਵੀ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ
 ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਨਾ ਜਾਓ ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜਾ
 ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ-ਦੋ ਦਿਲ ਦੇ ਦੋਰੇ ਝੱਲ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੀਸਰੇ ਦਾ ਇਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ
 ਔਖਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਖੀਰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ
 ਹੀ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਟਿਕਟ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ
 ਭੇਦ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਾਲਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ
 ਜਦੋਂ ਫੋਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਹੁਤ
 ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਓ। ਸੋ ਇਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਚਾਵਾਂ ਫ਼ਰੀ ਚਾਹਤ ਦਾ ਦੁਖਦ ਅੰਤ।

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਬੜਨ ਲਈ
 ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਏਨੀ ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਫੈਲਾਏ ਜਾਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ
 ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਸਭ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨਫੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।
 ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਅੱਗੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਦੋਰਾਨ ਮੈਨੂੰ
 ਵੀ ਉਥੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋਣ
 ਵਰਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਵਰਗੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਿਤ

ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪਲ ਪਲ ਇਸ ਲਈ ਜੂਝਦਿਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ
 ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡੇ ਖਿਲਾਰਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਨੇੜਿਓਂ ਤੱਕਿਆ। ਉਸ
 ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਪੱਤਾਲੀ ਪੱਤਾਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ
 ਸਮਰਥਨ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ। ਬਿੱਲ ਕਲਿੰਟਨ ਦੇ ਦੌਰ
 ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ
 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖਤ ਲਿਖਣਾ ਡਾ. ਐਲਖ ਦੇ
 ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਆਪ ਨਾ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹ ਭਰ ਪਾਈ ਤਿਹ ਨਿੰਦੇ
 ਜਿਸ ਗੰਗਾ ਆਨੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ
 ਵੱਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਲਖ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾੜਾ ਹੀ
 ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਤਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੁਢੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ
 ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੀ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਛੂਹ ਲਵੇਗਾ
 ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਹੋਣੀ ਜਾਪਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖ
 ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸੇ ਤੁਰਦੀ ਗੱਲ ਸਦਕਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ
 ਤੇਰੀ ਫੁਲਕਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ
 ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਰ ਸੂਝਵਾਨ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ
 ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜੇਕਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਤੈਅ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ
 ਜੰਗ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਇਸ ਦੇ ਪੁਖਤਾ ਇਤਿਜਾਮ ਕਰਨੇ
 ਪੈਣਗੇ। ਐਸੀ ਸੋਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਏਕਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ
 ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਸਕੇ।

* * *

ਕਿਵੇਂ ਲੱਥੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸਤਾਰ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਭਤੀਜਾ, ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ-ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ, ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਉਦੋਂ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੱਖਣੀ ਬਾਹੀ ਵਾਲੇ ਬੰਨੇ ਉਹੋ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸਰੋਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਬਾਹਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੱਦਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਜੋੜਾਂ-ਤੋੜਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਖਿਡਾਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਫਤਰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਬਸ ਫਤਹਿ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਵੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਛਿੜਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਬੜਾ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਸੱਚ ਜਾਨਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਵਾਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਮੈਂ ਸਭ ਸਤਿਬਚਨ ਕਹਿ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਦਸਤਾਰ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ, ਨਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲੱਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ

ਦੀ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸਾ ਕਿ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਐਨੇ ਮੰਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸੋਝਦਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੁਸੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਚੱਲੋ, ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀ 'ਤੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਅ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਬਹਿ ਕੇ ਉੱਥੇ ਉੱਠ ਆਇਆ। ਏਹੀ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਦੱਸੀ।

ਦਸਤਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁਪਚੁਪ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੀਡੀਆ ਯੁੱਗ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਐਸੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਲੁਕੇ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਉਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਮਿਜ਼ਾਈਲਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਹਿੱਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰਮੰਦ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖਸਲਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫਿਕਰ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਧਿਆ ਹੋਇਆ ਵਾਰ ਇਕ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 16ਵਾਂ ਮੁਖੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਉਹ ਚਿੰਗਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਫੂਕ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਧਿਰ ਦਾ ਏਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪੇ ਸਾਡੇ ਲੈਣਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸਨ।

ਬਿਆਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਮਬਾਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਇਸ ਖਬਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਵੇਖੋ ਜੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਸੋਹਲਵਾਂ ਮੁਖੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਸੱਤ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਹੋਈ ਇਸ ਤਕਨੀਕੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਭੇਰ 'ਤੇ
 ਘਰਿਭਿਆ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਸੋਹਲਵਾਂ ਮੁਖੀ ਐਲਾਨਿਆ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ
 ਨੇ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਵੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਐਸਾ
 ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੁਆਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ
 ਭਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਡੁਫਾਨ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਸਤਾਰ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ
 ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹੱਡਕੁਆਟਰ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਆਪਣੇ ਕੈਨੇਡਾ,
 ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਲੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਅਨਰਥ
 ਲਈ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਹਰ ਵਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਥੜੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
 ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਨਤੀਜੇ ਮਨਭਾਉਂਦੇ ਨਾ ਆਉਣ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ
 ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਸੇ 48 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਂਡ ਦਾ ਭੋਗ ਪੂਰਾ ਦਿੱਤਾ
 ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਲੰਧਰ
 ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮ
ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਆਪ ਉਹ ਇਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਹਸੀਅਤ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ
 ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੇ ਅੰਤ ਹੋਣ 'ਤੇ
 ਮੋਹਰ ਲਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੁੱਛਦਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਸਤਾਰ ਵਾਪਸ
 ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦਬਾਅ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਾਰੇ
 ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।
 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਦੇਣ
ਵਾਲੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹੋ ਆਪਣੀ
 ਪਹਿਲੀ ਬੱਝੀ ਦਸਤਾਰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਕੇ ਰੱਖੋ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਾਬਾ ਆਪਣੀ
 ਦਸਤਾਰ ਖੋਹਣ ਲੱਗਾ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦਸਤਾਰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾਹ ਕੇ ਲੈ
 ਜਾਵੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਪਿੱਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਤਰਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
 ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ
 ਚਾਲਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਰਮ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ
 ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਸਹੀ ਸੀ।

ਦਸਤਾਰ ਖੁਸ਼ਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਸ਼ਨ ਸੇਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ
 ਨੇ ਮਨਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਟਕਸਾਲ 'ਤੇ
 ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਸੂਲ ਵਾਂਗ ਚੁਭਦੀ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਨਾਲ ਦੂਰ

ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਦਸਤਾਰ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਤਾਂ ਅਜੇ
ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਸਨ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਹੱਥੀ ਦਿੱਤੀ ਭਾਈ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਉਂ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਰੋਲ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਦਸਤਾਰ 'ਤੇ
ਝਪੱਟਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਨਾ ਸ਼ਰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਸੰਕੋਚ। ਇਥੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੀ
ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ
ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ
ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੰਸਥਾ ਮਹਿਤਾ ਚੌਕ ਦਾ ਟਰੱਸਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ
ਆਪਣੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਹਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ
ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਧੜਾ ਸੀ, ਨਾ ਸਰਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਔਕਾਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਤੀਰ ਸਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਸੀ।
ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ
ਮਹਿਰੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰੀ। ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਬਾਦਲ ਦੀ
ਝਲੀ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮਾਨਤਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ
ਮਾਨਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਵੀ ਮਹਿਰੀ ਪਈ ਜਦੋਂ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਝਲੀ
ਵਿਚ ਪੈਂਦਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਿਰੋਪਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਟਕਸਾਲ
ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਣ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੀ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੀ ਦਾਹੜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਅਤੇ
ਰੰਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਬਧੀ 'ਤੇ
ਅਤੇ ਨਾ ਰੰਗੀ 'ਤੇ ਹੀ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ।

* * *

ਕੀ ਹੈ ਕੈਟ ਵਰਤਾਰਾ

ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਸੁੱਖੀ ਨਾਂ ਦੇ ਕੈਟ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਉਜਾਗਰ ਹੋਇਆ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਕਈ ਦਿਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਏ ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਨਾਲ ਇਹ ਬੋਝੀ ਬਹੁਤ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਐਸੇ ਹੀ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹੋਰ ਕੈਟ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਦਲੀਆਂ ਪਛਾਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅੱਜ ਵੀ ਆਮ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੇ ਲਗਪਗ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਜਹਾਰ ਆਲਮ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਹੋਣ ਮੌਕੇ ਆਲਮ ਸੈਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਕੈਟ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਖਾੜਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ, ਕੁੱਟਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੇਡੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਵੱਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਸੇ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਕਈ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਐਸੇ ਲੁਟੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹਾਸਲ ਸੀ।

ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੁਟੇਰਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ-ਸੁੱਚੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਵਗਦੀ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਹੱਥ ਧੋਣ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਇਸ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਹਮਾਇਤ ਸਦਕਾ ਉਹ ਬੇਖੋਫ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ। ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਚੋਹਰੇ ਫਾਇਦੇ ਲਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਾਲ ਨਾਲ ਘਰ ਤਾਂ ਭਰੇ ਹੀ, ਜਦੋਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੱਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਪਾਲੇ ਇਹ ਸੂਰਮੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜੇ

ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਹਲਾਲ ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਖੂਨੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਖਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਇਨਾਮ ਹੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਗੋਂ ਸਟਾਰ ਵੀ ਲਵਾਏ ਤੇ ਤਰੱਕੀਆਂ ਵੀ ਲਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਜੇਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਥਾਣੇ 'ਚ ਬੰਦ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਿਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਉਥੇ ਸੂਰੀ ਨਾਂ ਦਾ ਐਸ. ਐਚ. ਓ. ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਬੰਡਾਲੇ ਅਤੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮੁੰਡੇ ਉਸ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਥਾਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਛੁਡਾਉਣ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਥਾਣੇ 'ਚ ਜ਼ਮਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਉਦੋਂ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਆਪ ਹੀ ਘਰੋ-ਘਰੀ ਪਰਤ ਆਏ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ, ਉਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੁੱਟ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ-ਪੱਤੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇਖੋਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਕੈਟ ਬਣਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਾਮਲਾ ਸੰਤੋਖੇ ਕਾਲੇ ਦੇ ਕੈਟ ਬਣਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਆਦਾ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਖਾੜਕੂ ਸਫ਼ਾ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਗਿਣਿਆ ਚੁਟਿਆ ਨਾਂ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੈਟ ਬਣ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰੇਆਮ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ 'ਤੇ ਖਾੜਕੂ ਸਫ਼ਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਦਿਨ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਅੰਦਰ ਬੰਨੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟਾ ਘਰ ਚੌਂਕ ਬੰਨੇ ਲਿਆ ਕੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਅਸੀਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਘੱਟਾ ਘਰ ਚੌਂਕ ਵਾਲੇ ਬੰਨੇ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਬਾਰੀ ਬਾਣੀ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਿਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨੰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਦਿਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਕਸਾਵੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਵਿਰਕ (ਮੌਜੂਦਾ ਡੀ. ਜੀ. ਪੀ.), ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਡੀ. ਸੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਪ ਆ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਮੋਰਚੇ ਢਾਹੁਣ ਲਈ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਘਟੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗਿਣੀ-ਮਿੱਥੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਕਰਵਾਈ

ਗਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਵਿਰਕ ਸਚੀ ਸਖਤ ਫੰਟੜ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਇਹ ਹੋ
ਸਾਰੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੇਡੀ ਗਈ ਖੇਡ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ
ਸਕੋਰਰ ਸਿੰਘ ਨਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮੁੜ ਕੀ ਬਣਿਆ, ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਦੇ
ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨੋਟ
ਕਿਤੇ ਲਗਪਗ 12 ਕਿਲੋ ਸੋਨਾ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਆਸ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ
ਸਨੇ ਵਿਚੋਂ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕ
ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਕਈ ਬਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਐਸ. ਐਸ.
ਪੀ. ਤੋਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ
ਸਨ। ਬਾਣਾ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦਾ ਐਸ. ਐਚ. ਓ. ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਖਾੜਕੂਆਂ ਹੱਥ ਇਸੇ
ਰੈਕੜ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ
ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ
ਬਾਰਨ ਬਣਿਆ।

ਬਾਣਿਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਤੱਕ ਸਿੱਧੀ ਪਹੁੰਚ ਨੇ ਕੈਟ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ
ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਲਗਪਗ ਹਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ
ਕੈਟ ਫੋਰਸ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਦਨਾਮ
ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਚਾਈ ਲੁੱਟ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ
ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੀ ਡਰੇ। ਇਸੇ ਵਰਤਾਰੇ ਕਰਕੇ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ
ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ। ਵਰਨਾ
ਅਸਲ ਮਾਅਨੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਈ 'ਤੇ
ਆ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਬਕ ਸਿੱਖਾ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ
ਵੀ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਡੀ. ਜੀ. ਪੀ. ਵਿਰਕ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ
ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੈਟ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਪਰ
ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ
ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਕੈਟ ਨਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਿਤ ਸਨ
ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੰਮੀ ਚੋੜੀ ਸੋਝੀ ਸੀ। ਹਵਾ ਦੇ
ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਵਹਿ ਕੇ ਇਹ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉੱਡ ਗਏ। ਪਰ
ਅਸਲੀ ਕੈਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਖਤਰਾ ਸੀ ਅਤੇ
ਅੱਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੌਮ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ
ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰੀ
ਡੋਗਰਾਸ਼ਾਹੀ ਵਾਂਗ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜਿਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗਰਿਆ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਬਘਿਆੜਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਅਤੇ ਪਛਾੜਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਕੈਟ ਭਾਵੇਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੀ ਥਾਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਵੀ ਹੋਣ, ਕੌਮ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ, ਵੱਡੇ ਕੈਟ ਜਿਹੜੇ ਦਿਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਮ ਵਿਚ ਪਤਲੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਗਤ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨਖਾਨੇ 'ਚ ਚੜ੍ਹਗਿਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕੌਮ ਦੀ ਬੜੀ ਜਿਸ ਭੰਵਰ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੇ ਕੋਈ ਚਾਂਸ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਲਾਹ ਆਪ ਹੀ ਚੱਪੂ ਰੋੜ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਟ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਕੈਟ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਹਨ।

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਵਰਗੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮਵਰ ਟ੍ਰਸਟੀ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਕਵਿੰਟਲਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਗੋਲੀ-ਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਆਰ. ਡੀ. ਐਕਸ. ਵਰਗਾ ਘਾਤਕ ਪਦਾਰਥ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਕੇ ਅਗਰ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਹੀ ਥਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਪਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਅਸਲੇ ਦਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਵੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਐਨੀ ਕਿ ਅਸਲਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਸਲੇ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਹ ਮਹਾਨ ਟਰੱਸਟੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਪਲਾਟਾਂ 'ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਗੈਨਮੈਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ ਸੁੱਖੀ ਕੈਟ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਖਮਲੀ ਲੋਈਆਂ, ਦੁਸ਼ਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਫ਼ਿ ਤੇ ਸਿਰੋਪੇ ਬਖਸ਼ੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਬਚੇਗਾ ਉਹ ਖੇਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾੜ ਨੇ ਹੀ ਖਾਣ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਛਾਨਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਮਾਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਐਸੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਲੀ ਕੈਟਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਬਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਦਬਦਬੇ ਤੋਂ ਡਰਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਉਂ-ਨਿਉਂ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੌਮ ਜਾਗ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਧਿਆਂ ਦੇ ਪਈ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲ ਧੂਹ ਕੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਰੂੜੀਆਂ 'ਤੇ ਚਰਨ

ਜੰਗ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।

1984 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ ਉਥੜਿਆ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਦੋਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਚੌਧਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇੜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਬਿੜਕ ਕੇ ਸਿਰਫ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਤੇ ਚੌਧਰ ਕਿਸ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਪੁੱਠੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਰਮਾਰੂ ਜੰਗ ਦੀ ਬਲਦੀ ਅੱਗ 'ਤੇ ਤੇਲ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਐਨਾ ਉੱਚਾ ਭਾਂਬੜ ਬਲਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੀ ਭਸਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੁਹਰੇਲ ਕਿਉਂਕਿ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਿੜਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਐਸੇ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਾਉਣ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਇਹੋ ਬਦਨੀਅਤੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮਹਿਤਾ ਚੌਂਕ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪ ਸੌਂਪ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਐਸੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਣ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਲੀਹੋ ਲਾਹੀ ਰੱਖੀ। ਜਿਸ ਮਹਿਤਾ ਚੌਂਕ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਪਸੀਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਮਹਿਤਾ ਚੌਂਕ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਬਣੀ ਸੀ, ਟਕਸਾਲ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਪਰਖ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਭਰਮ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤਾਈਂ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤਾਈਂ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਟਕਸਾਲ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਹੋਈ ਪਰ ਬਣਿਆ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ। ਅਖੀਰ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਐਸੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ

ਅਕਸ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਵਾਇਦਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਐਨੀ ਘਟੀਆ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਆਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ਾਨਮੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਇੱਜ਼ਤ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੰਜ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੁਕਰ ਜਾਣ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਵੀ ਬੰਦ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅੱਜ ਟਕਸਾਲ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਧਿਰਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਧਿਰ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਨੰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਮੁਜਾਹਰੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਦੀ ਟਕਸਾਲ ਬਾਦਲ ਵੱਲ ਝੁਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰੀ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਵੀ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਵਾੜ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਸੇਹ ਦਾ ਤੱਕਲਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਅੰਦਰ ਗੰਢਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਕੈਟ ਬਣਨ ਵਰਗੇ ਘਟੀਆ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਅਮਰਵੇਲ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾ ਜਾਣਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜੜਾਂ ਤਾਈਂ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੀ ਕੈਟ ਵਰਤਾਰਾ ਜਿਹੜਾ ਕਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੇ ਖਾੜਕੂ ਸੰਤੋਖੇ ਕਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੌਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤੋਖੇ ਕੈਟ ਰਾਹੀਂ ਕੌਮ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਕੌਮ ਵਿਚੋਂ ਕੈਟ ਲੱਭਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਜਥੇਦਾਰ ਆਪ ਹੀ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖੁਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਮਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1984-85 ਵਿਚ ਸੀ।

ਬੋਲਿ ਸੁ ਧਰਮੀਝਿਆ ਮੋਨਿ ਕਤ ਧਾਰੀ ਰਾਮ

ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਸਿਮਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪਰ ਮੱਲੋਜ਼ੋਰੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਪੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਗਵਾਚ ਜਾਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਫਰਜ਼ੀ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿਰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਾਜ਼ਾਦਮ ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਹੋੜ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ' ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਦਲੀਲ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਠੋਸਟ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗਲਤ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਏ 'ਤੇ ਪਏ ਔਲੇ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕੋਈ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ

ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਦਿਆਂ। ਜੇਕਰ ਐਸਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਲਵਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਹੀ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ, ਸੱਚ ਲਿਖੋਗਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਾ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਮਰ ਦੇ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਪਲ ਵੀ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਮਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਸਅਰਾਈਆਂ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਕਸੂਰਵਾਰ ਬੰਦੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਈ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਸੁਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਚਲੇ ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਲਿਆਉਣਾ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬੀਤਿਆ ਕਿਵੇਂ? ਉਸ ਲਈ ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ? ਇਹ ਲਿਖ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀ ਤਾਂ ਕਰ ਜਾਈਏ। ਪਰ ਜਵਾਬ ਇਕੋ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਭਾਬੜ ਬਲਣਗੇ, ਬਿਨਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਸਹੇੜ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਝੜਾ ਰਾਹ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਬਦਲ ਦੇ।

ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੂਝਵਾਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਖਾੜਕੂ ਸਫ਼ਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਹਰ ਵਾਰ ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਇਸ ਸੜਦੇ ਬਲਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਅਜੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਅਖੀਰ 'ਬੋਲ ਸੁਧਰਮੀਤਿਆ ਮੇਨਿ ਕਤ ਧਾਰੀ ਰਾਮ' ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਿਆਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੱਚ ਲਿਖਣਾ, ਨਤੀਜਾ ਚਾਹੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਧਾਰ ਕੇ ਆਪ ਲਿਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਮਿਆਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ਜਿਸ ਮਿਆਰ ਦੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹ ਤਿੰਨ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਮਿਥ ਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਰਥ ਸਿਮਟ ਕੇ ਛੋਟੇ ਹੋ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜੇ ਜਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਕੈਵੇਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਾਂ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਸੀ ਮੈਂ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜੇ ਹੁਣ ਉਖਲੀ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੋਹਲਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਤਾਂ ਵਿਸਾਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਜੈਸੀ ਵੀ ਹੈ ਲਿਖਤ ਆਪ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਿਆਰੀ ਅਰਥ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕਰ ਲੈਣੇ।

ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ

1. ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ 2002 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਾਤੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਨਜ਼ਰੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਔਰ ਜਿਸ ਦੇ ਸਹੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਕਰਤਿਆਂ ਨੇ 26 ਫਰਵਰੀ 2006 ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਣਾ।

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਾਬਾ ਜੀ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਣਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਨਾਚੀਜ਼ ਲਈ ਬੜੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਵਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਜੋ ਮਿਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੇ ਹੋ, ਉਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸ਼ੰਕੇ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਰਗੀ ਬੇਦਾਗ਼ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਕੌਮੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਭਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਉਂ ਇਸ ਨਖਿੱਧ ਪਿੜ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣਗੇ? ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਸੰਵਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੌਮ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅੰਦਰ ਧਰਮ ਜਦੋਂ ਇਕ ਤਜਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਜ਼ਰੂਰ ਉਹ ਇਸ ਮੁਰਦਾ ਜ਼ਮੀਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਤੁਰੇ ਹੋਣਗੇ। ਆਪ ਦੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ, ਕੌਮੀ ਪਿਆਰ, ਕੌਮੀ ਦਰਦ ਉੱਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਅੱਸ-ਵੰਸ਼ ਦੇ ਚਿਰਾਗ਼ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਬਲੀ

ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਹਾਂਪਾਪ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਿਖੜੇ ਸਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਨਿਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਸ਼ਿਗਾਰ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਖੜ੍ਹਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਭਰਾ ਮਾਹੂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਉਲਝੀਆਂ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਝੰਡੇ ਥੱਲੇ ਲੈ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਜਾਹਰਾ ਕਲਾ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਊਂਟਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆਖਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਰੱਖਣਾ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਅੰਸ਼-ਵੰਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਕੋਈ ਜਣਾ ਖਣਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਬੀਰਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦਾ ਸੰਦਰਭ ਦੋਵੇਂ ਰੂਬਰੂ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੀਤੇ ਉੱਤੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਜੋਕੀ ਕੌਮੀ ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅੰਤਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕੌਮ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਉਸ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ, ਉਸ ਦੀ ਕੌਮੀ ਸਪਿਰਟ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਖੋਟ ਜਾਂ ਰਲੇਵਾਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਅੱਜ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ, ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਨਾਲ ਅਡੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲਾਵਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਮੋੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮੋੜਦੀ ਆਈ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਝੋਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ, ਆਪ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦੀ, ਆਪਦੀ ਤੜਫ ਅਤੇ ਤਾਪ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉਜੜੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇ ਖੋੜੇ ਮੋੜ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਰ ਯਤਨ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਏਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰਾਨਾ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵੀ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਨਿਕਲਣਗੇ, ਯਕੀਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੱਝਦਾ ਨਹੀਂ। ਮਨ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੱਕੇ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਹਸ਼ਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ ਮਨ ਬੇਰਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹਾਂ।

ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਦਾ ਜੋ ਕਿਰਦਾਰ ਸਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ,

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗਲ ਬਗਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਤੁੱਛ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਨਵਾਬੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਤੀ ਦੀ ਨੌਕ 'ਤੇ ਟਿਕਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਿਪਾਹਸਲਾਰ ਹੇਲਦਾਰੀਆਂ ਲਈ ਚੁੱਤੀਆਂ ਚੱਟਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਆਮ ਹੈ, ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅੰਦਰ ਆਈ ਇਸ ਇਖਲਾਕੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ ਹੋ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਹਨ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਖੜ੍ਹੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਬੀਤੇ ਅੰਦਰ ਨਿਭਾਏ ਕਿਰਦਾਰ ਨਾਲ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕਾਸ਼। ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਘੜਨ ਲੱਗੇ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹਸਲਾਰਾਂ ਦੇ ਬੀਤੇ ਅੰਦਰ ਨਿਭਾਏ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ, ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੀਤੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਵੋ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੇਰਾ ਮਨਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਰਖੇ ਪਰਤਿਆਏ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਪੋਤੜੇ ਫਰੇਲਣਾ ਜਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਟ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਕਰੌਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਅਹਿਮ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੋਝ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣਾ, ਜਿਹੜੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਟੁੱਬਦੀ ਹੈ, ਝੰਜੋੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲ, ਕਹਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਮਿਸ਼ਨ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਜ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਜਿੰਨੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਫਲੀਭੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਇਹ ਝੋਲ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹਾਂ। ਵਰਨਾ ਇਸਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਜੋ ਅਤਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਗੂ ਹਨ ਉਹ ਤਿੰਨ ਹਨ : ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ, ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਡੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ ਸ. ਰਵੀਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹਿੰਦੋਦਾਰ ਵਰਗੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰਾ ਖਤ ਤਿੰਨ ਮੁਖੀ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਆਰੰਭੇ ਇਸ ਕਾਜ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਮਜ਼ਬੂਤ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਤੋਖਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਇਹ ਚਿਕਨੇ-ਚੋਪੜੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ-ਪੁਸ਼ਕਦੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਚੰਨੇ ਹੀ ਖੱਖਲੇ ਅਤੇ ਥੋਥੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੌਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਠੱਕ ਵਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੌਮ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੰਮ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤਾਮੀਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ ਮਲਬੇ ਦਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਈ ਕੀਮਤੀ ਜਿੰਦਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਥੰਮ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਸਰੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਲਬੇ ਬੱਲੇ ਦੱਬ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਈਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੁਲਦੇ ਅਤੇ ਸਹਿਕਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਕਦੀ ਬਰਨਾਲੇ ਵੱਲ, ਕਦੀ ਬਾਦਲ ਵੱਲ ਅਤੇ ਕਦੀ ਆਪ ਜੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵੱਲ, ਆਸ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਮਿਗ ਰੁਸ਼ਨਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਪਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਥੇ ਵੀ ਪਰੇਪਰਾਵਾਂ ਕੁਝ ਬਦਲੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਮਾਹਲ ਪੂੜੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਤਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਦੀ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਤਰਆਤਮਾ ਖੁਦ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਦੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੇ ਜੋ-ਜੋ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੌਮ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹੀ ਭਾਰ ਢੋਅ ਰਹੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਉਂਤੇ 25 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜੱਫੇ ਨੇ ਇਸ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਤੋਂ ਜੋ-ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਵਾਏ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਏ ਬੂਟੇ ਹੀ ਅੱਜ ਫਲ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਮੁਨਕਿਰ

ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹਸਲਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ।
ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸੱਪ ਫਿਰ ਕੌਮ ਦੇ ਗਲ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ
ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਛੇੜਨੇ ਪਏ ਹਨ, ਵਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ
ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ। 1984 ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ
ਕਲਿਊ ਸਟਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਕੋਈ ਕੌਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਮਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੀ
ਸਰਦਾਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ 1989 ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ
ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਜਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟੀ ਚੋਣਾਂ। ਉਸ ਦਸ ਮੈਂਬਰੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ
ਟੀਮ ਅਤੇ ਉਸ ਜਿੱਤ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਸਿਪਾਹਸਲਾਰ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਉਸ
ਨੂੰ ਕਿਸ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ
ਆਸ ਰੱਖਿਗੇ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁਦੱਈ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮਤੇ ਤੋਂ
ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ
ਨਾਹਰੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਟੱਲ ਖੜਕਾਉਂਦਿਆਂ, ਤਿਲਕ
ਲਵਾਉਂਦਿਆਂ, ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਤ੍ਰਾਹੀ ਤ੍ਰਾਹੀ ਕਰਕੇ, ਮਾਨ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ
ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਗੱਲਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਗੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਆਸ ਕਰੇਗੇ। ਆਖਰ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੀਆਂ ਉੱਟਤਾਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਕਰੇਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਦੱਸਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਵਰਨਾ ਅੱਜ
ਦੇ ਜਾਗਰੂਕ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰੇਗੇ? ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ
'ਤੇ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਯਕੀਨ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ
ਧਰੇਗੇ ਕੌਮ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਨਾਲ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗੀ ਪਰ ਕੌਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੈਂਕ
ਬੈਲੈਂਸ ਖਰਚ ਕੇ ਜੇ ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਸਾਡੇ
ਵਰਗੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਆਂਟਣੀਆਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਤੀਜੀ ਨਾਮਨਿਹਾਦ ਧਿਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ
ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਸਾਰੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਗਵਾਏਗੀ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ। ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਪੰਥਕ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਭਾਈ
ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ ਵੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ

ਸਾਡਾ ਨੀਲਾ ਭਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕਰਨਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਸਲਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰੋਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਕੌਮ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹੋਣੀ ਘੜਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲੈ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜਿਸ ਰੱਬ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਬੀ ਹੋ, ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਦੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗਾ ਪਿੰਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ-ਔਗੁਣ ਜਾਂਚੇ ਪਰਖੇ ਬਗੈਰ ਜੋ ਰਣ ਭੱਤੇ ਵਿਚ ਉਤਰੇਗੇ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੌਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਜਿੰਤੀ ਹੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਖਾਮੀ 'ਤੇ ਪਲਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੇਈ ਰੱਖੇ ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਸਾਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਨਲਾਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਾਂਗ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇਕ ਗੱਲ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਹਨਤ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੌਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਿਫਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਕ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮੁਤਾਫਿਕ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚਾ ਉਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਿਸਟਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਓ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹੋ ਦੁਖਾਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਤਜ਼ਾਰਤ ਹੈ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਪੜ੍ਹਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤਜ਼ਾਰਤੀ ਅੱਵਲ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਿਆਸੀ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਲ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਤਿ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਲਦੇ ਮਿਲਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਗੱਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਆਰੰਭੇ ਖਾਲਸਾ ਨਿਆਰਾਪਣ ਮਾਰਚ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਹੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਛੱਡੋ ਜੀ ਕਿਹੜਾ ਖਾਲਸਾ ਨਿਆਰਾਪਣ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਮਾਰਚ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਫੁਲਕੇ ਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਅੱਜ ਦੇ ਮੰਦੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਵਪਾਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 15-20 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਜਾਣੀ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਸ ਵੀਹ ਗਜ਼ ਕੱਪੜਾ, ਲੋਈਆਂ ਤੇ ਕੰਬਲ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਬੱਸ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦਸ ਵੀਹ ਹਮਾਤੜ ਸਾਥੀ ਪੱਕੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਗੱਡੀ ਰੇਲ ਲਈ

ਸੀ, ਹੁਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਮਾਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਘੜ੍ਹਕਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਬੱਸ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਤੇ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ। ਨਾਲੇ ਇਹ ਐਸਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਬਾਕ ਟਿੱਪਣੀ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਏਨਾ ਕਰੀਬੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਜਾਹਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਜਿਹੇ ਹਾਸੇ ਦੇ।

ਸੋ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਵੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਬਿਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੁਚੱਜੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਖਾਤਰ ਆਖਰ ਆਪ ਨੇ ਕੌਮ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਸਾਥੀ ਚੁਣਨੇ ਸਨ, ਸੋ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਦਰੁਸਤ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਦਸ਼ੇ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਗਵਾਰ ਗੁਜ਼ਰਨਗੀਆਂ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

2. ਉਂਦ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਕੌਣ ਭਾਲੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਦੇ ਨਾਂਅ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਚਿੱਠੀ

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਕੰਵਲ ਜੀ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਤੁਹਾਡਾ 'ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼' ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਲੇਖ 'ਉਂਦ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਭਾਲੇ' ਪੜ੍ਹਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ ਹਨ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਓਜੇੜਨਾ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਵਧੀਆ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕੰਵਲ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ ਹੈ ਐਸੀ ਗੈਰਤਮੰਦ ਜਵਾਨੀ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲ ਕਰੇ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ

ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਅ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ
 ਸਿਰਜ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਧ ਖੂਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ
 ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਅਣਖ ਅਤੇ ਗੌਰਤ ਦੀ ਫਸਲ
ਵਿਹੁਣੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਹੜ ਬਣੀ ਇਸ ਨਿਕੰਮੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ ਕਿਸੇ
 ਨਵੀਂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਉੱਗਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਿਧਰੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਨਜ਼ਰੀ
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬੋਹੜ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਤੇ
 ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਟਾਹੁਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੀਘਾਂ ਪਾਉਣ ਦੇ
ਜੁਗਾੜ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ ਕਰੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੌੜ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ
 ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨੇ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈ
 ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਜ਼ਰਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆਈ ਉਹ ਹੁਣ ਰੱਸ ਹੱਥਾਂ
 ਵਿਚ ਫੜੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਰ ਸਵੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਟਾਹੁਣਾ ਹੀ ਸਹੀ, ਰੱਸਾ ਸੁੱਟਣ ਜੋਗਾ ਲੱਭ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ
 ਕਮਜ਼ੋਰ ਟਾਹੁਣੀ ਨਾਲ ਪਈ ਪੀਘ ਪਹਿਲੇ ਹੁਲਾਰੇ ਹੀ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਦ
 ਬੁੱਧੀ ਵਿਚਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਹੀ ਭੋਇ ਉੱਤੇ ਆ ਪੈਣ ਪਰ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਤਾਂ
 ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਈ ਇਸ ਵੇਗਾਰ ਉੱਤੇ ਕੰਨ ਧਰਨ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ
 ਕੋਈ ਨਜ਼ਰੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਅੱਜ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਉੱਤੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਦੌੜ ਏਨੀ ਹਾਵੀ ਹੋ
 ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਤੁੱਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥ ਰੱਖਦੀ ਨਹੀਂ
 ਜਾਪਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ
 ਤੁਹਾਡੇ ਜਰਬ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ
 ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਏਨਾ ਖੂਨ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ
 ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਕਦੀ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਹੈ 'ਬੁੜ੍ਹੀਏ ਸੁੱਖ
 ਬੱਕਰਾ ਤੇਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਜਵਾਨੀ ਆਵੇ' ਜੇ ਇਸ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਬੱਕਰੇ ਦੀ
 ਬਲੀ ਦਿੱਤਿਆਂ ਜਵਾਨੀ ਪਰਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਿਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ
 ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹੀਰਿਆਂ ਵਰਗੀ ਅਣਖਾਂ ਅਤੇ
 ਗੌਰਤਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਬਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਫਿਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਜਵਾਨੀ ਕਿਹੋ
ਜਿਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਏਗੀ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ
 ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ
 ਲਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਬੋਹੜ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟਣ
 ਦਾ ਮੁਰਖਤਾਪੂਰਨ ਅਤਿ ਜ਼ੋਖਮ ਭਰਿਆ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਸੌਖੇ ਰਾਹ ਪੈਣ

ਨੂੰ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਇਸ ਜਵਾਨੀ ਵੀਆਂ ਇਸ ਬਹੁਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਪਈਆਂ ਪੀਘਾਂ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨੇ ਹੋ ਰੇ ਮੁਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਖਾਸੇ ਅੱਧੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਾਹਰ ਵੀ ਸਭ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਵੀ ਲਗਭਗ ਹਾਲ ਸਾਡੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਲੀਡਰੀ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹੱਥੀਂ ਰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੱਗਦੀ ਵਾਹ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਜਾਂ ਨਰੋਈ ਸੋਚ ਵਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਭੋਇਂ ਖਾਲੀ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਹਾਲਾਤ ਉਥੇ ਵੀ ਸਿਫਰ ਨੂੰ ਸਿਫਰ ਨਾਲ ਜਰਬਾਂ ਦੇਣ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੇਸ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਸੀ ਫੀਸਦੀ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੇ ਫੀਸਦੀ ਸਹੀ ਹੈ ਪਰ ਗੈਰਤਮੰਦ ਲੋਕ ਤਾਂ ਆਪਾ ਵਾਰ ਗਏ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਦੁੱਧ-ਪੀਣੇ ਮਜ਼ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਕੰਵਲ ਜੀ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਉਹ ਲੋਕ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਚਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕੀ ਸਿੱਖਣਗੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਬਕ? ਸਾਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆਪਾ ਵਾਰ ਗਏ, ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਮਜ਼ਮਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕਾਊਂਟਰ ਸਜਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਖਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਇਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮਨਭਾਉਂਦਾ ਗਾਹਕ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਖੁੰਝਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਾਤ ਪਾਈ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਸੋਖੀ ਸਮਝ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਵਿਆਹ ਚਲੇਂਗਾ ਕਹਿੰਦੇ : ਟਪੂ ਟਪੂ, ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਨੱਚੇਂਗਾ ਕਹਿੰਦੇ : ਛੜਪੂ ਛੜਪੂ, ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਲੱਭੂ ਖਾਏਂਗਾ ਕਹਿੰਦੇ : ਗੜਪੂ ਗੜਪੂ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਨਿਉਂਦਰਾ ਕਿੰਨਾ ਪਾਏਂਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਝੱਟ ਅੱਖਾਂ ਵਟਾ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਕਰੀਂ।

ਅਸੀਂ 1947 ਵਿਚ ਵਕਤ ਖੁੰਝਾ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਡੇ ਥੱਲੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਦੱਬ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਨੇ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਥੱਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਖਿਸਕਾਉਣਾ ਟੇਢੀ ਖੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਠੱਗੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਓ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੰਝੀਆਂ

ਪਾਉਟਗੇ। ਝੁੱਝੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਹ ਨਾ ਆਇਆ। ਦੱਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਝ ਕੋਟ ਪਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਸਾਝ ਪਾਉਣ ਜੋਗਾ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੇ ਪੁਰਬੀਏ ਤੇਰਾਂ ਝੁੱਲੇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਵਿਹਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਝ ਪਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵਾਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਆਉਣਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਲਾ ਵਿਹਾਅ ਕੇ ਅਕਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਲਾ ਵਿਹਾਅ ਕੇ ਵੀ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਦੀਹਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੱਸੇ ਅੱਜ ਵਿਸਾਖੀ ਲੇਖੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਧਾ ਸਾਲ ਹੋ ਚੱਲਿਆ। ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਮੁਖੀ ਸੇਤ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਈ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਨਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਬਲੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਨਾ ਬਣਦਾ ਅੱਜ ਤਾਈਂ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਬਿਆਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਸ ਏਕਤਾ ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਘੋੜੀ ਕਦੇ ਸੂਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਮੀਟ ਕੇ ਉਡੀਕਦੇ ਬੱਕ ਲੱਭੇ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਲਾਨਨਾਮੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਵੀ ਏਹੋ ਹਾਲ ਸੀ ਜੀ ਬੱਸ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਨਾਊਸਮੇਂਟ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਉਹ ਅਨਾਊਸਮੇਂਟ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਅੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਲੇਖ ਗਈਆਂ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜਭਾਗ ਵੀ ਹੋਵਾ ਬੈਠੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਵਾਂਗ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਮਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਭਾਅ ਪੁੱਛਣ ਤੁਰਨਾ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਜਹੀ ਚੋਰਾਂ ਖੜੀ ਤਹੀ ਕਿਲੇ ਬੰਧੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਕਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਦਾਈ ਨੇ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਦਬਾ ਛੱਡੀ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਜਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਤਿਕਥਨੀ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮਤੇ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਭਲਾ ਦੱਸੇ ਇਸ ਮੁੱਢੇ ਬੇਈਮਾਨ ਅਤੇ ਮਚਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਾਲਾਂ ਚੱਟਣ ਲਈ ਤਰਲੇਮੰਛੀ ਹੁੰਦੀ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਲੱਭਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਹੁੰਦੇ ਤੋਂ ਬੰਦਲਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਾਉਣੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪਾਤਰ ਲੱਭੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਵੰਗਾਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਈ ਕਿਲੇ ਉਸਾਰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਹਨੇ-ਮੋਹਣੇ ਦੇਣ ਵੱਲ ਪਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਉਮਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਖਤ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਖੱਜਲ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜਣ ਦੇ ਜੁਗਾੜ ਵਿਚ ਹੋ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅੱਤ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੀ ਅੱਧੀ

ਸਦੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਡੇ ਗਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੇ ਹੱਦ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਕਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬੋਲ ਵੀ ਪੁੱਗ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰੇਗੀ ਉਸ ਦਿਨ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਆਪ ਮਰ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਏਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਹੱਕ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇਅ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨੰਬਰ ਇਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਮਾਤ ਹੈ। ਦਰਜਾ ਬਦਰਜਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੈਣ 'ਤੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਫ਼ਾਸ਼ੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਉੱਤੇ ਉਗਲ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਾਹਮਣੇ ਨੰਗੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹੋਗੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੀ ਬੁੱਕਲ ਦੇ ਸੱਪ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਦਾ ਵਾਲ ਸਮਝੀ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮਝ ਕੇ ਕੰਢ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਕਿਧਰ ਜਾਓਗੇ।

ਤੁਸੀਂ ਲੱਖ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹਲਾਂ ਕੱਢੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰਤ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਵੋ ਪਰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਿਵਾਏ ਪੱਗਾਂ ਦੇ ਠੰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ ਕਿ ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਕੋਲੀ ਚੱਟ ਹੀ ਨੇ ਅਤੇ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਗੈਰਤਮੰਦ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਮੀਰ ਨੇ, ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਵਜ਼ਨ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮੁਗ਼ਲਤੋਂ ਵਿਚ ਨਾ ਰਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਘਾਣ ਕੀਤਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੀ ਵਿਗੜਿਆ ਹੈ? ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਅਰਕੇਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉੱਚੇ ਮੁਰਾਤਬੇ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਜਿਹੜੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਾਉਂਕੇ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੰਨ ਗਏ ਸਨ, ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਜਿਹੜੀ ਡੀ ਆਈ ਜੀ. ਤਿਵਾੜੀ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ

ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਅਮਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਚਿੰਟੀਆਂ ਪੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਵਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਰਦ ਖੁਰਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਪੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਗ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਆਗੂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਾਲੜਾ ਨੂੰ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਘਰੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਪਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਠੱਕ ਠੱਕ ਕੇ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਕਾਂਗਰਸ ਕੌਲੀ ਚੱਟਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਚਲੇ ਜ਼ਮੀਰ ਮਰ ਗਈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਗੋਟੀਆਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਏਤਬਾਰ ਕੀਤਾ। ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਸ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਦੀਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੁੱਗਾ ਲੁਟਾ ਪਰਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਗੰਢ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਪੰਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਾਨ ਹਮਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪੱਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ ਪਰ ਸੱਚ ਜਿਹੜਾ ਰੁਹਾਣੀ ਕਲਮ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਉਸ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾਓਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਚੌਲਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਖਾਹਿੜਾ ਝੁਡਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਏ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਸੁਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵ ਰਾਹੀਂ ਕੌਮ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਅੱਜ ਦੀ ਇਹ ਥਾਹਮਣੀ ਲਾਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੌਮ ਦੇ ਜੜ੍ਹੀ ਭੋਲ ਦੇਣ ਦੀ ਖੋਭ ਖੋਭ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਇਸ ਡੇਰੇਦਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਜੋ ਨਿੱਗਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਵਿਚੋਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਪੈਰੋ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧ ਤੇ ਚੋਲੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੁੰਭਾਂ ਵਾਂਗ ਉੱਗਦੀ ਇਸ ਡੇਰੇਦਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਕੌਮ ਲਈ ਬੜੇ ਮਾਰੂ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਰਸੇਵਾ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਭਾਗ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਈਆ ਖਰਚ ਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਲੱਭ ਲੱਭ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਉੱਤੇ ਕਰੜਾ ਰੁਪਈਆ ਖਰਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਾਰਸੇਵਾ ਲੱਭ ਲੱਭ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਖੁਰਾਖੇਜ ਮਿਟਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲਤੀ ਸਮਝ ਆਵੇਗੀ ਓਦਾਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਫ਼

ਕਿਤਾਬਾਂ ਤਾਈਂ ਮਹਿਦੂਦ ਰਹਿ ਜਾਣਗਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਟੋਰੇ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖਣ ਜੋਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿੱਤੂ-ਪੁੱਤੂ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਏਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਵਰਗੇ ਲਗਭਗ ਡੋਲ੍ਹੇ ਮੋਰਚੇ ਲਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਗਾਊਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਬਾ ਬੋਹੜ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਾਰ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਅਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਾਰਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਹੋ ਰਹੇ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹਾਂਗਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਮਤਾ ਸਾਹਿਬ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਮੇਂ ਭੂਤਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਪਿੱਪਲ ਬੱਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਖੜੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਦਸ ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਰੱਖਣਾ, ਅੱਜ ਇਹ ਸਿਰਫ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।

ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਯਕੀਨ ਦੁਆਵਾਂਗੇ ਕਦੀ ਪਿੱਪਲ ਉਡਿਆ ਸੀ। ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਉਸ ਪਿੱਪਲ ਦੁਆਲੇ ਏਨੀ ਕੁ ਡਰਤੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਸਰਹਿੰਦ ਅੰਦਰ ਠੰਡੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਅੱਜ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਲਿਖਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਠੰਡੇ ਬੁਰਜ ਦੀ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਸੀ।

ਉਹ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਲੱਖ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦਾ ਘੇਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ 40 ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਲਿਖਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਹੈ।

ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤਾਏ ਗਏ ਕੋਤਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਸਭ ਹੁਣ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਵਿਚ ਦਫਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਦੀ ਉਹ ਕੋਤਵਾਲੀ ਉਹ ਪਿੰਜਰਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਅੱਜ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ, ਚਾਰ, ਦਸ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ

ਅਸਰ ਕਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਿਆਹ ਮੇਕ ਭੋਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੰਧ
ਅੰਗ ਭਾਈ ਅਹਿਰੂਧ ਤਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿਰ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
ਸਿਰਫ਼ ਅਣਵੇਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੰਦ ਚੰਦ ਵਿਚ ਪਿਲਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਣ
ਲੀਕ ਗਿਆ ਇਸ ਦੀ ਚਿੰਮੇਵਾਈ ਕਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਈ ਜਾਵੇ।

ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਅੰਗ ਰਾਮ ਜਨਮ ਸ਼੍ਰਮੀ ਅਤੇ ਹਿੰਮਨ ਜਨਮ ਸ਼੍ਰਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਚੰਨ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮਸਥਾਨ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਹਨ ਕਿ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੱਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਨਰਲ
ਨਰਿੰਦ ਕਰਕੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸਿਮਟ ਕੇ ਉਸ ਹਵੇਲੀ ਉੱਤੇ
ਅੱਖਾਂ ਡੇਰੀ ਖੜੋਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕ ਦੇ ਘੱਟ
ਵਿਚ ਹੈ। ਕਾਇਦੇਆਜ਼ਮ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਗੁਜਰਾਤੀ ਦੀ ਸੰਮਣ ਭੇਜਿ
ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ਟ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੋ ਪਰ ਸਾਡਾ ਹੀ
ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕਿਉਂ ਧੋਤਾ ਪੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਵਾਲ ਦੇ
ਜਵਾਬ ਦਾ ਤਲਬਦਾਰ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਥਿਆਰੂ
ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਆਪ ਜੇਹੀ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ
ਗੁਰਮਤਿ ਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਅੰਤਿ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸਵਾਲ
ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਹ ਸੌ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸੌ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਨ ਅਤੇ
ਬਹੁਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕੱਚੇ ਕੰਠਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਸਨ,
ਨਿਰਾਨ ਸਾਹਿਬ ਮਸਾਂ ਕੋਠੇ ਦੇ ਬਨੇਰਿਆ ਤੋਂ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਿਰ ਕੱਢਦੇ ਸਨ, ਹੈ
ਵੀ ਲੋਕਤ ਜਾਂ ਥਾਸ ਦੇ ਭੇਡਿਆ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭੁਲਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਢਾਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੀ
ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ ਸਨ। ਸੰਤ ਮਹਾਪੁਰਖ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਵਿਰਲਾ ਵਾਝਾ ਹੀ ਸੀ
ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਸੀ ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਲੋਹੇ ਲੱਠ ਪੱਕੀ ਅਤੇ ਨਿਖਰੀ
ਹੋਈ ਸੀ। ਜਗਰੀਆ ਖਾਨ ਅਤੇ ਮੀਰ ਮਨੂ ਵਰਗੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖ ਟਿੱਚ
ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖੀ
ਨਾਲ ਪੁਰਾ ਵਿਲਾਕਾ ਮਹਿਕਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਰ ਪੱਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ
ਵੱਖਰਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੰਤ ਥਾਬਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਹਰ
ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਸੰਤ ਮਹਾਪੁਰਖ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਲਾ ਕੇ ਹਰ ਬੰਨ ਭਾਈ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਪੜ੍ਹਦੇ ਦੇ ਪੁਖਤਾ ਇਰਜ਼ਾਮ ਹਨ। ਭਾਈ, ਢਾਡੀ, ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ

ਹਰੇ ਵਿਰਾਟੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਅੱਜ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਸ਼ਵ
 ਦੇ ਵੀਰਾਨ ਸਜਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇਰ ਮੋਰੀ ਤੇ ਜੋ ਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੋਰੀ
 ਤੱਕ ਭਰ ਕੇ ਰਖਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਕੁ ਹੀ, ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਭੀ ਫੜੇ,
 ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤਮੁਤ ਟਾਡਾ ਬਣਾ ਫੜਿਆ ਹੈ। ਸਕੰਦ ਦਾ ਵੀਰਾਨ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਲੋਧਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਮ ਨੂੰ ਟੋਰਾਣੇ ਦੀਆਂ ਸੋਭਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦੇ
 ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੱਜ ਸਿੰਧੀ ਦੇ ਵਿਰਾਟੇ ਵਿਚ ਕਰਾਨੀ ਕਿਉਂ
 ਮਨਦੀ ਤੇ ਗਈ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲੀਆਂ ਹੋ
 ਗਈ ਵਿਚ ਲੰਗੇ ਸੋਗਮਗਮ ਤੇ ਪਿਰ ਤਿਲਕਦੇ ਹਨ। ਆਖੀਯਾਨ ਸੋਗਮਗਮੀ
 ਇਮਾਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕੁਇਟਲਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਫਲਕ ਚੁਕਾਏ ਹਨ ਅਤੇ
 ਸਾਡੇ ਕੋਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਅੰਧ ਅਰਮਾਨੇ ਫੂਲਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਥਮ ਖੀਡੀਏ ਦੇ ਇਸ
 ਖੁੰਡ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸਤੋਮਾਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ
 ਪੁਰੀ ਦੇਸ਼ ਲੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਸਕਾਨੀ ਸਿੰਧੀ ਤੇ ਉੱਥਾ
 ਹੀ ਮੁਹ ਮੋੜ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ
 ਜਾਪਦਾ। ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਰਫੇ ਭੁੱਲੀਆਂ-ਭੁੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ
 ਪਾਉਣੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਖਰ ਇਸ ਪਾਠੇ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ
 ਮਹਾਪੁਰਖ ਹਲਾਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਭੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨ
 ਪੀੜੀ ਨੂੰ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਇਕੱਲਾ ਸੋਡ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਇਕਾਰੇ
 ਉੱਤੇ ਕਮਣਾ ਵਾਗ ਸਾਡੀ ਸਕਾਨੀ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਕੋਲ ਕਿਹੜੀ
 ਗਿਲਤਸਿੰਘੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
 ਜਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਲਾਜੀਆਂ
 ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਬੇੜੇ ਜਿਹੇ ਦੇਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੰਧੀ ਦਾ ਸੁਫਲ ਅਰਮਾਨ ਦੇ
 ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਚਮਕਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਆਲਮ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਜਦਕਿ ਇਸ ਤਿੰਨਪੌੜੀ
 ਜਿਹੇ ਸੋਡ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਾਕਦੀਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
 ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੰਧੀ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਇਸ ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ
 ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਡਥਰ ਆਪਣੀ ਸਾਡੀ ਵੇਜ ਨੂੰ ਟੋਕਾ ਤੇਪਾ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਕਰਕੇ
 ਇਸ ਉੱਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਫੜੇ, ਉਸ
 ਦੇ ਇਕ ਇਕਾਰੇ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹਰ ਸਿੱਖ,
 ਕੀ ਡਾਕਟਰ, ਕੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਕੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਕੀ ਵਪਾਰੀ ਸਭ ਬੈਦਾਈ ਹੋ ਗਏ।
 ਉਹ ਆਪਾ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਖੇਡੇ ਤੇ ਖੇਡੇ ਹੋਏ ਉਸ ਕੀਤ ਦੇ ਬਲ ਕਿਨ੍ਹਾਂ
 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਇਹ ਸਾਡੇ
 ਸਾਡੇ ਮਹਾਪੁਰਖ! ਅੱਜ ਕਿਹੜਾ ਬਿਘੜਾ ਰਾਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸੋਡ ਤੇ ਵੀ ਤਿਆਨਕ
 ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਡ ਨੂੰ ਸਿੰਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਇਹ

ਸਾਡੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਹ ਇਕ ਕਦਮ ਵੀ ਤੁਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਨੌਜਵਾਨ ਏਨੇ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਨ ਕਿ ਹਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਤੁਲ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਵਿਗੜਦਾ ਹੋਵੇ। ਬੱਸ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਮੇਰਾ ਸਮਾਲ?

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਵੀ ਉਹੋ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਸੰਤ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੀ ਪਛਾਣ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਘਰ ਜੇਮੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋਏ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਧਰਮਾਂ 'ਚੋਂ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਮਰੱਥ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਓ, ਬਥੇਰੀ ਹੋ ਗਈ 'ਕੰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ'। ਇਹ ਹੁਣ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿਣ। ਕਿਉਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੈਂਡਾ ਖੋਟਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੋਟਾ ਮੂੰਹ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਲਈ ਮੁਆਫੀ ਦਾ ਤਲਬਗਾਰ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ੇਦਾਈ

-ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

3. ਇਕ ਖਤ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਂ

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।

ਸੁੱਖਸਾਂਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਾਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੱਖ ਰੋਕਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਦ ਲਾਈਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ 15 ਮਈ 1992 ਦੇ ਦੈਨਿਕ ਜਾਗਰਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਸੁਰਖੀ ਨਾਲ ਛਪੀ ਹੈ 'ਅਤੰਕਵਾਦੀਓਂ ਸੇ ਬਚਾ ਤੋ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਮਾਰ ਡਾਲਾ'। ਸਾਰੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ 'ਹੈਗੇ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਛ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਜਾਂ ਬੀ ਐਸ ਐਫ. ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜ਼ਮੀਰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੈ।' ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਓ ਕਿ 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਰਦੀ ਦੇ ਬੋਝ ਥੱਲੇ ਅਜੇ ਮਰੀ ਨਹੀਂ।' ਪੀਲੀਭੀਤ 10 ਗੋਰਬ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਬੱਸ 'ਚੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹਾਦਰ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਤਲ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਜਾਗਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਏਨੀ ਉੱਚੀ ਉੱਠੀ ਕਿ ਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲ

ਗਈ। ਉਹ ਕੌੜਾ ਸੱਚ ਜਿਹੜਾ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕੋ ਪਰ ਕੀ ਅੱਜ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਚੁੱਕਾ ਲਓਗੇ।

ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਦੈਨਿਕ ਜਾਗਰਣ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਨਜ਼ਰ ਚੁੱਕਾਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਤੋਂ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਵਰਦੀ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਏ ਹੋਵੋਗੇ ਤਾਂ ਝੁਕ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਯਕੀਨ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ 'ਹੇ ਹਾਲੇ ਕੁਛ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ ਜ਼ਮੀਰ ਵਰਦੀ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਵੀ। ਪੀਲੀਭੀਤ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹਾਦਰ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਬੂ-ਬੂ ਹੋਈ, ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਇਕ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸ਼ੱਚ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਮਦਰਦ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੰਨੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾਅ ਦੀ ਮੁਦਰਾ 'ਚੋਂ ਹਮਲੇ ਕਰਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ-ਕੀ ਇਨਾਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਮ ਇਸ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਕਾਂਡ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜੇਕਰ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਛੱਡ ਵੀ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਹਨ ਜੋ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਕਲਮ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੀਲੀਭੀਤ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਾਨਕਮਤਾ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ (ਚਾਹੇ ਜਿਵੇਂ ਵੀ) ਤੁਹਾਡੀ ਕੂਟਨੀਤਕ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲੱਖ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਉਲੰਘ ਕੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹੋ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਸਲੇ ਏਨੇ ਬੁਲੰਦ ਸਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀ-ਪੀ ਕੇ ਕੋਸਿਆ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਤਹਿਸੀਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਿ ਓਹੀ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੁਰ ਨਾ ਮਿਲਾ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਨਕਮਤਾ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਸਤੇ ਪਲਕਾਂ ਵਿਛਾਈ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਗਾਹਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕ-ਝੁਕ ਸਿਜਦੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਤੁਹਾਡੀ ਲਲਕਾਰ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿਦੀ ਸੀ, ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਦਸਤਕ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਹਾਦਰੀ, ਸੱਚਾਈ, ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ

ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਕਦਮ ਚੱਲਣ ਦਾ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਸਾਹਸ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਤਜ਼ਾਰ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ (ਰਿਪੋਰਟ ਦੈਨਿਕ ਜਾਗਰਣ ਮਿਤੀ 15-5-92) ਕਾਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰੋਗੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਕਬਨੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ 302 ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਿਮਾਂ ਦੀ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਕੰਬਣਗੇ।

ਬਾਜਪੁਰ ਚੀਮਾ ਪੇਪਰ ਮਿੱਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਖਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਲਾਲ ਹੋਈ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋ ਹੀ ਗਏ ਹੋਵੋਗੇ। ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਰਣਬਹਾਦਰ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਸੂਮ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦੇ ਪੇਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਪਾਹਸਲਾਰ ਨੇ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਗੈਰਜ਼ਿਮੇਵਾਰਾਨਾ ਬਿਆਨ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਫੌਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਉਹ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਜਿਹੜਾ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਰਣਬਹਾਦਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ? ਏਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਖ਼ਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਰੁਦਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਪੀ.ਏ.ਸੀ. ਦੇ ਹੱਡ ਕੁਆਟਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਫ਼ਦ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ-ਇਕ ਲਫਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਮਿਲੇਗਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਹਿਜ਼ੇ 'ਚੋਂ ਜੋ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਐਵੇਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਾਨਕਮਤਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਇਕ ਬੰਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਲਾਚਾਰ, ਬੇਵੱਸ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਇਸ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਦੁਖਮਣ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਣਾ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕੈਸੀ ਬੇਵੱਸੀ ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਲੀਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹਲਫ਼ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਹਾਂ, ਗਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਨੂੰ ਗੈਰਤ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿਓ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਕਿਸੇ ਜ਼ਖਮ ਨੂੰ ਛੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਨਾਸੂਰ ਨਾ ਬਣੇ ਐਸਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਥੱਥੇ ਹਨ ਇਹ ਨਾਅਰੇ ਏਕਤਾ ਤੇ

ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਦਿਲ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਮਾਜ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੇਸ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਧੰਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਧੰਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਰਬਾਦੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ 1947 ਵਰਗਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਗੈਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਮਝੋਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਦੇਸ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਇਸ ਦੇਸ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਚਾਬੀ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤਰਾਈ ਆਬਾਦ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਤਰਾਈ ਉਜੜੇਗੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੇਗੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੜਾ ਜਿਹਾ ਤੌੜੀ 'ਚੋਂ ਇਕ ਚੋਲ ਬਰਾਬਰ ਦੱਸ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਾਮਪੁਰ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੋਂ ਜੋ ਪਰਦਾ ਦੇਨਿਕ ਜਾਗਰਣ ਰਾਹੀਂ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਡ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ। ਰੋਜ਼ ਕਿਸੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਪੁਲੀਸ 'ਤੇ ਖਾੜਕੂ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਰੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਦਿਨ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖਬਰ ਛਪ ਜਾਏ, ਇਸ ਲਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਲੱਖਾਂ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਉਹ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਜੋ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ।

ਤੁਹਾਡਾ ਬੁਭਚਿਤਕ,
ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਮਾਨ) ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

4. ਕੀ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਉਤਰਾਂਚਲ ਵਿਚ ਜਾਣੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਸੀ?

ਅੱਜ ਭਾਵੇਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅੱਠ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਤਰਾਂਚਲ ਨੂੰ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਰਾਂਚਲ ਵਿਚ ਹੁਣ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਕ ਸਵਾਲ ਜੋ ਵਾਰ ਵਾਰ ਜਿਹਨ ਵਿਚ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਉਤਰਾਂਚਲ 'ਚੋਂ ਜਾਣੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਪਰ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ

ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਮੌਜੂਦਾ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸਿਰ ਬੈਠਣਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਉਤਰਾਚਲ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਚੁਰਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਸੁਹਿਰਦ ਹੁੰਦੇ ਐਸਾ ਹੋ ਸਕਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਮੋਰਚਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਜਾਣ ਹਨ ਜਾਂ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸੱਚ ਕਬੂਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਲਾਏ ਗਏ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲਤਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਰਸੀਦੀ ਟਿਕਟ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਦਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਫਿਰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਸੁਹਿਰਦ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਨੇ ਉਤਰਾਚਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਮੈਂ ਜੇ ਇਹ ਕਹਾਂ ਅਗਰ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਕਾਲੀਆਂ ਹੱਥ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਫਿਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਨਤੀਜੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਥੇ ਸ. ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦੁਰਅੰਦੇਜ਼ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵਜੋਂ ਉਭਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਟੋਹੜਾ ਆਪਣੀ ਸੌਂਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਮੁਜਾਹਰਾ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਧ-ਪੱਧਰੇ ਪਹਾੜੀ ਬਨਾਮ ਮੈਦਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਨਾਮ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਅਕਾਲੀਆਂ ਲਈ ਅਖੌਤੀ ਵਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਨਿਬੜਦੀ ਰਹੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕੁਤਾਹੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ। ਜਿਹੜੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਕੀ ਉਹ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਟਕਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਵਾ ਲਏ ਸਨ ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਦੀ ਆਸ ਲੈ ਬੈਠੇ? ਕੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ? ਕੀ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਮਤੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੜੇ ਗਏ ਲਹੂ ਭੋਲ੍ਹਣੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਮਦ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਦਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ? ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹੋਏ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਮੌਕੇ ਅਕਾਲੀ-ਭਾਜਪਾ ਚੋਣ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਅਮਲ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਧਰਮੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੜਦੀ ਜਵਾਨੀ, ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਵਾਧੀਕੀਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸੇ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਮੰਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਮਦ 'ਤੇ ਅਮਲ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦਿੱਲੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਵਾਉਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ? ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੱਸੋ ਕਿਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਕੱਸਦੇ ਹੋ?

ਭੋਲਿਓ ਇਸੇ ਦੇ ਉਲਟ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਟੋਹੜਾ ਬਨਾਮ ਬਾਦਲ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੋਹਰਾ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਥਾਜ਼ੀ ਵੀ ਹਾਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਸਿੱਧੇ ਸਿੱਧੇ ਸਮੀਕਰਣ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਇਕੋ ਇਕ ਉਸ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਈ ਰੱਖੀ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੱਠਜੋੜ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਬਾਦਲ ਦੇ ਗੱਠਜੋੜ ਨੂੰ ਪੁੱਠੀ ਠਿੱਠੀ ਲਾਉਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਰ ਵਕਤ ਚੌਕਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬੁੱਕਲ ਤਾਂ ਟੋਹੜੇ ਦੀ ਵਿਚ ਵੜ ਬੈਠੇ ਤੇ ਮਦਦ ਬਾਦਲ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਬੇਵਕੂਫੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜਰੇ ਸ਼ਰੀਕ ਨੂੰ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਬਾਦਲ ਜਿਹੇ ਸ਼ਾਤਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਮਾਤ ਦੀ ਕਿਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸੀ? ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਵੀ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੂਰਖ। ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਭੋਇੰ ਭਾਰ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਮੰਦੇ ਹੂੰ ਮੰਦਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਨਾ ਸਖਤ ਲਫਜ਼ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗੂ ਪਰ ਇਹ ਹੈ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਸੱਚ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਹੈ ਇਸ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵਜ੍ਹਾ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਚੇਤੇ ਤੋਂ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਹਟਾ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਥੋਲਿਓਂ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਪ ਮੁਖੀ ਬੀਬੀ ਮਾਇਆਵਤੀ ਅਤੇ ਬਾਬੂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਨਜ਼ਰੀ ਆਵੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜਿਹਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਵੀ ਜੰਗ ਜਾਹਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਨਦੀ ਲੰਘੀ ਖਵਾਜਾ ਵਿਸਰਿਆ। ਵੀਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਯਾਰ ਤਾਂ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਪਰ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਬਦਲਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਮੇਸਮੀ ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸੁਰਜੀਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਮੁਵਾਲੀਆ ਬਹੁਤ ਹਮਦਰਦ ਜਾਪਿਆ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੇ ਗਮ 'ਚ ਪਤਲੇ ਹੁੰਦੇ ਦਿਸੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰੀ ਆਈ ਪਰ ਉਸ ਮਾਇਆਵਤੀ ਅਤੇ ਬਾਬੂ ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਇਸ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸੋਗਾਤ ਦਾ ਚੇਤਾ ਤੱਕ ਨਾ ਆਇਆ। ਕਿਉਂ ਹੈ ਨਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਕਿ ਅਜੇ ਕੁਝ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਣਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਕਵਾਇਦ ਚੇਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕੋਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਹੋਣੀ ਹੈ ਰੁਦਰਪੁਰ ਦੀ ਉਹੋ ਰੋਲੀ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਰਾਣਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਸੇ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਰੋਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਲਾਮਿਸਾਲ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਅੜ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੱਲੇ ਝਾੜ ਕੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤ ਆਏ ਸੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੋਰਾਏ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁਲਾਇਮ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਦਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬੜਾ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਹੈ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੰਘ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਏਥੇ ਸਵਾਲ ਸਿਰਫ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਖੇਡੀ ਗਈ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪੈਰੀਂ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਿਰੋਲ ਪਹਾੜੀ ਬਨਾਮ ਮੈਦਾਨੀ ਅਤੇ ਹੱਕ ਬਜਾਨਬ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਿਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਅਹਿਮਕਾਨਾ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਲੜਾਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਪਾਣ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬੱਜਰ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਉਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਡਰ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹਿੰਦੂ ਜਮਾਤ ਇਹ ਖਤਰਾ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ ਕਿ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਲਸੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਬਾ ਕੇ, ਡਰਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਹਸੰਤਰੀਣ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਬਲਦੀ ਦੇ ਬੁੱਥ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਘੱਟ

ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੀ ਹਰਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਤਰਾਂਚਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਫਿਰ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਣਕ ਨਾਲ ਘੁਟ ਪੀਸਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਸਚਾਈ ਦੇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਬਨਾਮ ਮੈਦਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਦਲੀਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਮਦਰਦ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰਾਂਚਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਤਰਾਈ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਜਨੂੰਨ ਸੀ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਜਿਹੜੀ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਣਿਤ ਪੱਖ ਸਟੇਂਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਉਤਰਾਖੰਡ ਵਾਸੀ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਈਂ ਭੁਗਤਣਗੇ। ਹੁਣ ਤਰਾਈ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਇਸ ਗੱਲ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗਦੇ ਕਿ ਉਹ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਠੀ ਉਸ ਨਾਲ ਆਹਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਚਾਹ ਪੀ ਆਏ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝੀ ਵਿਰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਜੀ ਵੇਖੋ ਜੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਸੋਢੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਇਥੇ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਉਹ ਹਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੋਢੇ ਬਣਾ ਬਣਾ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਬਣਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ। ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਇਸ ਪਾਏ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਧੋਤੀ ਦਾ ਰੁਮਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾ ਛੱਡਣ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਝੂਠੀ ਤਸੱਲੀਓਂ ਪੇ ਗੁਜਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਲੋਗ।

ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਸ਼ਤੀਓਂ ਮੇਂ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਲੋਗ।

-ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਥਡਿਥ

ਅਪਨੀ ਤਬਾਹੀ ਕੀ ਤਵਾਰੀਖ ਲਿਖੂੰ ਕੈਸੇ ਗੈਰੋਂ ਕੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਮੇਂ ਅਪਨੋਂ ਕਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ

'ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਿਤਾਬ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੀੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਜਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਨਾ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਮੁਲਤਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅਖੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉੱਸਲ ਵੱਟੇ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। 20 ਜੁਲਾਈ 2006 ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਸਾਬਕਾ ਜੱਜ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੇੜ ਦਾ ਅਮਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਬਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੈਂਡੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਇਕ ਥੋੜ੍ਹ-ਚਿਰੇ ਆਰਾਮ ਗੰਢਰੇ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬ ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚ ਆਏ ਖਲਾਅ ਜਿਸ ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਚਿਤਵਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਹ ਮਿਹਨਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਪਏ ਖਲਾਅ ਦੁਆਲੇ ਉੱਸਰੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ ਧਿਰਾਂ (ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਥ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਦੁਰਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ) ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਪਏ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਸਿਰਜਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਜੀਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਜੋੜ ਕੇ ਬੈਠਣਗੀਆਂ।

ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖਬੰਦ ਡਾ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਾਦੀ ਵਰਗੇ ਖਿਤਾਬ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਵਰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਰਲੀਜ਼ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਮੋਹਰ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਆਗੂ ਸ. ਡੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਮੇਰੇ ਹੋਸਲ ਨੂੰ ਅੰਬਰ ਦੀਆਂ ਉਂਚਾਈਆਂ ਵੱਲ ਲੈ
ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਸ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਉੱਘੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਇਸ
ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ (ਕਿ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਪੰਥ ਦੀ ਬਹੁਤ
ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਦੇ ਨਾਲ) ਮੇਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਬਹੁਤ
ਵੱਡਾ ਖਿਤਾਬ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਸਿਰਮੌਰ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੀ ਇਸ
ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ਆਮਦੀਦ ਆਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ
ਵਰਗੇ ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਬੜਾ ਹੀ ਹੋਰਾਨਕੁੰਨ ਮੰਜ਼ਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ
ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਬਲਜੀਤ ਬੱਲੀ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਮਵਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ
ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮਾਹੋਹ ਵਿਚ ਬਿਰਕਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ
ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਰਚਨਾ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਣਮੋਲ ਸਰਮਾਇਆ ਬਣ ਗਈਆਂ
ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਆਉਣਾ,
ਅਸਿਤ ਜੋਲੀ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦਾ 'ਏਸ਼ੀਅਨ ਏਜ਼' ਵਰਗੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ
ਲਿਖਣਾ, ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਤੋਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਖਬਰ ਦਾ ਆਉਣਾ
ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਣਕਿਆਸੇ ਪਲ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਰਿਣੀ ਹਾਂ 'ਦੀ ਟਾਈਮਜ਼
ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ' ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਬੀਬੀ ਰਮਨਿੰਦਰ ਕੌਰ ਭਾਟੀਆ ਦਾ ਜਿਸ ਨੇ
ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕ
ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਲੰਘਦਿਆਂ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਹਰ ਹਰਫ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਖਾਸਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 'ਮੈਂ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖਧਾਰਾ
ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ
ਰਿਹਾ ਸੀ', ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦਰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ
ਚੋਹਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ
ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਬੰਨੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਰਕਾਰੀ
ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ
ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖ ਯੂਥ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ' ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ
ਗੁਲਾਮ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ
ਮੁੱਖ ਆਗੂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਕੋ ਹੀ
ਸਵਾਲ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਯਤਨ। ਅਸੀਂ ਹੀ ਦੋਹਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਹਰ ਵੀ ਆਗੂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਡਰਾਸਟੀ ਦਾ ਅੰਤ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਕਬਨੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਦਾ ਫਰਕ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਚੰਦ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਘੜਨ ਲਈ ਆਪ ਸੁਚੇਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੈਂ (ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ) ਬਹੁਤ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਿਅਰੀਤ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੋਫਜ਼ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਡਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ 'ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ' ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿਸ ਕੌਮ ਦੀ ਉਹ ਬਹਾਦਰੀ ਜਿਹੜੀ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਭੁਗਤੇ। ਕਿਤਾਬ ਰਲੀਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਔਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਾਂ। ਫਾਰਮੈਲਟੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬੰਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਧੀਕੀ ਲਈ ਉਹ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

-ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

M.S. Bhillon

ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਬਡਿਬਾ

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਧੁੰਮਾ
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ
ਸਿਰੋਪਾਓ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।